

DANMARKS GAMLE LOVE

PAA NUTIDSDANSK

II

Udgivet af

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

MED STØTTE AF

CARLSBERGFONDET · DET FINNESKE LEGAT

UNDERVISNINGSMINISTERIET

DANMARKS GAMLE LOVE

PAA

NUTIDSDANSK

VED

ERIK KROMAN

UNDER MEDVIRKEN AF

STIG IUUL

ANDET BIND

ERIKS SJÆLLANDSKE LOV

JYSKE LOV · SKAANSKE OG SJÆLLANDSKE KIRKELOV

G. E. C. GADS FORLAG
KØBENHAVN

1945

**FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

INDHOLD

Eriks sjællandske Lov.....	1
Bog I.....	3
Bog II.....	26
Bog III.....	80
Jyske Lov.....	133
Fortalen.....	135
Bog I.....	137
Bog II.....	160
Bog III.....	199
Skaanske og sjællandske Kirkelove.....	225

ERIKS SJÆLLANDSKE LOV

I. Bog.

Kap. 1. Hvem der skal arve.

Hvis en Mand faar en Ægtehustru, da skal de være halvt om alt, hvad de ejer, undtagen deres Jord, selv om hans Ejendom var hundrede Mark, og hun intet ejede, eller hendes var hundrede Mark, og han intet ejede. Men hvad angaar Jorden, da skal — hvad enten de skilles døde eller levende uden at have Børn sammen — Husbonden eller hans Arvinger tage saa meget, som han indbragte, og det samme er Tilfældet med Konen eller hendes Arvinger.

Kap. 2. Hvis en Kone siger, at hun er med Barn.

Men gaar det saaledes, at Husbonden dør, og Konen sidder tilbage og siger, at hun er med Barn, da skal hun have Ret til at sidde i Boet i tyve Uger, og sammen med sin Værge skal hun vogte og forvare Boet til Gavn og ikke til Skade for det. Men siger hun stadig, at hun er med Barn, naar tyve Uger er gaaet, og den, der skal tage Arv efter Manden, tvivler, da skal man tilkalde gode Kvinder, og de skal se, om hun er med Barn eller ej. Tvivler de, og er de uenige, om hun er med Barn eller ej, da skal hun fremdeles blive siddende, til fyrretyve Uger er gaaet. Men hvis hun faar et Barn, og Barnet bliver (levende) født, da maa det kun arve paa det Vilkaar, at det bliver døbt. Men dør Barnet, efter at det er blevet døbt, da skal Moderen arve. Hvis det sker, at den, der skulde være Mandens Arving, siger, at Barnet var dødfødt, eller at det ikke blev døbt, da skal den, der er Konens Værge, træde frem med to Mænds

Vidnesbyrd og tolv Mænd udtaget af hendes Slægt og sværge, at det var levende født, og at det blev døbt, og at hun med Rette bør arve det, og dermed er den anden udelukket fra Arven. Men hvis det sker, at Husbonden lever, og Konen faar Barn, og Barnet bliver døbt og overlever Moderen, da er Faderen nærmest til at arve. Men hvis den, der er Konens Arving, siger, at Barnet ikke overlevede sin Moder, eller at det ikke blev døbt, da skal Faderen staa frem med to Mænds Vidnesbyrd og med tolv Mænd udtaget blandt hans Frænder og sværge, at det blev døbt og overlevede sin Moder, og at han med Rette bør arve det. Det er Sagsøgeren, som skal udtage baade disse Nævninger og de foregaaende.

Kap. 3. Hvis Husbonde eller Hustru dør barnløs.

Hvis en af Ægtefællerne dør fra den anden uden (fælles) Børn, da skal den dodes Arving arve det halve Bo i alt Løsøre og halvt af Købejord, hvis de ikke er mere end to sammen i Fælliget.

Kap. 4. Hvis en Mand, der har Børn, faar barnløs Kone.

Hvis Husbonden, som fik Konen, havde Børn, før han fik hende, og kom saaledes med dem ind i Fælliget, og de sidder der Dag og Aar, uden at der bliver truffet Overenskomst om Fælliget, da har de alle Ret til Hovedlod, Søn til fuld Lod ligesom Husbonden eller Hustruen og Datter til halv Lod. Kommer ogsaa Konen med Børn, og bliver de saaledes Dag og Aar i Boet, da har de ogsaa Ret til Hovedlod, som før er sagt.

Kap. 5. Hvis et Barn dør i Fællig med Husbonden.

Hvis Husbondens Barn dør, finder der ingen Deling i Hovedlodder Sted med Hensyn til Løsøret og heller ikke med Hensyn til den Købejord, som er købt, efter at de kom sammen. Det samme gælder hendes Børn undtagen

i det ene Tilfælde, at Konens Børn har en Udarving. Og det maa være paa Moderens Side og ikke paa Faderens, for inden for Faderens Fællig kan der ikke opstaa Arv efter hans Børn.

5 Kap. 6. Hvis en Husbonde eller Hustru dør barnløs.

Dør ogsaa enten Husbonden eller Hustruen, efter at de har været sammen Dag og Aar, da finder der ingen Deling i Hovedlodder Sted af Løsøret, medmindre der er Udarvinger.

10 Men faar Husbonden og Konen Børn sammen, da tager Søn fuld Lod og Datter halv Lod i alt Løsøre og i den Jord, der var købt, efter at de kom sammen.

Kap. 7. Hvis en Søn vil giftes ud af Fælliget fra Faderen.

15 **B**liver en Søn, som er i Fællig med Fader og Moder, saa gammel, at han kommer til Alder og Forstand og vil tage sig en Kone og være selvstændig, da maa han drage ud af Fælliget med sin Hovedlod i alt Løsøre og i Købejord, men af Faderens øvrige Jord kan han ikke kræve noget, medmindre Faderen vil give ham noget deraf. Men giver
20 han sin (ene) Søn noget, da skal han give hver af sine Sønner, som drager bort, lige saa meget af sin Jord og hver Datter, som faar en Mand, paa samme Maade halvt saa meget, og den Datter, der har faaet en Mand, kan ligeledes kræve sin Hovedlod i alt Løsøre og i Købejord, hvis det findes,
25 dog ikke mere end halv Lod mod Fader eller Broder.

Kap. 8. Faders Ord er i alle Retstvister stærkere end hans Børns.

Sker det ogsaa saaledes, at Faderen siger, at han gav sin Søn til Laan og ikke til Eje, da er hans Ord i enhver

Retstvist stærkere end Sønnens; paa samme Maade er hans Ord i alle Retstvister stærkere end alle hans Børns, ligesom det er stærkere end et enkelt Barns Ord.

Kap. 9. Om Barnebarn mod Bedstefader.

Sker det saaledes, at et Barn faar et Barn, og det Barn, 5
 S der har faaet Barnet, dør, før dets Fader dør, da er Barnebarnet over for Farfaderen nærmest til (at forsvare) med Edsbevis det, som det har i sin Besiddelse, medmindre Farfaderen har Tingsvidne paa, at han laante og ikke gav Barnet sit (Gods), da kan han tage det i sin Besiddelse igen, 10
 hvis han ogsaa paa samme Maade tager det, som han har laant sine andre Børn, fra dem.

Men dør Farfaderen fra Børnebørnene, da skal Børnebørnene, naar de arver sammen med deres Farbroder eller Faster, have lige saa meget, som deres Fader eller Moder 15
 (vilde have arvet), hvis de havde levet. Men dør ogsaa alle Børnene, og er kun Børnebørnene tilbage, da skal hvert Søkendekuld tage lige saa meget, som deres Fader eller Moder skulde tage, hvis de levede.

Kap. 10. Hvis Søn fører en Kone ind i Fælliget til sin 20
 Fader.

Sker det saaledes, at Faderen sidder i Boet og har en vok-
 S sen Søn, og tager denne en Kone ind i Fælliget til sin Fader, og bliver (hun) saaledes sammen med ham Dag og Aar, og der ikke bliver truffet anden Aftale om Fælliget, og 25
 der ikke bliver lyst paa Tinge, da har hun lige saa fuldt Ret til Hovedlod som Sønnen, og alle de Børn, som de faar inden for Fælliget, har Ret til Hovedlod, Søn fuld Lod som Søn og Datter halv Lod, og al den Jord, der blev købt, efter at Sønnen fik sin Kone, tilkommer alle dem, som er i det 30
 Fællig, efter Hovedlodder ligesom Løsøret.

Kap. 11. Hvis Husbonden tager sin Datters Mand i Fællig til sig.

Tager Husbonden sin Datters Mand i Fællig til sig, og sidder de sammen i Boet Dag og Aar, uden at der er truffet Aftale om Fælliget, og uden at der er lyst paa Tinge, da har Svigersønnen Ret til fuld Lod og ligeledes hans Kone, for hun tager da Hustrulod og ikke Datterlod, og for deres Børn gælder den samme Regel, som før er sagt om Sønnen. Men det skal man ogsaa vide, at af al den Købejord, som var købt, før Svigersønnen kom i Fællig til dem, har Datteren Ret til halv Lod, men efter at hun er blevet Hustru, tager hun fuld Lod som af andet Gods af den (Jord), som blev købt, efter at hun blev Hustru. Men han skal lyse det paa Tinge, hvis han tager sin Sønnekone ind i Boet til sig, eller han tager sin Datters Mand ind til sig, hvis der er truffet Aftale mellem dem om Fælliget, eller han tager deres Gods ind til sig efter Vurdering. Han skal da tage baade sin Søns og hans Kones Gods enten i Fællig med sig eller til Vurdering. Træffer han Aftale med dem om Fælliget, da skal han lyse paa Tinge, hvor meget de har i Fællig med ham, da bider ingen Arv dem, for det er som Brydefællig. Køber de noget Jord, da faar de saa stor Lod deri, som de har i Fælliget. Men lyser han, at han har taget dem til Vurdering, da faar de, hvad enten Boet bliver bedre eller værre, hverken mere eller mindre end det, de kom ind med efter Vurdering. Det skal man ogsaa vide, at naar han lyser (paa Tinge), da skal den, som han tager i Fællig med sig, hvad enten han tager sin Søn eller sin Svigersøn i Fællig, være sammen med ham paa Tinget og give sit Samtykke dertil. For det kan ikke blive fuldkomment lyst paa Tinge, uden at den, som han tager i Fællig med sig, giver sit Samtykke dertil paa Tinget. Ligeledes hvis han optager Vurdering, da skal ogsaa den, der optages, være til Stede og give sit Samtykke.

Kap. 12. Om (Deling af) Arv efter Moder mellem Fader og
Børn.

Sker det saaledes, at Husbonden, som har Konen, faar enten et Barn eller flere, og Konen sidenhen dør, og Barnet overlever hende, da tager Faderen lige saa meget som en 5 Søn af alt det af hendes Jord, som han har erhvervet Ret til ved Barnmynding, det vil sige al den Jord, som Konen har faaet, før hendes sidste Barn, som kom levende til Verden, blev født. Er der kun en Datter, da tager han to saadanne Lodder, som Datteren (tager). Men tager han sig siden en anden Kone, 10 da har hun ikke Ret til noget af den Købejord, som var erhvervet, før hun fik Husbonden, og lige saa lidt hendes Børn med Undtagelse af hans Hovedlod, som de skal arve som andet Fædrengods efter ham, naar han dør.

Kap. 13. Om Børn, der er udgiftet af Fælliget. 15

De Børn, der er udgiftet eller udskiftet af Husbondens Bo, faar heller intet af den Købejord, som Husbonden faar, efter at de er kommet ud af Fælliget med ham, undtagen saa meget, som udgør Husbondens Hovedlod, deraf arver de lige saa stor Lod som af andet Fædrengods. 20

Kap. 14. Hvis et Barn dør i Fællig med Faderen.

Det skal man ogsaa vide, at hvis et Barn, som tilhører et Søskendekuld af et tidligere Ægteskab, dør i Fællig med Faderen, da skal man med Hensyn til dets Arv forholde sig, som om Barnet ikke var med i Løsøret sammen med 25 dem, som er i Fællig med det. Men med Hensyn til Jord skal man ligeledes inden for det ene Søskendekuld forholde sig, som om Barnet ikke har været til, i Forhold til dem, som (der) sidder i Fællig med det. Hvis alle i et Søskendekuld af et tidligere Ægteskab dør eller bliver udskiftet, saa 30 der kun bliver en tilbage, og denne dør, da lægges hans Lod til Bondens Fædrengods og gaar siden i Arv ligesom dette.

Kap. 15. Om (Deling af) Arven efter Farfader og Mormoder mellem Børnebørnene.

Det skal man ogsaa vide, at Børnebørn arver lige saa fuldt efter Farfader og Farmoder og efter Morfader og Mormoder som deres Fader eller deres Moder, hvis de levede. Selv om deres Farbroder eller Faster lever, eller deres Morbroder og Moster lever, da tager de ikke des mindre fuld Arv, som nu er sagt.

Kap. 16. Om Gangarv.

Men dør alle Børn og alle Børnebørn, da skal Arven dog gaa fremefter, hvis der er nogen til af deres Afkom, Mand eller Kvinde. Da tager en Kone eller Mø lige saa meget som en Mand, og alle faar en Hovedlod, den ene af dem lige saa meget som den anden, fordi det er Gangarv.

Kap. 17. Hvis en Søn, som er uden for Faderens Fællig, dør og ikke har Afkom.

Hvis en Mand eller Kone, der er uden for Faderens Fællig, dør uden at efterlade sig Afkom, da er Fader og Moder og Broder nærmest til at arve, alle fuld Lod og Søster halv Lod, hvad enten de er Helsøskende eller ej. Men er ingen af dem i Live, da er Farfader og Farmoder og Farbroder og Faster og Morfader og Mormoder og Morbroder og Moster og Brodersøn og Broderdatter og Søstersøn og Søsterdatter nærmest til at arve. De er da alle lige nære og tager alle lige meget — paa Kvindesiden som paa Mandssiden — fordi det er Gangarv. Men findes der ingen af de arveberettigede, som nu er nævnt, hvor der er een Mand imellem (Arving og Arvelader), da gaar Arven til dem, hvor der er to Mænd imellem, som Søkendebørn. Findes der ingen af dem, hvor der er to Mænd imellem, da gaar den til dem, hvor der er tre Mænd imellem, findes der ingen, hvor der er tre Mænd imellem, da gaar den til dem, hvor

der er fire Mænd imellem, og alt som Gangarv, lige saa længe som der findes Slægtsskab. Naar der ikke findes Slægtsskab, da er Kongen nærmest til at arve.

Kap. 18. Hvorledes Husbonden bør tinglyse sine Slegfredbørn. 5

Sker det saaledes, at Husbonden har en Slegfredsøn og vil gøre ham arveberettiget, da skal han drage til Tinget og lyse ham der som sin Søn, og har han Jord, da skal han skøde den til ham der, dog ikke mere end halv Lod i Forhold til hans Ægtesøn. Men er det en Slegfreddatter, da maa han give hende en Fjerdedel af det, som (den ægtefødte) Søn faar, og halvt saa meget som en Ægtedatter, baade i Løsøre og i Jord. Vil han i øvrigt give dem noget og lyser dem til fuldt Slægtsskab, da skal de beholde det, de har faaet, og faar ikke mere Arv hverken efter ham eller efter hans Børn. 15 Men hvis Faderen tilskøder ham (noget), og han tager Arv efter ham, da arver han, efter at han har arvet sin Fader, alle sine Søkende lige saa fuldt som en Helbroder og Søster lige saa fuldt som en Helsøster.

Kap. 19. Hvis Slegfredsøn faar fuld Lod mod ægtefødte Børn. 20

Det skal man ogsaa vide, at hvad enten en Slegfredsøn eller Slegfreddatter er i Hus med Faderen eller udenfor, tager de ingen Hovedlod i Løsøret, medmindre Slegfredsønnen eller Slegfreddatteren arver saa store Arve udefra — fra mødrene Side — at Faderen med Tingsvidne træffer Af- 25 tale om deres Optagelse i Fælliget med sig. Da tager de saa meget, som der er Tingsvidne paa, at de blev optaget i Fælliget med. Men kommer der paa anden Maade Gods, og det ikke er (bevist) med Tingsvidne, da skal Ægtebørnene udlevere det med to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered, og 30 dermed maa de, der er Slegfredbørn, lade sig nøje. De tager ingen Arv efter deres Brødre, før de har arvet deres Fader.

Kap. 20. Om (Deling af) Arv mellem Brødre efter Faderens Død.

Sker det saaledes, at Husbonden har giftet sine Sønner —
5 een eller to eller tre — eller sin Datter ud (af Fælliget),
og nogle sidder (tilbage) med ham (i Fælliget), dør da Hus-
bonden, og en af dem, der er draget ud, siger, at han ikke
fik fuld Lod i Løsøre, da skal de, der er i Fælliget, bevise
ved Tylvtered og Vidner, at de (andre) har faaet deres fulde
Lod, og dermed maa de nøjes. Siger derimod de, der sidder i
10 Fælliget, at de andre fik mere, end der tilkom dem som
deres Lod, da har ogsaa disse Ret til at føre samme Bevis
paa, at de ikke har faaet mere, eller ogsaa skal de afgive saa
meget, at de tør aflægge Ed (med Hensyn til det øvrige).

Kap. 21. Edsbevis kan ikke benyttes til at afgøre Trætte om
15 Jord mellem Søkende.

Men naar det angaar deres Jord, kan Søkende ikke be-
nytte Edsbevis over for hinanden, da den altid skal
skiftes paa ny, saaledes at enhver er rede til at lade sin Ejend-
dom komme til Udligning med de andre. Bliver de uenige
20 — hvad enten de er Helsøkende eller ej — da skal man
udvælge tolv af de bedste af deres Frænder, og de skal træffe
Afgørelse imellem dem angaaende deres fælles Arv, hvor
meget hver tog i Jord, og ligeledes, hvis de er i Fællig, hvor
meget den omstridte Erhvervelse var i al Købejord og i al
25 den (Jord), som er indkommet ved Arv.

Kap. 22. Hvis Samfrænderne er døde.

Skulde det ske saaledes, at Børnenes Frænder er døde,
Saa at der ingen er, som kan træffe Afgørelse, eller de er
uden for Landet, saa at der ingen Frænder er, som kan træffe
30 Afgørelse, da skal man udvælge de bedste Mænd, som er i
Bygden, dertil, og de skal træffe Afgørelse, ligesom Fræn-
derne skulde, hvis de fandtes.

Kap. 23. Hvis man mageskifter sin Kones Jord bort.

Det skal man ogsaa vide, at hvis Husbonden og hans Kone, mens de lever sammen, faar Købejord, eller han mageskifter sin Jord eller sin Kones Jord bort og lægger den et andet Sted, og der opstaar Trætte mellem dem eller 5 deres Arvinger om, hvad der er Konens Jord, og hvad der er Købejord og fædrene (Jord), da skal man udtage de tolv bedste Mænd i Bygden, og de skal sværge det til hans fædrene, som de tør, og det til hende, som de tør, og saa meget til Købejord, som de vil, men dog saaledes, at Konens Jord 10 skal først fuldt udredes og dernæst Husbondens. Mangler der noget, da maa det mangle i Husbondens. Findes der nogen Købejord, da skal hans fædrene Jord altid fuldt udredes, for man kan ikke tale om Købejord i Boet, før han har faaet lige saa meget igen, som han førte ind; er der der- 15 imod noget tilovers, da er det Købejord, og det gaar til Deling.

Kap. 24. Hvis der bliver givet Manden eller Hustruen Jord i Fælliget.

Det skal man ogsaa vide, at al den Jord, som bliver givet 20 dem, hvad enten det er til Manden eller Konen, skal betragtes som Købejord, medmindre det er Faderen eller Moderen eller en anden, hvis rette Arving de vilde være, som giver dem den; da regnes det for deres fædrene Jord. Er Stifbørn uenige om, hvad der er deres Fædrearv — 25 Konens Børn med Husbondens Børn eller Husbondens med Konens — da skal de tolv bedste Mænd i Herredet, som bliver udvalgt dertil, ogsaa ved Ed afgøre, hvad der tilhører hver af dem, baade af fædrene og mødrene. Men mangler der noget, da skal Moderen og hendes Børn altid 30 have (deres) fuldt ud. Og Husbonden kan dog alligevel ikke sælge eller mageskifte sine Stifbørns Jord uden deres

Frænders Vilje og Samtykke, og han maa dog ikke mageskifte den paa andet Vilkaar, end at de, naar de bliver myndige, kan faa deres Fædrenejord, hvis de hellere vil have den end den anden.

5 Kap. 25. Om Fællig mellem Stiffader og Stifbørn.

Det skal man ogsaa vide, at hvis der uden Tingsvidne bliver truffet Overenskomst om Fællig mellem Stiffader og Stifbørn eller andre Børn, som er kommet ind paa samme Maade, da er det godt, at man holder Aftalen. Men
10 er man uenig, da er den altid nærmest (til at føre Beviset), som vil bevise, at der skal deles efter Hovedlodder: Husbond, Hustru og Søn fuld Lod og Datter halv Lod af Løsøret, som før er sagt. Børnene maa dog ikke føre Bevis mod deres Fader.

15 Kap. 26. Om Stifmoder og Stifdatter.

Det skal man ogsaa vide, at naar Moder og Datter eller Stifdatter eller Stifmoder sidder i Fællig sammen, og der ikke er en Mand i (Fællig) med dem, og ikke nogen Ud-
arving rejser nogen død Mands Lod i Fælliget, da tager de
20 lige stor Lod i alt Løsøret. Men naar som helst Koner og Piger skal arve, og ingen Mand arver sammen med dem, da tager de lige stor Lod af alt, hvad det end er, hvad enten det er Jord eller Løsøre.

Kap. 27. At Husbonden ikke maa sælge sin Hustrus Jord.

25 **D**et skal man ogsaa vide, at Husbonden ikke maa bort- sælge sin Kones Jord, medmindre han har Barn med hende og lige saa megen Jord at sætte som Sikkerhed, som han sælger af hendes. Men har han ikke mere Jord selv end saa meget, som han har solgt af hendes, da maa han ikke
30 senere bortsælge den, for den tjener da som Sikkerhed for hende for den Jord, som hun førte ind i Boet til ham.

Kap. 28. Om Arv mellem Husbonden og Hustruen.

Det skal man ogsaa vide, at naar Husbonden og Konen kommer sammen, da tilhører alle de Arve, som de før har arvet i Løsøre, dem begge. Hvad en anden Mand er ham skyldig, bortset fra Jord, det tilkommer da dem begge. 5 Er han derimod en Mand noget skyldig, da er det ogsaa begges (Gæld). Saaledes er det ogsaa paa hendes Side, hvad enten hun skylder noget bort, eller man er hende noget skyldig, da skal det være paa samme Maade.

Kap. 29. Om den Jord, som var udlaant, før de kom sammen. 10

Men hvad Jord angaar, (gælder, at) hvis han til nogen har laant Jord, som han ejede, før han fik hende, da skal den regnes til hans Fædrenejord, naar den bliver givet tilbage. Men har han tidligere købt Jord, som han ikke har taget Skødning paa, før han fik hende, og den siden bliver skødet til 15 ham, da tilhører den dem begge, for han ejede den ikke helt, før den blev skødet til ham. Saaledes er det ogsaa paa Konens Side, hvad enten det drejer sig om Laanejord eller Køb.

Kap. 30. Om Lovarv. 20

Det skal man ogsaa vide, at ingen Arv er Lovarv, som skal bide en anden, medmindre den har en Værdi af en Mark Sølv. Faar Husbonden en Arv ind (i Boet), og hun paa den anden Side arver en anden, da gaar de op imod hinanden som andet Løsøre, selv om hendes er hundrede 25 Mark eller mere værd, og den anden ikke er mere end en Mark Sølv værd. Men Jord beholder altid den, som har arvet den, og den Jord, hver af dem arver, regnes til vedkommendes Fædrenejord, som om det var dennes virkelige Fædrenejord. Men sker det, at Husbonden arver to, tre eller 30 flere Arve, og hun arver en oven paa dem, da gaar den ligeledes op imod dem alle; hvis Konen arver en (Arv) oven

paa dem, da gaar denne ene op imod alle de andre. Faar hun, efter at hun har arvet den, yderligere en (Arv) ind (i Boet), da tilkommer den hende forlods. Faar hun ligeledes tre eller flere Arve, og han arver en (Arv) oven paa dem, 5 da gaar ogsaa alle disse op imod hans. Faar han ligeledes en Arv yderligere, da tilkommer den ogsaa ham forlods.

Kap. 31. Hvis Faderen vil drage i Kloster.

Skulde det gaa saaledes, at Faderen vil give sig i Kloster, 10 da skal han skifte alt i Hovedlodder med alle sine Børn, som han ikke tidligere har skiftet med, al den Jord, som han har, og som han ikke tidligere har skiftet med dem, og alt det Løsøre, som han har faaet ved Arv og ikke har skiftet med dem. Da skal han lade hver Søn faa fuld Lod som han selv og Datter halv Lod, og da maa han drage i Kloster med 15 sin Lod, hvis han vil. Saaledes skal ogsaa en Kone, som har Børn, skifte baade Løsøre og Jord, som nu er sagt om Husbonden. Men hverken Husbonden eller Konen maa drage i Kloster med hele deres Hovedlod, medmindre de tager Ordensdragt sammen, og det er samme Orden, de gaar ind 20 i. Vil en Mand eller Kone gaa syg i Kloster, da maa ingen af dem gaa derind med mere end sin halve Hovedlod. Den Mand siger man er syg, som ikke er i Stand til at ride til Tinget eller til andre Stævner. Den Kone siger man er syg, som ikke kan gaa med sine Nøgler og forestaa Hus- 25 holdningen. Men bliver (kun) den ene af Ægtefællerne svagelig, da kan de ikke des mindre gaa i Kloster med deres fulde Hovedlod.

Kap. 32. Hvad Husbonden kan bortgive efter sin Død.

Efter sin Død kan Husbonden ikke bortgive mere end sin 30 halve Hovedlod, og det samme gælder Konen. Men giver han sin halve Hovedlod og foretager Skødning paa Tinge,

da skal altid det staa fast, som der er Tingsvidne paa, hvad enten han giver det til Guds Hus eller til andre. Men giver han noget uden for Tinget, hvad enten det er til Guds Hus eller ogsaa til Sjælegave, og der er Tingmænds Vidnesbyrd om, at han eller Konen gav det, skal Arvingerne, 5 hvis de vil nægte det, nægte med Tylvtered af Nævninger. Men gør nogen anden Mand Fordring paa den halve Lod, da skal de ikke nægte med mere end med tolv lovfaste Mænd, selv om der er Vidner paa det. Det skal man ogsaa vide, at man maa ikke give den ene Arving mere end den anden. 10

Kap. 33. Hvis Arvingen er draget bort fra Landet.

Sker det saaledes, at en Mand er draget bort fra Landet, og en anden Mand, som han er Arving efter, sidenhen dør, og der er flere, der skal arve denne, hans Søkende eller andre, da maa de ikke skifte før Dag og Aar. Men 15 skifter de før Dag og Aar, og han kommer hjem, da kan han omstøde det hele, som om der overhovedet ikke var skiftet, selv om de har sat en Lod af til ham. Men naar Boet har staaet i Dag og Aar, og de, der er hjemme, vil have Skifte, da skal de drage til Tinget og lyse Skifte der, og 20 Tingmændene skal udvælge dem af hans Frænder, som baade har den rette Evne og Vilje, og disse skal foretage Skiftet ved Lodkastning, og derefter er Skiftet lige saa gyldigt, som om han selv havde været til Stede, men dog saaledes, at de skal foretage Udligning med Hensyn til Jord, 25 saafremt han klager over dem inden Dag og Aar, efter at han er kommet hjem, selv om de ikke er Søkende. Det skal man ogsaa vide, at hvis en Mand paa den Maade er draget ud af Riget og er længe borte, og hans Ejendom staaer urørt, fordi ingen Arving gør Krav paa Arv, og der ikke 30 forlanges Skifte, dør der da nogen, som den borteblevne skulde arve, da har dennes Arving Bevisretten — uagtet den

borteblevne (selv) ikke kommer tilbage, medmindre man har sikker Underretning om, at han er død først — idet han med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd kan godtgøre, at den, der er draget ud af Landet, arvede den afdøde. Hvis et Barn, som
5 skulde arve den borteblevne, er født, før der blev rejst Krav om Arven efter ham, da har det eller dets Værge ligeledes Ret til at bevise, at det med Rette skal arve, hvis den borteblevnes Arvinger gør Krav paa Arven efter ham og skal skifte. Men gør Arvingerne Krav paa Arven efter den borte-
10 blevne, da maa den, der har Arven i Forvaring, beholde den Dag og Aar, efter at Kravet er rejst. Men hvis der, efter at Kravet er rejst, dør nogen, som han selv skulde arve, da tager han ikke Arv, idet der er rejst Krav om Arven efter ham selv. Hvis et Barn, som med Rette skulde arve ham,
15 bliver født, efter at der er rejst Krav om Arv efter ham, da arver det heller ikke. Men sker det, at der tilvebringes saa paalideligt Vidnesbyrd om, at han var død før eller efter det Tidspunkt, Edsbeviset angik, at man overhovedet ikke kan tvivle derpaa, da skal de, der har ført Edsbeviset,
20 samt Vidnerne faste og staa uden for Kirken, og hver af dem skal bøde tre Mark til Biskoppen, og de skal være Arvinger, som er det efter sandt Vidnesbyrd.

Kap. 34. Hvis en Søn drager ud af Landet fra Faderen.

35 **S**ker det ogsaa, at en Mand er draget bort enten fra sin Fader eller sin Moder eller Søskende for at arbejde for Løn eller tage Tjeneste uden for Landet, og er de, han kom fra, saa fattige, at man ikke ved, om han medtog sin Hovedlod eller ikke, og kommer han tilbage, og Faderen er død, før han kommer tilbage, og han paastaar over for sin
30 Moder eller sine Søskende, at de sidder inde med hans Hovedlod, og de tager til Genmæle og siger, at han har faaet den, da skal man udtage tolv af hans Frænder eller

tolv andre paalidelige Mænd, hvis der ikke findes Frænder, og de skal sværge, at de hverken har hørt, at han bor for sig selv eller har noget for sig selv, saa (det deraf kan ses), at han var udskiftet fra dem, og han skal da træde frem og bevise med Tylvtered og Vidner, at hans Hovedlod er der, 5 og at han aldrig har faaet den, og at han med Rette bør have den. Sværger de derimod, at de ikke har hørt rettere, end at han har faaet sin Hovedlod, da skal de, der sidder i (Boet), udlevere det, hvis de har noget, men hvis de slet ikke har noget, da skal de bevise med Tylvtered og Vidner, at han 10 har faaet Ørtug og Øre og hver Penning, som tilkommer ham, og dermed skal han nøjes.

Kap. 35. Om Hustruens Arv.

Det skal man ogsaa vide, at hvis der kommer en Arv ind i Boet fra Hustruens Side, og den [ikke] bliver bidt 15 (af en Arv fra Mandens Side), og han nægter, at den overhovedet kom ind, da skal han bevise med tre Tylvters Ed særskilt for hver Arv, at den ikke kom ind, og hvis han indrømmer nogen, da skal han udlevere den særskilt og (bevise med) Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, at Arven ikke 20 var større.

Kap. 36. Om Husbondens Arv.

Men hvad der af de Arve, som Husbonden faar ind i Boet, anvendes paa Bord og Delebræt eller paa en saadan Maade ved Køb og Salg, at man kan gøre Rede for, 25 hvor det, som han arvede, er kommet hen, det skal hverken hans Kone eller hans Arvinger erstatte. Men hvis Arven er til Stede efter (hans Død), da skal Konen udrede saa meget, som der er til Stede, med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, men nægter hun enten, at der er noget i Behold deraf, 30 eller at der er kommet en Arv ind i Boet, da skal hun nægte det med tre Tylvter. Er der kommet flere Arve ind (i Boet)

paa Husbondens Side, da skal hun udrede hver særskilt, som det nu er sagt, med Tylvtered og Vidnesbyrd eller nægte med tre Tylvter. Saaledes skal man ogsaa forholde sig, hvis han har solgt sin (Arve)jord, og der ikke er saa
 5 megen Købejord, at han kan faa Fyldest derfor; har han noget tilbage af det, han fik for sin Jord, da skal han beholde det, men er der ikke noget tilbage deraf, da faar han ingen Vederlag derfor. Men er de uenige, da har Konens Arvinger Adgang til at føre samme Bevis, som før er sagt
 10 om Strid om Arv.

Kap. 37. Om Arvebid.

Men er de uenige om, hvorvidt en Arv bed (en anden), eller den ikke bed, da er den, der vil sige, at Arven bed i Overensstemmelse med Loven, altid nærmere til at føre
 15 Bevis end den, der vil nægte det, hvad enten det er paa Husbondens eller Hustruens Side. Hvis han ogsaa vil bevise med Hensyn til to eller tre eller flere Arve, at de var bidt med (anden Arv) i Overensstemmelse med Loven, da skal han ikke give mere end een Tylvtered og Vidner (som Bevis
 20 for), at de er lovlig bidt. Men selv om der ikke er mere end en Arv, og den ene siger, at en anden (Arv) bed den, da skal han ogsaa bevise med Tylvtered og Vidner, at de er lovlig bidt.

Kap. 38. Om Fledføring.

Er der nogen, som enten af Nød eller Ælde eller Sygdom vil lade sig fledføre, hvad enten det er en Mand eller en Kvinde, da skal han drage til Tinget og lyse der, at han vil fledføre sig, og da er de, som er hans Arvinger, nærmest (til at modtage ham). Hver af dem skal modtage ham i det
 30 Omfang, han er arveberettiget efter ham, og han skal da gaa paa Omgang imellem dem og være længere hos dem, der har faaet mere af (Arven). og kortere hos dem, der har faaet mindre. Men fledfører en Mand eller Kvinde sig, saa-

ledes at det ikke bliver lyst paa Tinget, da er han nærmere til at faa sin Frihed og Selvbestemmelsesret tilbage, end de andre er til at beholde ham som Fledføring.

Kap. 39. Om Fledføringen og hans Bøder.

Men lyser nogen sig til Fledføring paa Ting, da skal ⁵ det staa fast, som han har foretaget der. Men hvad den fledførte kommer til at forbryde sig med, hvad enten han slaar eller saarer en Mand, for det skal de, som har taget imod ham, bøde fuldtud og baade betale Bøder til Kongen og Biskoppen for ham. Dræber den fledførte en Mand, da ¹⁰ skal de, der har taget imod ham, bøde een Rate, og Frænderne skal bøde to. Bliver han selv dræbt, da skal de ogsaa tage een Rate og Frænderne to. Ligeledes hvis han bliver enten slaaget eller saaret, da skal ogsaa de, som han er hos, tage Bøderne. Han kan ikke modtage Edsbevis og ikke præstere ¹⁵ det over for andre og ikke deltage i Edsbevis mod andre.

Kap. 40. Hvis Frænderne ikke vil tage mod Fledføringen.

Men vil de Mænd, der er ham nærmest, ikke tage imod ham, da skal han lyse det paa tre Ting og tilkalde sine Frænder, for at Tingmændene kan vide, at det ikke er kom- ²⁰ met uventet for Frænderne. Giver de, der er hans nærmeste Frænder, Afkald paa ham, da maa han drage med sin Hovedlod, til hvem han vil, som vil tage imod ham; med alle de samme Rettigheder og Pligter, som Frænderne har, hvis de tager imod ham, baade (med Hensyn til) at tage Bøder for ²⁵ ham og give Bøder, skal ogsaa den modtage ham, som ikke er saa nær i Slægt med ham.

Kap. 41. Om Fledføringens Underhold.

Det skal man ogsaa vide angaaende Fledføringen, at hvis hans nærmeste tager imod ham, da skal hans (Mad) ³⁰ være som deres eget Bord og ligeledes hans Drikke. Men

modtager en anden Mand ham, da skal han holde ham baade med Mad og Drikke, saaledes som han lyser paa Tinge, og Tinget og Kongens Ombudsmand skal ikke taale, at man ikke holder over for ham, hvad der blev lovet ham.

5 Men er hans nærmeste Slægtning udenrigs, da har vedkommende, som den, der er udenrigs, har lyst (paa Tinge) som sin Værge, samme Ret som han selv med Hensyn til Fledføringen, enten til at modtage ham eller afvise ham.

Kap. 42. Om Børns Ligeberettigelse i Fællig.

10 **A**lt det, som Børn, der er i Fællig sammen efter deres Fader eller Moder, erhverver, enten ved Køb eller Salg eller paa anden Maade, det tilhører dem alle. Lider de noget Tab, da gælder ogsaa det samme. Hvad der bliver givet den ene, tilhører ogsaa dem alle, medmindre de er

15 Halvsøskende, og der bliver givet dem Jord af deres rette Arving. Da skal saa mange, som er saa nær i Slægt med den, der gav dem Jorden, at Broder skal tage fuld Lod og Søster halv Lod, have den i samme Forhold. Men er det derimod saa langt ude, at det skal arves som Gangarv, da skal de tage

20 lige meget. Selv om de er (Hel)søskende, gaar det ogsaa paa samme Maade.

Kap. 43. Hvis en Broder begaar en Forbrydelse, mens han er i Fællig.

25 **H**vis det sker, at Børnene sidder sammen i Fællig, og en Broder begaar saa grov en Forbrydelse, at det gaar ud over Børnegodset, da kan han ikke forbyrde mere end sin egen Hovedlod. Da skal Børnenes nærmeste Frænder være til Stede og udskifte ham, og han skal bøde af sit eget, baade til Kongen og Biskoppen og ligeledes til den, som han for-

30 bryder sig imod. Det er tilstrækkeligt, at han har sat sit eget overstyr, han skal ikke tillige sætte sine Søskendes overstyr. Men selv om Frænderne er fjernere (beslægtet med Børnene)

end Broderen, er de dog nærmere til at beskytte Børnegodset, end han er til at sætte det overstyr. Men taaler Frænderne, at han bøder af Fælliget, da skal han, naar de senere skifter, tage sin fulde Lod som et andet Barn. Paa samme Maade, hvis der bliver begaaet en Forbrydelse imod ham, mens han 5 er i Fællig, enten ved Afhug eller andre store Saar, og han vil udskiftes, da tager han Bøderne alene. Men indbringer han Bøderne i Fælliget, da tilhører de dem alle.

Kap. 44. En Broder maa ikke sælge sine Søskenes Jord.

Det skal man ogsaa vide, at en Broder maa ikke afhænde 10 sine Søskenes Jord, hverken til (Betalning af) Bøder eller ved Salg eller Gave, medmindre han har en Broder, der er saa gammel, at han er fuldvoksen og er enig med ham og gør det samme med sit Gods. Er der flere Brødre, der ligeledes er fuldvoksne, da kan de gøre det samme. Men 15 hvis det er en Pige eller en Dreng, som ikke er fuldvoksen, da maa Broderen eller Brødrene — hvis der er flere — ikke afhænde deres Gods.

Kap. 45. Hvis Faderen vil udskifte sin Søn fra sig.

Hvis en Mand har en Søn, som er uforstandig, da er 20 det raadeligst for ham, at han udskifter ham fra sig og enten giver ham en Bolig, saa man kan vide, at han lever for sig selv, eller lyser paa Tinge, at han har udskiftet ham, og det er endnu bedre. Men begaar en Søn et Retsbrud, mens han er i Fællig med Faderen, da kan han ikke for- 25 bryde mere til Kongen eller Biskoppen end sin egen Hovedlod, medmindre Faderen er saa uklog, at han ikke udskifter ham. Men er han ikke udskiftet, da skal han bøde for ham saa ofte, som han forbryder sig. Udskifter han ham første Gang, han forbryder sig, da skal Sønnen bøde (af) sin egen 30 Hovedlod, og Bonden er fri. Udskifter han ham ikke den-

gang, og forbryder han sig anden Gang, da kan han gøre det samme. Saa længe han ikke er udskiftet, har han Ret til en Hovedlod af det, der er tilbage. Det samme gælder, hvis en Datter forbryder sig, som (hvis det er) en Søn.

5 Kap. 46. Om Børn og deres Moder.

Dør Faderen fra Børnene, og deres Moder sidder i Boet med dem, da maa man ikke skille hende fra (dem), saa længe hun ikke er fæstet af en Mand, medmindre hun er saa daarlig en Husholder, at hun er Skyld i, at deres Gods
10 forødes, da skal den, der har Opsyn dermed, sørge for, at de har Gavn og ikke Skade deraf, og man skal derfor drage til Tinget og lyse, at der omgaas daarligt med Børnenes Ejendom, og Tingmændene skal udvælge Mænd og lade dem undersøge det. Er det Moderens Skyld, at Godset
15 ødelægges, da skal man tage det fra hende og overgive det til en anden Mand, som er Børnenes nærmeste Slægtning. Omgaas ogsaa han daarligt dermed, da maa han ikke være Værge, som forøder deres Gods.

 Kap. 47. Om Børnene og deres Værge.

20 **E**r Børnenes Fader død og deres Moder enten død eller fæstet af en Mand, og Børnene selv er saa smaa, at de ikke kan være deres egen Værge, da er deres Broder nærmest til at være Værge for dem, hvis der er en Broder. Er de Helsøskende, da skal den, der er ældst, være det, men
25 er de Halvsøskende, da skal den være det, som er ældst paa Faderens Side. Men er der ingen Broder paa fædrene Side, som kan være Værge, da er Broder paa mødrene Side nærmest. Det skal man ogsaa vide, at den, der ikke kan være sin egen Værge, kan heller ikke være en andens Værge.
30 Slegfredsøn kan ikke være Ægtebørns Værge. Er der ingen Broder, da er Farfaderen nærmest til at være Værge. Er der

ingen Farfader, da er Morfaderen nærmest. Er der ingen Morfader, da er Farbroderen nærmest. Er der ingen Farbroder, da er Morbroderen nærmest. Og hvor Faderen og Moderens Frænder begge er lige nære, der er Faderens Side altid nærmest til at være Værge. Men hvis Moderens Frænde (blot) er en halv Mand nærmere beslægtet, da faar han Værgemaalet.

Kap. 48. Om Børns Værge og om Giftermaal.

Det skal man ogsaa vide, at i samme Rækkefølge, som ovenfor er sagt om Børneværger, er enhver ogsaa nærmest til at bortgifte en beslægtet Enke eller Pige, hvis Faderen er død, dog at det sker med andre Frænders Samtykke. Den kan ikke være en andens Værge og have Opsyn med hans Gods, som forøder sit eget Gods. Har han ved Spil eller Drik eller paa anden Maade sat det over Styr, eller er han Spydmand og ikke har andet at sætte som Sikkerhed, da kan han ikke være Børneværge. Er der ligeledes en af deres Frænder, der kun har lidt, da kan han, selv om han er en fornuftig Mand, ikke være deres Værge, naar han ikke har halvt saa meget Gods, som Børnene har, medmindre han stiller Sikkerhed for, at deres Gods bliver i Behold. Men hvis en Mand modtager Børnegods — hvad enten det er en Broder eller en anden Mand — da skal baade fædrene og mødrene Frænder overvære, hvad han, som tager imod Børnene, modtager, og beregne, om det, han modtager, vil være mere end til Føde og Klæder. Da skal man vide, hvor meget den aarlige Afkastning kan beløbe sig til. Der skal da lyses paa Tinge, hvor meget det, han har modtaget, er vurderet til, og hvor meget han skal give deraf om Aaret. Saafremt det er Gods, som han kan faa mere Udbytte af om Aaret end til Børnenes Føde og Klæder, da skal han modtage Godset efter Vurdering. Er det derimod Gods, som han ikke kan faa mere ud af end Føde og Klæder, da kan Fræn-

derne gøre, hvad de vil, enten træffe Aftale med den, der skal modtage Børnene, om at Godset skal være i Fællig, eller om at han skal overtage det efter Vurdering.

Kap. 49. Om Skifte.

5 **M**en gaar det saaledes, at et Barn udskiftes fra andre Børn, da skal baade de fædrene og mødrene Frænder være til Stede, og der skal kastes Lod. Hver Dreng, som er fuldvoxen, skal selv deltage i Lodkastningen, og for hver Pige, som er fæstet af en Mand, skal hendes Fæstemand deltage. Men
10 for de Børn, som er saa smaa, at de ikke kan, og for de Piger, som ikke er fæstet af en Mand, skal deres Frænder deltage. Men naar de først har kastet Lod, og en af dem har taget sin Jordlod i Besiddelse, saa at Bygden tør sværge paa, at han fik den i sin Besiddelse, da skal han beholde sin Lod
15 (og forsvare den) med Tylvtered og Vidnesbyrd, men dog være rede til at udligne med andre Søskende. Men opstaar der Trætte imellem dem, inden nogen har taget sin Lod i Besiddelse, da er de, som paastaar, at der ikke er kastet Lod, nærmere til at føre Beviset, end de, der vil bevise, at der
20 er kastet Lod. Sker det ogsaa, at en af vedkommende Søskende har faaet flere Jordlodder, forinden han deltager med en Lod i Jorddelingen — eller ogsaa en anden Mand har faaet flere Jordlodder — hvor mange Lodder han end har, skal han ikke deltage med mere end een Jordlod (i Skiftet),
25 for hans (Jord) maa ikke formindskes, derved at der ikke tidligere er foretaget Lodkastning.

Kap. 50. Om Slegfredbarn.

Har en Mand en Slegfred og har Børn med hende, og lader han sig vie til hende, da har Børnene Rettigheder
30 som Ægtebørn. Men sker det, at han lader sig vie til en anden Kvinde, eller hans Slegfred lader sig vie til en anden Mand, efter at Børnene er avlet, selv om da den Kone dør,

som han har ladet sig vie til, eller hans Slegfreds Husbonde dør, og han derefter vil lade sig vie til den samme Kvinde, da har dog alle de af deres Børn, som blev født, før han blev viet til den anden Kvinde eller hun til den anden Mand, (kun) Rettigheder som Slegfredbørn. 5

2. Bog.

Kap. 1. Om Hor.

Griber Husbonden en anden Mand med sin Kone, og sker det, at han dræber eller slaar Manden, da skal han føre baade Bolster og Lagen til Tinget til Vidnesbyrd, hvis 10 de er blodige, og desuden have to Mænds Vidnesbyrd, for at det ikke skal kunne nægtes, at han greb dem sammen. Da skal han ikke bøde derfor, hverken til Kongen eller Biskoppen, og over for alle Frænderne skal han være sagesløs. Men sker det, at Konen bliver i Live, og er Gerningen 15 saa aabenbar, at hverken hun eller hendes Frænder kan nægte den, og bestemmer han sig derefter til at være uden Kone, da maa han jage hende ud af Gaarden i den blotte Særk og Kaabe, og hun faar ikke en Penning af alt det, hun ejer, fordi hun har forbrudt det hele over for Husbonden, 20 og hvad Jorden angaar, da beholder Husbonden den, saa længe Konen lever. Men dør Konen, da gaar Jorden tilbage til hendes Arvinger. Men dør Husbonden før Konen, da gaar Jorden igen tilbage enten til hende eller til hendes Arvinger, for man kan ikke helt forbryde sin Jord til andre 25 end til Kongen.

Kap. 2. Om Bøder for Hor.

Men sker det saaledes, at den, der har begaaet Hor med Bondens Kone, tilbyder Bonden Bøder, da har Bonden Ret til ved sin egen Dom at afgøre, hvilke Bøder han 30

vil tage, og hverken Kongen eller nogen Domstol i Landet kan tvinge ham, men han skal have de Bøder, som han selv vil tildømme sig. Men gaar det saaledes, at der er en Bonde, som ikke kan hævne sig, hvis en anden bedriver Hor med
5 hans Kone, og han rejser Sag mod Horkarlen og vil have Bøder af ham, da skal denne, hvis der er Vidnesbyrd om, at han er skyldig deri, underkaste sig Afgørelse ved Nævn eller bøde fyrretyve Mark. Men er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig med tre Tylvters Ed eller bøde, som
10 ovenfor er sagt.

Kap. 3. Hvis en Mand bliver dræbt i sit eget Hus.

Drager en Mand til en anden Mands Hus og dræber ham i hans eget Hus eller hans Søn eller hans Kone eller hans Datter eller nogen, som er i fuldt Fællig med ham, i
15 den Gaard, da er det Orbodemaal, og alle de, som er i Færd og Følge med ham og kommer med ham ind i Gaarden, skal da bøde tre Mark for Gaardgang og tre Mark for Følge. Er der ogsaa nogen, som angreb den dræbte med Æg og Od, da skal han bøde tre Mark for Gaardgang og ni Mark
20 for Æg og Od. Er der ogsaa nogle med i Færd og Følge, som ikke kom ind i Gaarden, skal de bøde tre Mark. Og alt, hvad der tilhører Drabsmanden, med Undtagelse af Jord skal være i Kongens Magt, og selv skal han fly fredløs.

Kap. 4. Hvis en Mand bliver dræbt paa Tinget.

Dræber nogen Mand en anden paa Tinget, da er det ogsaa Orbodemaal. Da skal Kongen have alt, hvad han har ud over Jord, og enhver, som er i Færd og Følge med ham og enten saarer eller slaar eller trækker den, der blev dræbt, skal bøde fyrretyve Mark til hans nærmeste Slægtning og
30 fyrretyve Mark til Kongen.

Kap. 5. Hvis en Mand bliver dræbt, efter at der er givet Bøder.

Dræber nogen Mand en anden, efter at der er givet Bøder, da er det ogsaa Orbodemaal. Da skal Kongen ligeledes have alt det, han har, ud over Jorden, og han skal derefter 5 fly fredløs. Sker det ogsaa, at en Mand tilgiver det, der er gjort imod ham, og han selv lyser paa Tinge, at han har tilgivet ham, og han derefter gør ham noget, da skal det være, som om der var bødet fuldt.

Kap. 6. Om den, der tog imod Bøder. 10

Det skal man ogsaa vide, at den, der har taget imod Bøder (af en anden), skal derefter vogte sig mere for denne end for nogen anden. Selv om den, der har bødet, gør noget imod ham, da skal han dog ikke hævne det paa ham, før han har sagsøgt ham paa Tinget efter Loven. Men 15 sker det, at den, der har taget imod Bøder, bliver nødt til at dræbe ham, saaledes at den, der har givet Bøder, er Skyld deri, og den dræbtes Frænder da paastaar, at det skete paa Grund af den Sag, som han havde bødet for, da skal man udtage seksten Mænd, de bedste Bønder, der er i Herredet, 20 og den sigtede skal udskyde tre. Tør de, der er tilbage, sværge paa, at han tvang ham til det, og at han blev dræbt for andre Gerninger og ikke for dem, (der var givet Bøder for), da skal den Sag behandles som en anden Bødesag. Men sværger de, at de ikke kan udfinde andet, end at han 25 dræbte ham for den Sag, som tidligere var afgjort, da skal han være fredløs, som før er sagt.

Kap. 7. Om den, der værger sig med Edsbevis og derefter bliver dræbt.

Hvis en Mand har forsvaret sig med Edsbevis og senere 30 bliver dræbt paa Grund af den samme Sag, da skal Drabsmanden ogsaa være fredløs, ligesom hvis han tid-

ligere havde taget mod Bøder. Er man ogsaa uenige om, hvorvidt det var paa Grund af denne Sag eller en anden, da gælder de samme Regler, som før blev omtalt.

Kap. 8. Hvis en Mand bliver dræbt i Kirken.

5 **K**irken skal være enhver kristen Mands Hjem, og hvis en Mand bliver dræbt der, da gælder de samme Regler, som hvis han blev dræbt hjemme i sin egen Gaard eller sit Hus, nemlig at det medfører Fredløshed for Drabsmanden, og at han ikke kan komme til at sone med Bøder. Da skal
10 Kongen rette over ham ligesom over dem, der før blev omtalt. Men de, der følger ham og saarer eller slaar den, der bliver dræbt, og enhver, som gør noget ved ham, skal bøde fyrretyve Mark til hans Frænder og ligeledes til Kongen og Biskoppen og Kirken.

Kap. 9. Disse Sager er Orbodemaal.

15 **D**isse fire Sager: at dræbe i Kirken og efter, at der er givet Bøder, eller en Sag er afgjort, og at dræbe paa Tinget og at dræbe hjemme paa en Mands Ejendom, enten i Lægaard eller Fægaard eller Ladegaard eller Mølle, de er
20 alle Orbodemaal, og i disse Tilfælde kan Arvingerne ikke tage mod Bøder af Drabsmandens Slægt, medmindre de faar Kongens Samtykke dertil, og Kongen maa ikke give Gerningsmændene deres Fred igen, uden at han har Frændernes Samtykke dertil. Men de to Rater kan Frænderne godt
25 modtage af Slægten, selv om den fredløse er flygtet med den ene Del.

Kap. 10. Hvis en Mand bliver dræbt, efter at Bøder er aftalt.

Dræber nogen Mand en anden, efter at der er aftalt Bøder eller givet Lejde, da skal Drabsmanden, hvis Af-
30 talen var truffet eller Lejdet givet paa Tinget, give fulde Bøder for sin Gerning og desuden fyrretyve Mark til Ar-

vingerne for Lejdet eller for Aftalen om Bøder og fyrretyve Mark til Kongen. Herimod maa Edsbevis ikke anvendes, fordi der er Tingsvidne derpaa. Men bliver der aftalt Bøder eller givet Lejde uden for Tinget, og nægter Gerningsmanden, at der er givet Lejde eller aftalt Bøder, da skal han, hvis den dødes Frænder er Vidne til det, værge sig med Nævn som i andre fyrretyve Marks Sager; er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig med tre Tylvter.

Kap. 11. Om Aftale om Bøder.

Det skal man ogsaa vide, at han skal indgaa Aftale om Bøder for død Mand, som er den dødes nærmeste Slægtning og er fuldvoksen, men Ægtesøn er nærmere end Slegfredsøn. Er der ingen Søn, og er Fader til, da er han nærmest. Er der ingen Fader, da er den Broder nærmest, som er ældst. Er der flere Brødre eller andre Mænd, som (indbyrdes) er lige nær, da skal den, der er ældst og ikke er gejstlig eller Munk og ikke er fledført, indgaa Aftale om Bøder og give Lejde, og da skal alle Frænderne holde det Lejde. Hvis nogen, som ikke er den ældste af dem eller den nærmeste, giver Lejdet, da kan han kun give det for sig selv og ikke for flere Frænder. Men Børn og Taaber kan hverken give Lejde eller indgaa Aftale om Bøder, medmindre den, der vilde være nærmest til at tage mod Bøder eller indgaa Aftale herom, hvis Taaben ikke var til, staar ved Siden af. Han skal da baade for Børnene og for den anden træffe Aftale om Bøder og Lejde.

Kap. 12. Hvis en Mand bliver slaaet, efter at der er aftalt Bøder paa Tinget.

Slaar en Mand en anden, efter at der er givet Lejde eller aftalt Bøder paa Tinget, da skal han enten bøde for Saar eller for Slag og desuden fyrretyve Mark til Bonden og fyrretyve Mark til Kongen, for idet en Mand aftaler at

udrede Bøder, har han dermed faaet Lejde, og den, der bliver Lejdebryder, kan ikke bøde det med mindre end fyrretyve Mark. Men bliver der enten aftalt Bøder eller givet Lejde uden for Tinget, og der er Vidner paa det, da skal
 5 han værge sig med Nævn som ved andre fyrretyve Marks Sager. Men er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig med tre Tylvter eller bøde fyrretyve Mark.

Kap. 13. Hvis den, der har faaet Lejde, angriber den, der gav det.

10 **S**ker det ogsaa saaledes, at den, der har faaet Lejdet, angriber den anden, som gav det, og nøder ham til at sætte sig til Modværge, og denne da tilføjer ham nogen Skade under det Lejde, som han (selv) har givet, og den anden, som har faaet Lejdet, siger, at han ikke gav Anledning der-
 15 til, da skal der udtages seksten Mænd dertil, og den sigtede skal udskyde tre, hvem han vil. Hvis de, der er tilbage, tør sværge paa, at de ikke har kunnet erfare andet, end at han, efter at han havde givet Lejdet, blev nødt til det, da skal han være sagesløs med Hensyn til de fyrretyve Mark, baade
 20 over for Bonden og over for Kongen, men sværger de, at han ikke var nødt til det, efter (at han havde givet Lejdet), da skal han bøde, som det ovenfor er sagt.

Kap. 14. Hvis man sætter Ild i anden Mands Hus med Vilje.

25 **S**ker det saaledes, at en Mand drager hen og sætter Ild i Bondens Hus med Vilje eller i hans Lægaard eller i Lade eller i Fæhus, da skal han bøde fyrretyve Mark derfor. Hvis han nægter, og der er Vidner paa, at han gjorde det, da skal han nægte det med Nævn, men er der ikke Vidner paa det, da skal han nægte med tre Tylvter. Var der flere med til at
 30 sætte Ild paa end ham, da skal de bøde de samme Bøder. Nægter de ogsaa, da bruges samme Bevismaade, som før er sagt. Men beskylder han nogen for, at han var med i Færd

og Følge, og vedgaar denne det, da skal han bøde tre Mark, som ovenfor er sagt. Det skal man vide, at hvis han tilstaar, skal han først erstatte Skaden og derefter erlægge Bøder. Nægter han, da skal han give Tylvtered. Om Bondens Mølle gælder ogsaa samme Ret som om andre Huse. 5

Kap. 15. Om Mordbrand.

Om Mordbrand skal man ogsaa vide, at hvis en Mand bliver grebet deri, da gælder det hans Liv, og han skal brændes derfor eller brydes i et Hjul. Brister Edsbeviset for ham, da skal den samme Straf ogsaa overgaa ham; dog 10 skal han have en Dags og en Nats Frist til at skjule sig, for ellers turde ingen lade det komme til Edsbevis.

Kap. 16. Hvis der øves Hærværk mod en Mand i hans Gaard.

Drager man til en Bondes Gaard for at øve Vold der, da kan det ikke blive Hærværk, medmindre der er fem 15 Mænd med, og hver af dem har tre Folkevaaben. Griber han nogen der eller hugger nogen eller ødelægger noget med Magt — med fem Mænd —, da skal den, som er Hovedmanden deri, bøde fyrretyve Mark og den, som ydede andre Følgeskab, tre Mark. Men gør disse nogen Uret, enten 20 ved at hugge eller rane eller plyndre, da skal de bøde særskilt for deres Gerning og særskilt for Følgeskabet, for selv om der ikke drog mere end een Mand til Bondens Gaard med Ufærd, da skulde han bøde særskilt for Gaardgang tre Mark og særskilt for den Gerning, han gjorde. 25

Kap 17. Hvis en Mand bliver slaæet paa Tinget.

Slaar en Mand en anden paa Tinget eller saarer eller puffer ham, da skal han bøde derfor fyrretyve Mark til Bonden og fyrretyve Mark til Kongen. Det kalder man at være paa Tinget, hvis man er kommet derhen paa Grund 30 af Tinget og er kommet ind paa Tinget eller er saa nær ved Tinget, at man kan se derhen fra Tinget. Sker en For-

brydelse der, kan man ikke tilbyde at forsvare sig med Edsbevis derimod, fordi man ikke kan tilbyde Edsbevis mod Tingsvidne.

Kap. 18. Fredløs Mand kan ikke nyde Tingfred.

5 **D**et skal man ogsaa vide, at en fredløs Mand kan ikke
nyde Tingfred, medmindre hans Fred bliver taget
samme Dag, da skal han drage bort i Fred og rømme og
være i Fred den samme Dag og den (følgende) Nat, for at
han kan søge Beskyttelse i Skoven. Bliver han senere gre-
10 bet, da behandles han som en anden fredløs Mand.

Kap. 19. Hvis en Mand binder en anden.

Binder en Mand en anden Mand, da skal Gerningsmanden,
selv om han er alene om det, bøde fyrretyve Mark til
Manden og fyrretyve Mark til Kongen, og enhver der er
15 med i Færd og Følge, skal bøde tre Mark. Men nægter den,
der bandt Manden, og har denne Vidner paa det, da skal
han underkaste sig Afgørelse ved Nævn; er der ikke Vidner
paa det, da skal han nægte med tre Tylvter. Hver den, som
han sigter for Færd og Følge, og som nægter, skal nægte
20 med Tylvtered.

Kap. 20. Om Voldtægt.

Bliver en Kone eller Mø taget med Vold, da skal der bø-
des fyrretyve Mark til hende og ligeledes til Kongen,
men dog saaledes, at hendes nærmeste Værge skal modtage
25 de fyrretyve Mark og overgive hende dem. Men nægter den,
der har gjort det, og er der to Mænds Vidnesbyrd om, at
de enten hørte hende raabe eller saa, at hun blev taget med
Vold, da skal han underkaste sig Afgørelse ved Nævn. Men
er der ikke Vidner paa det, da skal han give tre Tylvters Ed
30 for det. De, som var med i Færd og Følge og hjalp ham med
den onde Handling, skal bøde tre Mark derfor eller give
Tylvtered.

Kap. 21. Om Bortførelse med Magt.

Bliver en Mand grebet med Magt og bortført, da er det, selv om han ikke bliver bundet, alligevel en fyrretyve Marks Sag, medmindre en Mand træffer nogen paa Vej eller i By, som han anser for en Ugerningsmand, og han vil have Borgen for ham. Da skal han anholde ham og spørge ham, i hvilken By inden for Bygden han kan skaffe Borgen for sig, og nævner han en By for ham, da skal han drage til den By og forsøge, om han kan skaffe sig Borgen. Gaar en Mand i Borgen for ham, da skal han have Vidner fra Byen, som overværede, at han gik i Borgen for ham, og han skal da lade ham drage bort, og han er da sagesløs med Hensyn til de fyrretyve Mark. Men faar han ikke Borgen for ham i den By, da skal han føre ham til en anden By. Tilbyder man der at gaa i Borgen for ham, da skal han have Vidner derpaa ligesom før og atter lade ham drage bort og derefter rejse Sag imod ham. Men kan han ikke faa Borgen for sig, da skal han følge ham til en tredie By; faar han der Borgen for sig, da skal han have Vidner derpaa ligesom før, og han skal være fri, men faar han ikke Borgen for sig der, da kan han føre ham hjem til sig inden for Herredet og i Vidners Overværelse lægge Jernlænker for ham og opfordre ham til at underkaste sig selv lovlig Frihedsberøvelse. Vil han ikke lægge (Lænker) paa sig, da kan han (selv) lægge Lænker paa ham og holde ham i Forvaring til Tinget, og han skal føre ham til Tinget og (have) to Mænd (med) fra hver af de tre Byer, hvor han forlangte Borgen for ham, og hvor han selv forlangte at blive ført hen. Forlanger han ikke at blive ført til nogen By, da skal han dog have Vidner fra tre Byer, som han har ført ham til, og desuden de Vidner, som var til Stede, da han opfordrede ham til selv at underkaste sig Frihedsberøvelse, og da skal han ikke bøde hverken fyrretyve Mark eller noget andet. Men naar Tingmændene derefter finder, det er rigtigt, skal han løse ham og rejse Klage.

Men vil Fangen, efter at Klageren har gjort sin Skyldighed over for ham, sige, at han ikke er blevet behandlet i Overensstemmelse med Loven, og han ikke blev grebet paa lovlige Maade og ikke holdt fangen paa lovlige Maade, da skal hans Modpart sværge med tre Tylvter, at han kun greb ham for at faa en retslig Afgørelse, og at han behandlede ham paa lovlige Maade. Men der anvendes ikke Nævn i dette Tilfælde, for han har med sine Vidner erklæret, at der var handlet lovligt med ham. Men kan han ikke give Edsbevis, da skal han bøde fyrretyve Mark til Manden og fyrretyve Mark til Kongen.

Kap. 22. Hvis en Mand bliver dræbt paa Torvet.

Dræber en Mand en anden paa Torvet, da skal han bøde fyrretyve Mark til Frænderne foruden Mandebod og ligeledes til Kongen, og for disse fire Sager: at en Mand bliver dræbt paa Torvet, eller efter at der er aftalt Bøder eller givet Lejde, eller at man tilføjer Saar eller Slag paa Tinget, eller at man opbrænder Bondens Hus, kan Kongen med Rette lægge Beslag paa Gerningsmandens Gods og tage sin fulde Ret.

Kap. 23. Hvis en Mand bliver saaret paa Torvet.

Saarer eller slaar en Mand en anden paa Torvet, da skal han bøde til Bonden for Saaret eller Slaget, som det hører sig til, og desuden fyrretyve Mark (til høm) og ligeledes til Kongen. Men nægter den, der har gjort det, og er der Vidner paa det, da skal han nægte med Nævn. Er der ikke Vidner paa det, da skal han nægte med tre Tylvter. Er der ogsaa flere Mænd med ham, og slaar eller hugger de ham, da skal hver af dem bøde fyrretyve Mark derfor ligesom den anden eller nægte med samme Edsbevis som han.

Kap. 24. Om Indbrud i Skibsrums.

Fører en Mand sine Ejendele i sit Skib, eller er han kommet hjem med sine Ejendele, og en Mand angriber ham der med fem Mænd, da skal han bøde for Hærværk, som om han havde gjort det hjemme i hans Gaard, og de, der er med i Færd og Følge, skal bøde som for hans egen Gaard, for det kalder man Indbrud i Skibsrums.

Kap. 25. Om Fredsbrud mod en Mand i hans Bod.

Har en Mand opslaaet en Bod ved sit Skib og har bragt sine Varer derind, og en Mand kommer derhen med fem Mænd og gør Uret imod ham der, da skal han bøde for det, han gør, og desuden tre Mark, fordi han gjorde det mod ham i hans Bod, og tre Mark for Bodgang. Er de flere, skal de bøde det samme. Men dræber han Bonden, enten i hans Bod eller i hans Skib, da skal han bøde fuld Mandebod og desuden fyrretyve Mark til Frænderne og det samme til Kongen.

Kap. 26. Om de Sager, for hvilke man vil have Nævn.

Det skal man ogsaa vide, at i alle de Sager, for hvilke man vil have Nævn, som er enten Hærværk eller fyrretyve Marks Sager, skal man, før man tager mod Løfte om Edsbevis, lade sine Vidner udtale sig paa det Sted, hvor Vidner bør udtale sig. Vidner bør udtale sig paa Tinge. Aftaler den sagsøgte at præstere Edsbevis, før Vidnerne har udtalt sig, har Sagsøgeren tabt sin Ret til Nævn, men aftaler sagsøgte Edsbevis, efter at Vidnerne har udtalt sig, da skal Sagsøgeren udtage seksten Mænd, som er Jordejere, men han kan kun udtage en Landbo, hvis den, som skal præstere Edsbeviset, vil godkende ham. Sagsøgeren maa heller ikke udtage nogen, som er hans (egen) Frænde inden tredie Mand, og efter at han har udtaget seksten Mænd, udskyder den sigtede paa Tinget de tre, han vil, af dem, og de tretten,

som blev udtaget dertil, skal komme igen til Herredstinget, saaledes at der ikke kommer noget Ting imellem. Hvad de syv af de tretten gør, det staar fast — er der flere, der sværger (det samme), da er det saa meget des bedre — og de 5 skal da sværge saaledes, at de beder Gud hjælpe dem og være dem huld, (saa sandt som) de har spurgt og efterforsket og ikke har kunnet erfare andet, end at han er uskyldig, eller at de ikke har kunnet erfare andet, end at han er skyldig. Sværger de, at han er uskyldig, da skal han være uskyldig, 10 sværger de ham til Bøde, da skal han bøde.

Kap. 27. Hvorledes man kan forbryde sin egen Jord.

Det skal man ogsaa vide, at en Mand ikke kan forbryde sin egen Jord paa anden Maade end ved, at han drager ud af Riget og med en udenrigsk Hær drager imod sit eget 15 Rige og hærger det. Da har han forgjort enhver Penning, han ejer inden for Riget, baade Jord og andet Gods, til Kongen, for det kalder man at føre Avindskjold mod Riget.

Kap. 28. Om fyrretyve Marks Sager og Kongens Ret.

Det skal man ogsaa vide, som det er sagt, at i alle Tilfælde, hvor Bønderne faar fyrretyve Mark, skal Kongen 20 have fyrretyve Mark, men dog saaledes, at Kongen først hjælper Bonden til, at han faar sin Ret, fordi det er mod ham, at Uretten er gjort, og derefter skal Kongen have sine fyrretyve Mark.

25 Kap. 29. Om Vej til Tinge.

Den Ret har man ogsaa, at fra det Øjeblik en Mand rider hjemmefra, bort fra sin egen rette Vej, til Tinget, skal han have Fred, og ligeledes skal han igen have Fred fra Tinget og hjem til sin egen rette Vej. Den, som da dræber 30 eller slaar eller saarer ham, skal bøde for Gerningen og desuden fyrretyve Mark eller nægte med tre Tylvter.

Kap. 30. Hvis der sættes Ild i Svinesti eller Gærde i Udmarken.

Sker det, at en Mand drager hen til en anden Mand i Had eller Harme mod ham og enten sætter Ild paa hans Svinesti ude paa Marken eller paa hans Gærde i Udmarken, 5 da skal han bøde ni Mark til Bonden derfor. Det skal man ogsaa vide, at hvis en Mand har anbragt sine Huse eller sit Gærde eller Hegn ulovligt, og de bliver dømt til Nedrivning, da maa man, selv om man lovligt kunde omhugge dem, alligevel ikke sætte Ild paa dem, da man ellers skal bøde 10 lige saa fuldt derfor, som om de overhovedet ikke var dømt til Nedrivning.

Kap. 31. Hvis en Mand ved sine Raad bevirker en andens Død.

Ni Mark skal en Mand bøde, hvis han giver en Mand 15 Raad, som medfører hans Død, og ni Mark enhver, som deltager med andre i et Drab og angriber med Od og Æg eller iøvrigt gør noget imod ham, som er Aarsag til hans Død, og (ligeledes) enhver, som begaar Valrov mod en død Mand. 20

Kap. 32. Hvis en Træl dræber en fri Mand.

Dræber en Mands Træl en fri Mand, da skal han overgive Trællen i den dræbtes Frænders Magt og desuden give seks Mark. Men løber Trællen bort, før han udleverer ham, da skal han give Tylvtered paa, at det hverken var 25 efter hans Raad eller paa hans Bud, at han løb bort, og bøde ni Mark derfor. Sker det ogsaa, at de nærmeste Slægtninge siger, at Bonden bød ham eller raadede ham til det, da skal han forsvare sig derimod med tre Tylvter. Er han i Stand til at værge sig (og bevise), at han hverken bød ham det 30 eller raadede ham til det, da skal han bøde, som ovenfor er sagt. Er han ikke i Stand til at værge sig, da skal han bøde fuld Mandebod.

Kap. 33. Om Hovedlemmerne.

Der er tre Hovedlemmer paa en Mand, for hvilke man skal bøde fuld Mandebod, det er Mandens Næse og Mandens Tunge og det mandlige Lem. For hvert af dem
5 skal man bøde fuld Mandebod, hvis et af dem bliver afhugget eller afskaaret. Men gør en Mand det, at han enten (afhugger) to eller alle tre under eet Angreb, da skal han ikke bøde mere end een Mandebod derfor, selv om han har afhugget flere. Men er der flere Mænd med til det, og
10 afhugger eller afskærer hver især af dem et af Lemmerne, da skal hver af dem bøde for saa meget, som han gør ved ham; selv om det altsammen blev gjort under eet Angreb, og den ene afskærer Næsen og den anden Tungen og den tredie det mandlige Lem, da skal hver af dem bøde fuld
15 Mandebod, og er der flere Mænd med dertil, og de hugger flere Legemsdele af i eet Angreb, da skal hver af dem bøde, som det bør sig. Er det saaledes, at Næsen ikke bliver helt afhugget, da skal der bødes saa meget mindre, som man, efter at gode Mænd har taget det i Øjesyn, finder, at Lyden
20 er mindre.

Der er seks Legemsdele, til hvilke der hører halv Mandebod, det er de to Øjne, de to Hænder og de to Fødder. Bliver et Øje stukket ud, da skal der bødes halv Mandebod derfor, bliver begge (stukket ud), skal der bødes fuld Mandebod
25 derfor. Men gaar det saaledes med et Øje, at man tilføjer det et Slag, saaledes at Synet tabes, men Øjet dog bliver siddende, da skal man bøde Fjerdedels Mandebod. Slaar man saaledes, at begge Øjnene bliver siddende, men han dog ikke kan se med dem, da skal man bøde halv Mandebod
30 for dem begge.

Kap. 34. Hvis en Haand afhugges.

Bliver den ene Haand afhugget, da skal man bøde halv Mandebod derfor, bliver begge (afhugget), skal man

bøde fuld Mandebod derfor. Men bliver en Haand hugget saaledes, at man ikke kan have Nytte af den, selv om den bliver siddende, da skal man bøde en Fjerdedel Mandebod. Men bliver en Haand ellers hugget, saaledes at den faar Lyde, da skal man bøde efter Lydens Omfang. Men bliver 5 alle Fingre afhugget, da skal man bøde halv Mandebod. Men bliver Tommelfingeren afhugget, da bødes der en Fjerdedel Mandebod derfor. Men for en hvilken som helst Finger, man ellers hugger af, skal der bødes to Mark Sølv, men dog saaledes, at hvis det sker i eet Angreb og af een 10 Mand, maa det ikke komme højere end til halv Mandebod for Haanden. Saaledes som der ovenfor er sagt om Lyde og om Fingre, er det ogsaa med de andre (Legemsdele).

Kap. 35. Hvis Fødder afhugges.

Bliver en Fod afhugget, da er det ogsaa halv Mandebod. 15 Bliver den hugget saaledes, at man ikke har Nytte af den, men den alligevel hænger ved, da skal man bøde en halv Gang mindre derfor. Tilføjes en saadan Lyde, at han kan have nogen Nytte af Foden, da skal gode Mænd, som er udtaget dertil paa Tinget, vurdere Lyden, eller Par- 20 terne selv skal enes (om et Beløb) efter Lydens Størrelse. Men bliver alle Tæer afhugget med eet Saar, da er det en Fjerdedel Mandebod. Bliver den store Taa alene afhugget, da er det en Ottendedel Mandebod. Men for en hvilken som helst anden Taa, som bliver afhugget, bødes der tre Mark. 25 Sker det ogsaa, at han hugger alle de fem Tæer af i eet Hug, saa at de alle hver for sig saares, og dog alle bliver afhugget, da skal han bøde seks Mark Sølv derfor. Det samme, som er sagt om den ene Fod, gælder ogsaa om den anden Fod, hvis den bliver saaret. Men hvis det ene Øre bliver afhugget 30 eller afskaaret, men han beholder sin Hørelse, da bødes en Fjerdedel Mandebod derfor, men mister han tillige Hørelsen, da er det halv Mandebod. Saaledes er det ogsaa med

det andet Øre. Bliver en Mand slaet paa sit ene Øre, saa han ikke kan høre, selv om det ikke er saaret, eller en Mand slaar en anden saaledes i Hovedet, at han ikke kan høre, da skal han bøde halv Mandebod til ham derfor. Men bliver
5 noget hugget af Øret, da skal han bøde saa meget mindre derfor, som Lyden derpaa er mindre.

Kap. 36. Hvis en Læbe afhugges.

Sker det, at en Mand hugger Læben af en anden eller
10 hugger ham saaledes i Kinden, at (Saaret) staar aabent, og Læben er saaret saaledes, at den derefter ikke kan naa sammen, da skal gode Mænd, som er udtaget dertil af Tinget, vurdere den efter Lydens Størrelse i Forhold til Næsen, og da skal den, der har gjort det, bøde saaledes. Hvis Lydebøderne bliver højere end Saarbøderne, da skal han ikke
15 bøde begge. Men saarer han nogen i Ansigtet, saaledes at Haaret ikke kan dække det, og der er Ar efter det, da skal han bøde for Saaret og seks Øre i Lydebod. Men bliver Arret saa dybt, at man kan lægge et lille Halmstraa deri og et andet henover Arret, og man saa kan trække det nederste
20 Halmstraa bort, saaledes at man ikke rører ved det andet, da skal han bøde Saarbøder og desuden tolv Øre i Bod.

Kap. 37. Om Lyde og Saar.

Det skal man ogsaa vide, at for alle de Lyder, for hvilke
25 der er højere Bøder end for Saar, skal man ikke bøde før efter Dag og Aar. Men om alle Lydebøder gælder det, at de ikke skal bødes, før det har varet Dag og Aar, men for Afhug kan man dog ikke nægte at give Bøder, naar den, der er lemlæstet, vil have dem. Bliver en Mands Tand slaet ud, (og det er en) Fortand, hvor Tongen falder i (Aabning)
30 gen), da bøder han for Slaget og desuden en halv Mark Sølv. Bliver tre eller fire eller flere (slaet ud), da skal han, som det hører sig til, bøde en halv Mark Sølv for hver.

Men bliver Kindtænder slaaet ud, da skal han ligeledes bøde for Slaget og for hver Tand to Øre Sølv. Bliver en Mand dræbt, da skal man bøde femten Mark Sølv derfor. Ligger han med dødeligt Saar, og den, der har gjort det, kommer og beder ham om Tilgivelse, da skal han, selv om 5 denne tilgiver ham, dog bøde fulde Bøder derfor, for han kan ikke give Atkald paa de Bøder, som han ikke selv skal tage. Men af de femten Mark, der skal bødes for en Mand, skal de fem Mark Sølv modtages, naar en Trediedel af Aaret er gaaet fra det Tidspunkt, da der blev aftalt Bøder, og fem, 10 naar den anden Trediedel er gaaet, og fem paa Aarsdagen efter, at Bøderne blev aftalt.

Kap. 38. Om Mandebod.

Men den, der skal bøde, skal først bøde een Rate af sit eget, og en anden Rate skal de fædrene Frænder bøde 15 og den tredie de mødrene Frænder. Men de nærmeste Slægtninge tager en Trediedel af den første Rate, og Faderens Frænder tager en Trediedel og Moderens Frænder en Trediedel og paa samme Maade af den anden og ligeledes af den tredie Rate, for paa den Maade kommer de snarest 20 til Stede, som skal aflægge Sikkerhedseden til dem, der har betalt Bøder. Men saarer en Mand en anden, da skal han bøde tre Mark, hvis der ikke kommer Lyde. Men saarer en Mand en anden med Hulsaar, da skal han bøde seks Mark — det Saar kalder man Hulsaar, som enten er i den 25 øverste eller den nederste Kropshule — eller igennem Haanden eller igennem Foden eller, hvor der er to Saarmunde og helt (Kød) omkring, det skal der bødes seks Mark for. Saarer en Mand en anden paa samme Tid med flere Saar: Hulsaar eller Saar med to Saarmunde eller med 30 een Saarmund, da kan det ikke blive til mere end femten Marks Bøde, det er fem Mark Sølv, hvis det sker i eet Angreb af een Mand, og Manden ikke faar Lyde af det.

Kap. 39. Om Hulsaar og tomundet Saar.

Men tager man Ben ud af Saaret, da skal man for hvert Ben, der er saa bredt, at man ikke kan dække det med Bredden af en Mands Tommelfinger paa den brede
5 Led, bøde seks Øre eller nægte med sjette Mands Ed. For hvert Ben, paa hvilket man kan se, at det har ligget ved Marven eller ved Benhinden, skal man bøde en halv Mark eller nægte med tre Mænds Ed. For hvert Ben, som klinger i et Bækken, skal der bødes to Øre. For hvert Ben, som
10 man kan se, skal man bøde halvtredie Ørtug eller nægte med een Mands Ed.

Kap. 40. Om Lyde, for hvilken der anvendes Nævn.

Det skal man ogsaa vide om Afhug, at hvis man nægter Lyde eller Saar, da skal man kun væрге sig med Nævn
15 med Hensyn til eet af dem, og derefter (skal) han med Hensyn til de andre Saar (væрге sig med) Ed af lovfaste Mænd, og for Lyde skal han (ligeledes) aflægge Ed med lovfaste Mænd. Men er det Afhug eller Lyde eller Saar, (som er tilføjet) i eet Angreb, da skal han væрге sig med Nævn for
20 det, som Sagsøgeren vil have Nævn for.

Kap. 41. Om de Lemmer, til hvilke der hører fuld Mandebod.

Det skal man ogsaa vide om de Lemmer, for hvilke man tager fuld Mandebod, at dem skal man nægte paa
25 samme Maade, som hvis man havde dræbt en Mand. Hvis det er to Lemmer, for hvilke der bødes fuld Mandebod, eller begge en Mands Fødder, da skal han ogsaa derfor give det samme Edsbevis, og hvad man end gør ved en Mand, hvorfor der skal bødes fuld Mandebod, skal det værges med
30 Manddrabsbevis.

Kap. 42. Om Saar.

Men sker det saaledes, at der er mange Mænd med til at saare en Mand, og han faar mange Saar eller Lyder, og der er en, som enten kun har lidt eller intet til (at betale med), som vil vedgaa at have tilføjet dem alle, da kan han ikke fri de andre (Deltagere) for at svare for mere end det, som han selv er i Stand til at bøde for, hvad enten det er Lyde eller Saar. Sker det ogsaa saaledes, at en Mand bøder for de fem Saar og derefter vil unddrage sig (for at bøde for) de andre Saar, saa den anden ikke faar Bøder derfor, da maa han ikke være fri for Tiltale med Hensyn til flere end dem, han har givet Bøder for, saaledes at Modparten ikke faar fuldt Edsbevis eller fulde Bøder derfor. Men hvad angaar de Saar, som nu er omtalt, hvortil der skal anvendes Nævn, da skal den, der rejser Sagen, udtage Nævningerne, og han skal ingen udtage af sine Frænder, som inden for tredie Mand er i Slægt med ham, og ingen Landbo, medmindre den sigtede vil have ham. Han skal da udtage ti Mænd dertil, og den sigtede skal udskyde tre, og vil derefter fire frikende ham og sværge, at de har spurgt og efterforsket og ikke ved bedre, end at han er sagesløs, da skal han ogsaa være sagesløs. Men sværger de, at de ikke har kunnet erfare andet, end at han er skyldig, da skal han bøde.

Har en Mand faaet Saar af en anden, og drager han til Tinget med et frisk Saar, hvortil der skal bruges Salve og Forbindsstoffer, og Tingmændene ser, at det er et Lovsaar, da skal den, der har tilføjet ham det, underkaste sig Afgørelse ved Nævn. Men drager han ikke til Tinget med et nyt Saar, og der er Ar paa Saaret, da skal han ligeledes underkaste sig Afgørelse ved Nævn. Men er det et Hulsaar, og der er Ar paa, og de gode Mænd, som er udtaget dertil paa Tinget, ser, at det har været et Hulsaar, da skal han bøde seks Mark derfor, hvis han ikke kan nægte det med Nævn. Men tvivler

de om, hvorvidt det er et Hulsaar eller ej, da skal han med Tylvtered nægte, at det er et Hulsaar, og bøde tre Mark derfor. Men har han faaet flere Saar, og er de tomundede, og de gode Mænd, som er udtaget dertil, ser, at det altsammen
5 er sket paa een Gang, da skal han bøde seks Mark derfor, hvis han ikke kan nægte det med Nævn. Men tvivler de, om (det er tomundet), da skal han nægte den anden Saarmund med Tylvtered og bøde tre Mark. Men har han faaet flere Saar i det ene Angreb, da skal han nægte et Hulsaar
10 eller tomundet Saar med to Tylvters Ed og et andet Saar med een Tylvt. Er der to eller flere sammen om at saare ham ved samme Angreb, da kan han rejse Sag, mod hvem af dem han vil, for dette Saar. Da skal de værge sig med hvert sit Nævn. Men er der flere Saar end Mænd, da skal
15 man værge sig med Edsbevis for de Saar og ikke med Nævn. Men sker det, at en Mand sigter en anden for et Saar, og der ikke er Ar paa, og det paa Tinget ikke har et saadant Udseende, at man siger, at det er et Lovsaar, da skal der gives Tylvtered derfor. Bliver han fældet ved, at han ikke
20 kan give Edsbevis, da skal han bøde tre Mark.

Kap. 43. Hvis man bliver grebet i Hatten eller Haaret.

Griber en Mand en anden i Hatten eller Kappen eller i Haaret og trækker eller skubber ham i Vrede og slaar ham med Haanden og med Næven og kaster ham til Jorden,
25 og han gør det altsammen i eet Angreb, da skal han ogsaa bøde tre Mark derfor. Men sker det, at han derefter i samme Angreb, som han har gjort alt det andet ved ham, slaar ham med Stok eller Stang, da skal han alene bøde til ham for Stangslaget, og alt det andet skal anses for bortfaldet. Men
30 har han ranet noget fra ham, da skal han dog bøde særskilt for Ranet og særskilt for Slaget, hvad enten det er givet med Haand eller Kæp eller med Hestehale.

Kap. 44. Om Sten- og Benslag.

Men kaster en Mand enten med Sten eller Ben, da skal han ikke bøde mere end tre Mark derfor, medmindre det medfører Lyde.

Kap. 45. Om Stangslag.

5

Men tager han enten Sten eller Ben eller Stok eller Stang og slaar med dem, idet han holder dem i Haanden, da skal han, hvad enten han tilføjer eet eller flere (Slag), ikke bøde mere end seks Mark derfor, hvis det ikke medfører Lyde. Men hvis det er Bidsel eller hvad som helst 10 andet, som man kan slaa en Mand lige saa slemt med som med en Stok, da skal han bøde seks Mark derfor som for Stangslag. Men nægter han Slaget, og er der enten Ar eller Lyde efter det, da skal han nægte det med Nævn ligesom Saar. Men er der hverken Ar eller Lyde efter det, da skal 15 han nægte (det) med to Tylvters Ed. Men gaar det saaledes, at en Mand slaar en anden, saa han faar Lyde deraf, og (Bøden for) Lyden er højere end (for) Stangslaget, da skal han bøde for Lyden og ikke for Slaget. Men bliver (Bøden for) Slaget højere, og det medfører Lyde, da skal man og- 20 saa bøde Lyden, ligesom naar det drejer sig om Ansigtet. Saaledes har man Erindring om, at en Mand har bødet fyrretyve Mark for en Lyde, han tilføjede en anden ved Slag.

Kap. 46. Om Haandran.

25

Men begaar en Mand Haandran over for en anden, selv om det ikke drejer sig om mere end fem Pennings Værdi, og der er Vidner paa det, da skal han nægte det med Nævn, men Sagsøgeren skal dog lade Vidnerne erklære sig paa Tinge, før Modparten lover Edsbevis. Men tager han 30 mod Løfte om Edsbevis, før han lader Vidnerne erklære sig, da har han tabt sin Ret til at kræve Nævn, og der skal da gives Tylvtered derfor eller bødes tre Mark. Den samme

Regel gælder, hvis man raner fra Bonden i hans egen Gaard og i hans Paasyn, da faar han samme Nævn derfor, som hvis det var Haandran, selv om det ikke drejer sig om mere end fem Penning. Men begaar han paa anden Maade Ran
5 imod ham, da kan der ikke anvendes Nævn for mindre end for en Værdi af en halv Mark. Da skal som foran sagt Vidnerne erklære sig, før han lover Edsbevis, hvis Sagsøgeren vil have Nævn. Det skal man ogsaa vide, at hvis han tager enten det, han selv ejer, eller som han har Del i,
10 da skal han ikke tage Nævn derfor, og det afgøres alene ved Vidnernes Udsagn.

Kap. 47. Om Ransvidner.

Opstaar der Trætte, om (der er begaaet Ran), da skal Vidnerne sige saaledes: Vi ved og vidner, at han ranede
15 saa og saa meget fra ham, og han ejede ikke noget af det, han ranede. Da skal den, der blev ranet fra, udtage ti Mænd til Ransmanden, og saaledes, som det ovenfor er sagt om Saar, skal det altsammen være her. Beløber et Ran sig til mindre end en halv Mark, eller den, der blev ranet fra,
20 ikke har Vidner, eller det var Fælleseje, saa han ikke kan anvende Nævn, da skal han forsvare sig over for ham med Tylvtered eller bøde tre Mark.

Kap. 48. Om lovligt Ting.

Det skal man ogsaa vide, at der kræves tre Betingelser
25 for et (lovligt) Ting: Stedet, Tiden og Folket. Det *Sted* er det rette, som Kongen har fastsat, og alle, der er i Herredet, har givet deres Samtykke til; det maa heller ikke flyttes et andet Sted hen uden med alle Herredsmændenes Vilje og Kongens Samtykke. *Tiden* er deres lovlige
30 Tingdag, som de har haft fra Arilds Tid, og den Dag skal det holdes fra midt om Morgenen og maa ikke holdes længere end til Middaften. Og Tinget maa ikke bestaa af mindre

end *tolv Mænd*. Bliver en Dom afsagt før midt om Morgen, da er det, som om den ikke var afsagt. Bliver lovligt Ting sat midt om Morgen eller senere, og sker det, at de skilles igen saaledes, som det undertiden sker, at Tinget ikke varer ret længe, og efter at de er skiltes, andre Mænd kommer til Stede 5 og holder et nyt Ting, da skal det, som de fastslaar, ikke have større Retskraft, end hvis det ikke var sket paa Tinge.

Kap. 49. Om Jule- og Fastehelg.

Men Julehelg og Fastehelg og Paaskehelg og Pinsehelg og Høsthelg og Ledingshelg skal man nyde med 10 Hensyn til alle Retssager undtagen Tyveri, saaledes at man ikke behøver at svare til et Søgemaal. Men sin Tyverisag maa man forfølge lige saa vel i som uden for Helg. Men sker det, at en Mand griber en Tyv og vil føre ham til Tinget under Helgen, da maa der, hvis der ikke kommer andre 15 Mænd til Tinget end dem, han tilkalder dertil, ikke holdes Ting med mindre end fire og tyve Mænd, for at man ikke skal gribe en sagesløs Mand og ødelægge ham ved en Tyvsag. Og vil han have Manden dømt, da skal han lade de Mænd dømme, som er bosiddende Mænd inden for Herredet 20 og lovfaste Mænd, og i hvert Fald ikke nogen, der er Søskendebørn af den, der har ført Tyven derhen, eller er hans Landbo. I øvrigt maa man holde Ting i Helgen, saasom i Fasten om Pløjning, eller hvis en Mand vil berøve en anden hans Besiddelse eller begaar Vangrov imod ham, eller 25 hvis man er uenige om et Gærde, det maa man gøre i Helgen, eller hvis man vil have en Mand dømt til at borttage ulovlige Hasselstager af Kornet. Og hvis man køber Jord af dem, som er nærmest at købe (af), maa man ogsaa gøre det i Helgen, og ingen anden Skødning end Skødning til ens nærmeste 30 Slægtning maa finde Sted der, og der maa dog ikke ske nogen Lysning, for det skal være et Allemands Ting, som man skal lyse paa.

Kap. 50. Om fyrretyve Marks Sager og de Sager, som forfølges paa Landsting.

Drab og fyrretyve Marks Sager og Afhug af Haand eller Fod og alle de Sager, hvorfor der er halv Mandebod, og alt hvad der medfører Fredløshed, det skal man altsammen forfølge paa Landstinget, og ingen anden Sag, hverken Ran eller Saar, kan man med Rette forfølge paa Landstinget, førend den har været forfulgt til Ende paa Herredstinget, da kan han derefter drage til Landstinget med den, eller
10 hvis man er uenig paa Herredstinget om, hvordan Loven er, da skal han have Sagen afgjort paa Landstinget.

Hvis den, der rejser Sag efter Manddrab, ikke vil stævne, da skal han først lyse Drabet paa et Ting mod den, han vil, og nævne ham, og paa det andet Ting skal han (ligeledes)
15 rejse Klage og ligeledes paa det tredie og fjerde Ting, da skal Tingmændene lovlig fastsætte en Femt for den sigtede. Sker det, at Sagsøgeren lader et Ting gaa over af dem, som nu er omtalt, da skal han paa ny rejse Sag baade ved Lysning af Drabet og alt (andet), som om der ikke var blevet
20 klaget tidligere. Men overholder han alle Tingene saa ofte, som det er sagt, da skal den sigtede paa femte Ting enten love Bøder eller Edsbevis. Men er han syg eller har andet Forfald, saa at han ikke kan komme til Tinget, da skal hans nærmeste Slægtning paa hans Vegne love Bøder eller Eds-
25 bevis. Men gør ingen af dem dette, da kan Sagsøgeren paa det femte Ting tage hans Fred.

Men for fyrretyve Marks Sag skal Sagsøgeren lade den sigtede stævne til Landsting med to Mænd to Nætter, før Landstinget holdes, og den Dag, han stævner, skal han
30 lade ham stævne, før Sol gaar ned, og tilkalde i det mindste to af hans Grander til at være til Stede, og naar han er stævnet, da skal Sagsøgeren tage til Orde paa Landstinget og sagsøge ham for Hærværk eller for en (anden) fyrretyve Marks Sag af dem, hvortil der hører Nævn, hvis han da

vil have Nævn, og kommer den sigtede til Stede og svarer, da skal Sagsøgeren lade sine Vidner føre, før den sigtede lover Ed. Men kommer han ikke til Stede og svarer, da kan Sagsøgeren ligeledes lade sine Vidner føre, men (det maa ske) paa en saadan Maade, at Tingmændene hører paa 5 det, saa at han har deres Vidnesbyrd om, at han lod dem lovligt føre. Men kommer den sagsøgte ikke, og meldes hans Forfald, da er det tilstrækkelig Fyldest for det Ting. Men meldes hans Forfald ikke, da skal han med Rette bøde seks Øre til Sagsøgeren. Saaledes som han har stævnet ham 10 og forfulgt Sagen paa det første Ting, skal han ogsaa stævne og forfølge Sagen paa det andet og ligeledes paa det tredie Ting. Men sker det paa det første Ting, at den sagsøgte er til Stede og paa Forhaand gør Indsigelse mod Tinget, før han svarer, og tilbyder Jernbyrd, eller ogsaa en anden 15 paa hans Vegne gør Indsigelse mod Tinget og tilbyder Jernbyrd, og hvis det Ting da udgaar, eller det sker paa det tredie Ting, (nemlig) hvis man anerkender to Ting og tilbyder Jernbyrd mod det tredie, da skal Sagsøgeren lade stævne til det fjerde Ting, som han gjorde ved de tre, og da 20 skal den sagsøgte komme der og love Bøder eller Ed, eller han skal være fredløs. Men udgaar hverken det første eller det tredie Ting, da kan Tingmændene fastsætte det fjerde Ting, og da skal han enten erklæres fredløs eller staa til Rette, fordi det ikke er lovligt, at den sagsøgte skal holde 25 Sagsøgeren hen længere end til fjerde Ting.

Kap. 51. Om Landsting og Stævning.

Men gaar det saaledes, at Sagsøgeren har ladet stævne til eet eller to Ting og (derefter) lader eet eller to Ting gaa over, hvor han ikke forfølger Sagen, og saa atter 30 lader stævne til et tredie Ting, da gælder atter Stævningen til det første Ting, men lader han (ogsaa) det tredie Ting gaa over, da kan han ikke fortsætte Forfølgningen. Tager

han Sagen op paa ny, og begge Parter kommer til Tinget, da er den nærmest til at rejse Sag, som tidligere blev sagsøgt, fordi Sagsøgeren, hvis han vil trække Sagen i Langdrag, kan opholde og forhale den, saaledes at den, der først var
5 sagsøgt, ikke kan komme til at rejse Klage. Men vil den, der rejser Sag efter Manddrab, hellere lade stævne end lyse (paa Tinget), da maa han ligeledes lade eet eller to (Ting) gaa over, og hans Stævning til Tinget gælder dog stadig, som det er sagt om fyrretyve Marks Sager. Men hvis der
10 gaar flere Ting over, og begge Parter kommer til Tinget, gælder ikke den Ret (som ved fyrretyve Marks Bøder), da skal den anklagede, selv om der gaar flere Ting over, altid først værge sig for Drabet, før han rejser nogen Sag mod sin Modpart. Men sker det saaledes, at den, der var stævnet,
15 bliver syg, saa at han ikke kan komme til fjerde Ting, da har han Ret til at sende sin nærmeste Slægtning i sit Sted eller en anden, som har Fuldmagt dertil og med fuld Ret kan paatage sig Ansvar paa hans Vegne, og lade ham love, at han skal staa til Rette. Da skal Sagen dog staa hen til Aars-
20 dagen derefter, hvis den, der ligger syg, ikke bliver rask før, og derefter skal den, der har afgivet Løftet, enten give fuldt Edsbevis eller Bøder. Hvis derimod Sagsøgeren bliver syg, da skal han sende sin nærmeste Slægtning derhen eller en anden, som han vil sende derhen med Vidner, da skal
25 han rejse Klage og forfølge hans Sag, hvis han er syg, men Sagen skal dog henstaa, indtil den, der er syg, bliver rask, hvis han ikke ligger længere, end til et Aar er gaet; da skal han enten kræve sin Ret af ham eller lade ham være sagesløs. Men sker det saaledes, at den, som han har stævnet til
30 Tinget, er udenrigs, da skal han have en Frist paa Dag og Aar, før han rejser Sag imod ham. Men drager han bort, efter at han er stævnet, da kan det ikke hjælpe ham, at han er udenrigs, da skal han sagsøges ganske, som om han var hjemme. Men sker det saaledes, at Sagsøgeren siger, at

han ikke var draget bort, før han blev stævnet, og hans Væрге derimod paastaar, at han var draget bort før, da skal Værgen præstere ham Tylvtered og bevise for ham, at han var draget af Landet før, og da skal Sagen henstaa Dag og Aar. Men vil den, der før har rejst Klage, (atter) rejse Klage 5 mod ham, hvis han er kommet hjem til Riget, da er han nærmest (berettiget) til at rejse Sag mod ham paa de første tre Ting, og han skal da først rejse Sag. Men lader han alle tre Ting gaa over, da er den anden nærmest, hvis han vil rejse Klage paa de næste tre Ting. Hvis den, der tidligere 10 rejste Sag, (paa ny) rejser Klage imod ham, efter at han er kommet (tilbage) til Riget, da skal han atter rejse Klage fra ny, som om der ikke tidligere var rejst Sag. Det eneste, han har opnaaet derved, er, at han atter er nærmest til at rejse Klage mod ham først, hvis han vil. Men ligesom han, 15 hvis han er udenrigs, har Frist til Aarsdagen derefter, saaledes har han (Frist) til Seksugersdagen, hvis han er uden for Landet, men inden for Riget. Hvis Sagsøgeren gør Indsigelse og siger, at han var hjemme, da han stævnedede ham, da skal der bruges samme Edsbevis, som hvis han 20 var uden for Riget. Men kommer Sagsøgeren til Tinget, og hans Modpart skal præstere Edsbevis, og der er Vidner paa, at han tidligere har ladet føre sit Vidnesbyrd paa Tinget, da behøver han ikke andre Vidner. Men har han ikke ladet føre sit Vidnesbyrd, da skal han lade det føre, 25 forinden Modparten lover Edsbevis. Men efter at han har lovet Edsbevis, da skal Sagsøgeren, hvis de begge bor inden for Herredsbygden, udtage seksten Mænd til ham af det Herred, hvori de begge bor, og den sigtede udskyder dem, der er hans Frænder eller besvoglede indtil tredie Led, med- 30 mindre han giver sit Samtykke dertil. Men bor de ikke begge inden for samme Herred, da skal Nævnet udtages af det Herred, hvori den sigtede bor. Men har de ikke begge Bopæl inden for det samme Herred, og har den sigtede Bopæl i

flere Herreder, da skal han nævne ham det Herred, i hvilket han vil staa til Rette for ham, og han skal da udtage Nævn til ham af det Herred, hvori han siger, at han har sit Hjem. Og hvis det er saaledes, at den sigtede ikke har nogen Bopæl, da skal han udpege sit Hjem, hvor han vil. Og hvis han ikke har sit Hjem i det Herred, han nævner, da skal han stille Borgen for, at han vil staa til Rette for ham, og der skal man udtage Nævnet. Men efter at Nævningerne er udtaget (paa Landstinget), skal de atter lyses hjemme paa Herredstinget. Men er de udtaget af et Herred, hvor Herredstinget holdes om Torsdagen, da skal det ske paa det andet Ting derefter; hvis det er et Herred, hvor der ikke er Torsdags-ting, skal det foregaa paa det første Ting, da skal man lyse og paa ny udtage de samme, som var udtaget paa Lands-tinget, og de, som er udtaget, skal under en Bøde paa tre Mark til Kongen komme igen paa det næste Ting, og hvad de syv gør, hvad enten de fælder ham eller rensar ham, det staa fast, som ovenfor er sagt. Men fælder de ham, da skal han love Bøder, og Herredsmændene skal fastsætte en Frist paa seks Uger derefter til at betale Bøden for fyrretyve Marks Sagen. Men paa det samme Ting, hvor han lover ham Bøder, skal man udtage fire Mænd til at vurdere Bøderne sammen med Frænder og Venner, og naar det kommer dertil, at Bøderne skal udredes, da skal de fire vurdere saaledes, som de kan forsvare for Gud, saa at begge Parter faar deres Ret, og som de kan faa den, der skal have Bøderne, til at samtykke, hvis den, der skal bøde, er fattig. Faar han Bøden, skal de lyse paa Tinge, at han (nu) er sagesløs. Men er han ikke i Stand til at betale Bøden, da skal de ligeledes drage til Herredstinget og lyse der, at det ikke lykkedes for ham at betale Bøden. Da skal man atter udtage Mænd af Herredstinget til den, der forfølger den Skade, og de skal følge ham til Landstinget og lyse der, at det ikke lykkedes for Modparten at betale Bøden, eller at den, som Edsbeviset svigtede

for, ikke vilde love Bøder. Da skal hans Fred tages paa det første Ting, medmindre de faar Sagsøgeren bevæget ved Bønner. Saaledes er det med Hensyn til alle Sager, som angaar en Mands Fred, naar der er lovet Bøder, og de, der er udtaget dertil paa Tinget, har været til Vurdering af 5 Bøderne, og den, der skal bøde, ikke vil bøde efter deres Vurdering. Da gælder det hans Fred paa det næste Lands-ting derefter, hvis Sagsøgeren har Vidner, udtaget paa Herredstinget, med sig, paa, at han ikke vilde bøde, medmindre Sagsøgeren godvilligt vil lade Sagen henstaa. 10

Men til Herredsting kan man stævne en Nat, før (det holdes), men dog i hvert Fald, før Solen gaar ned, og der skal være to Grander til Stede, og han skal lade Stævningen forkynde med to Grander, og derefter kan han rejse Klage imod ham paa Herredstinget. Hvis det drejer sig om et Saar, og der 15 er Tingsvidne paa, at han tidligere har været paa Tinget med det Saar, og det er et Lovsaar, hvorpaa der baade kom Salve og Forbinding, da er den sagsøgte pligtig at love Nævn eller Bøder, men har han ikke tidligere været paa Tinget med det friske (Saar), da skal Arret vidne imod ham. Men 20 hvis Arret er saa lønligt, at han ikke kan fremvise det paa Tinget, da skal Tingmændene udtage (Mænd) til ham, som skal se paa det, og er der da Ar paa det, da skal han underkaste sig Afgørelse ved Nævn. Men møder den anklagede paa første Ting, da er det rigtigst, at han der enten tilbyder 25 Edsbevis eller Bøder. Vil han derimod have Tinget udskudt, da maa han tilbyde Jernbyrd og kommer saaledes ikke til at love Edsbevis den Dag. Da skal Sagsøgeren lade stævne til et andet Ting, og da skal han enten selv give Møde eller meddele, at han har Forfald. Møder han ikke, da skal han 30 atter lade ham stævne til tredie Ting. Meddeler han atter paa tredie Ting, at han har Forfald, da skal han stævnes til et fjerde Ting, fordi han gjorde Indsigelse mod det første Ting, og paa det fjerde Ting skal han da enten staa til Rette

for Sagsøgeren, eller man skal tage hans Mandshelg. Men sker det saaledes, at den sagsøgte ikke er paa Tinget ved det første Ting, da kan en anden tilbyde Jernbyrd for ham og ligeledes udskyde det første Ting. Men meldes der Forfald
5 paa første Ting, da kan hans Ven sige paa tredie Ting, at han anerkender de to og tilbyder Jernbyrd for det tredie, da skal han ogsaa stævne (ham) til det fjerde Ting. Men sker det saaledes, at der ikke bliver udskudt (noget Ting) for ham, da skal han ikke stævne (ham) til mere end tre Ting, og det
10 fjerde skal Tingmændene fastsætte. Men er et Ting tidligere udskudt, enten af ham selv paa første Ting eller ogsaa af hans Venner, hvad enten det er første eller tredie Ting, og har Sagsøgeren ladet stævne til det fjerde, da kan Tingmændene ikke udsætte Sagen for ham til det femte Ting.
15 Men som det ovenfor er sagt om Landstinget, at hvis han var uden for Riget, skulde han have en Frist paa Dag og Aar, og hvis han var uden for Landet, men inden for Riget Dag og seks Uger, saaledes kan den, der vil være hans Værge, forsvare ham for Herredstinget, som han skulde forsvare ham for Landstinget (og erklære), at han var draget
20 hjemmefra, før han blev stævnet til Tinget. Og hvis enten sagsøgte eller Sagsøgeren bliver saa syg, at han ligger i Sengen, da skal man forholde sig paa samme Maade, som det er fastsat med Hensyn til Landstinget. Men gaar enten
25 eet eller to Ting over for Sagsøgeren efter det første, saaledes at han ikke stævner, da gælder dog (Stævningen til) det Ting, og gaar atter eet eller to Ting over, da gælder dog (Stævningen til) de to Ting. Men gaar der tre Ting over, da skal han rejse Sagen igen paa ny, og hvis den, som han
30 tidligere rejste Klage imod, nu selv vil klage, da er den, der før var sagsøgt, nærmest til at fremføre sin Klage.

Men bliver en Mands Mandhelg taget der, og kommer han til det næste Ting derefter og lover Sagsøgeren Bøder for det, han sagsøgte ham for, og tre Mark for den Lovløs-

hed, han gjorde sig skyldig i over for ham ved ikke at svare, saa at hans Mandhelg kom i hans Magt, og Kongen tre Mark, fordi hans Mandhelg kom i en andens Magt, lover han det, da skal han udrede Bøderne til Bonden fjortende Dag derefter, hvad enten det er Bøder for Saar eller Slag, og desuden for sin Mandhelg og tre Mark til Kongens Ombudsmand, og Herredsmændene skal udtage fire Mænd, som skal sørge for at lyse ham sagesløs igen, (saafremt han retter for sig), i modsat Fald kan Sagsøgeren forfølge sin Ret som nævnt, og da skal han have forbrudt sin Mandhelg, som han har fortjent, hvis han ikke har betalt Bøden. Men gaar det saaledes, at han ikke lover Bøder paa næste Ting, eller at han har lovet Bøder, men ikke betaler Bøderne paa Fjortendedagen, da skal Sagsøgeren lyse paa Tinget, at han ikke vilde bøde. Men vil han ikke love Bøder paa første Ting som nævnt, eller han ikke betaler Bøderne, og der atter bliver lyst imod ham paa Tinget, da maa den, der søgte hans Mandhelg, vel slaa eller saare ham, med hvad han vil, men dog kun saaledes, at han ikke dræber ham eller tilføjer ham Afhug og ikke saaledes, at han langt ud i Fremtiden bliver Krøbling. Men hvis han hellere vil tage hans Gods, da maa han gerne tage Nam til det dobbelte af det, han skulde bøde. Men sker det, at han ikke kan faa Fyldest, og den sagsøgte heller ikke har saa meget Gods, at Sagsøgeren kan tage Nam, indtil han er skadesløs, da kan den sagsøgte dog, naar han har mistet sin Mandhelg, ikke deltage i Edsbevis med nogen Mand, og han kan ikke rejse Klage paa Tinget for noget, som er gjort imod ham, før han skaffer Sagsøgeren sin Ret, thi Tinget skal ikke hjælpe dem, der ikke vil opfylde en Tingsdom.

30

Kap. 52. Om den, hvis Mandhelg bliver taget paa Landstinget.

Det skal man ogsaa vide, at den, hvis Mandhelg er taget, ikke maa fortabe den i et større Omraade end det Her-

red, hvori hans Mandhelg blev taget. Men vil Sagsøgeren tage hans Mandhelg paa Landstinget, da skal han drage til Landstinget med Herredsvidner og lade ham stævne til Landstinget, om sagsøgte vil møde ham der. Og paa det 5 første Ting, han kommer til Stede, skal han tage hans Mandhelg, undtagen i det Tilfælde, at han selv kommer og lover at betale Bøder, hvis han ikke tidligere har lovet det. Han skal (da) have en Frist fastsat, ligesom han skulde paa Herredstinget, og ligeledes skal Mænd, der er udtaget paa Herredstinget, være til Stede, og bøder han da alt, hvad han er 10 pligtig til, da skal han beholde sin Mandhelg; men bøder han ikke, da tager man hans Mandhelg paa det første Landsting, som kommer derefter, med de Vidner, som er udtaget paa Herredstinget. Men har han tidligere givet Løfte om 15 Bøder paa Herredstinget og ikke holdt det, da skal han altid miste sin Mandhelg paa Landstinget, medmindre der er en med ham, som vil gaa i Borgen for ham, og som er i Stand til at betale Bøden; faar han da ikke Bøderne betalt paa den Lovdag, som blev fastsat, da mister begge deres 20 Mandhelg, baade den, der gik i Borgen for ham, og den, som har forbrudt sig. Det skal man ogsaa vide angaaende den, der har mistet sin Mandhelg, at den, der har taget hans Mandhelg, ikke maa slaa eller saare ham paa Tinget og ikke saa nær ved Tinget, at man kan se derhen fra Tinget, og 25 ikke i Kirken og ikke paa Kirkegaarden og ikke paa Torvet og ikke hjemme hos ham selv, eller hvor han har sit Hjem og Herberge, og ikke hvis han er paa Ledingsfærd. Paa disse Steder skal han have Fred. Det skal man ogsaa vide, at hvis der bliver tilføjet ham nogen Fortræd, naar hans Mandhelg er taget, medmindre det er af den, der har taget hans 30 Mandhelg, eller af nogen, som var i Færd og Følge med ham, da skal han have fulde Bøder eller Edsbevis af dem, der har gjort det med ham, saa snart han faar sin Mandhelg igen. Ligesom man stævner til Tinget, naar det angaar Mandhelg,

saaledes skal man ogsaa stævne i andre Sager. Den Regel gælder om Herredstinget, at hvis man stævner til et Herredsting, og der hverken foreligger Forfald, eller der er anden lovlig Aarsag (til den sagsøgte Udeblivelse), da skal han bøde to Øre til Bonden eller give tredie Mands Ed paa, at han ikke var lovlig stævnet. Men sker det saaledes, at Sagsøgeren har søgt sin Ret paa tre Ting, hvortil han har stævnet ham, og han faar Sagen udskudt til fjerde Ting, eller Tingmændene fastsætter et fjerde Ting for ham, kommer sagsøgte da ikke til Stede, og han er rask, da skal der gaa Dom over ham, og Kongen skal have sin Ret. Kommer han da til Tinget paa det næste Ting derefter og tilbyder Edsbevis for, at der ikke er overgaaet ham lovlig Dom, og Bonden Edsbevis for Hovedsagen, da skal Bonden modtage Løftet om Edsbevis, for saa vidt angaar baade Dommen og Hovedsagen. Da skal der af Tinget udvælges gode Mænd til at være til Stede og høre paa, at han staar til Rette og giver Edsbevis baade for Dommen og for Hovedsagen; da skal de, der er udtaget dertil paa Herredstinget, lyse ham sagesløs paa Herredstinget. Men faar Bonden ikke enten Bøder eller Edsbevis, eller den sagsøgte ikke lover Edsbevis paa femte Ting, da skal Kongens Ombudsmand i Henhold til den Dom, der blev afsagt, først skaffe Bonden Ret og derefter sig selv. Men sker det saaledes, at den, hvis Gods er fradømt ham, enten ikke ejer noget eller er undergivet en Mand, som Ombudsmanden ikke vil gøre imod, eller Ombudsmanden handler saa ilde, at han tager mod Bestikelse, og Sagen derfor henstaar Dag og Aar, uden at Bonden faar sin Ret, og Bonden tidligere har lyst paa Tinget, at han hverken har faaet sin Ret af den sagsøgte eller af Ombudsmanden, har Sagen saaledes staaet paa i Dag og Aar, og den, der har sagsøgt ham til at betale, da vil stævne ham til Tinget, da skal tre Mænd fradømme ham hans Mandhelg paa

første Ting, hvis Tinget ved, at Sagen tidligere er blevet lovlig paadømt, og Sagsøgeren har lyst, at han ikke har faaet sin Ret. Kommer han paa næste Ting derefter og lover at staa til Rette med Hensyn til Mandhelgen, at bøde tre
5 Mark til Bonden, fordi hans Mandhelg blev taget, og tre Mark til Kongen for Mandhelgen og ligeledes at staa til Rette over for Bonden for alt det, han har gjort imod denne, da skal han tage de Tingmænd, som er udtaget til at overvære det, til Vidne paa, (at Sagsøgeren faar) Bøderne som
10 nævnt, hvis han kan faa dem, og da skal de, der er udtaget dertil, lyse den sagsøgte sagesløs paa næste Ting. Men sker det saaledes, at han ikke kommer og lover Bøder paa det næste Ting efter det, paa hvilket hans Mandhelg blev taget, eller at det blev lyst, at Sagsøgeren ikke kunde faa Bøderne,
15 da kan Bonden, som har søgt sin Ret, tage sig selv til Rette. Er der intet Gods, da gælder det Krop, hvor der ikke er Ko. Vil han ogsaa tage hans Mandhelg paa Landstinget, som overfor er sagt, da kan han gøre det.

Kap. 53. Hvis Gaden bliver bebygget, og der bliver klaget
20 over det.

Er Mændene i Byen indbyrdes uenige om Gaden, og der rejses Klage over, at en af Granderne har bygget Hus ud paa Gaden, og det bliver meddelt ham paa Grandestævnet, at han skal tage det bort, hvis han har anbragt det
25 med Urette, da skal han anbringe det rigtigt og ikke bøde derfor. Men bliver han stævnet til Tinge, og afgøres det derefter ved ret Rebning, at han har anbragt det med Urette, da skal han borttage det og bøde tre Mark til Kongen. Men kan de ikke blive forligt ved Rebning, da skal der udtages
30 tolv Mænd, og de skal sværge Skel mellem Gade og Toft, og den, der har bebygget med Urette, skal bøde tre Mark til Kongen.

Kap. 54. Hvis man er uenig om Jorden inden for et Bol.

Er en Mand uenig med en anden om Rebning inden for et Bol, da er han pligtig at udligne inden for Bolet, naar som helst den anden stiller Krav derom, hvad enten det angaar Toften eller Marken udenfor. Men er man uenig 5 med nogen uden for Bolet, da skal den, der vil have Rebning, kalde alle Granderne sammen paa Tinget og fastsætte en Frist for dem og der udtage Mænd til at overvære det. Sker det saaledes, at alle uden Undtagelse bliver enige, da kan de gøre deres Tofter saa smaa og saa store, som de vil. 10 Men sker det, at nogen hellere vil beholde den gamle Fordeling, som tidligere har været, end han vil foretage nyt Skifte, da er de nærmest (til at faa deres Vilje), som vil bevare den tidligere Fordeling, og kan de da ikke blive enige om, hvorledes den tidligere Fordeling var, da skal der udtages 15 tolv Oldinge af Herredstinget, og de skal sværge mellem Toft og Gade og ligeledes igen mellem Toft og Markjord og ligeledes igen mellem Ydertoft og Markjord, og derefter skal de rebe. Er en Toft gjort bredere, fordi Jorden var daarligere eller fugtig, eller der enten var Brink eller Dal 20 eller Bjerg paa den, da er det med Rette, at den har mere, hvis Jord er daarligere. Da er der godt skiftet, naar alle har lige godt.

Kap. 55. Hvis man er uenig om Ager eller Toft.

Er der nogen, som paastaar, at han har Ret til en andens 25 Toft, men vedkommende siger, at han har erhvervet den af den anden, hvad enten det er Ager eller Toft, da skal man udvælge tolv Mænd, og de skal sværge, at de ikke har kunnet erfare sandere, end at han har Lovhævd derpaa, og at det var lovligt erhvervet fra det Bol, som de vil have Nævnets 30 Erklæring om, og at det mangler i det Bol eller den Fjerding, hvorfra det er erhvervet, men skal ikke des mindre være

underkastet lovligt Skifte. Men sværger de, at de ikke har kunnet erfare, at det er lovligt erhvervet, da skal den, der ejede Jorden, bevise med Tylvtered og Vidner, at det var hans, og at det ikke er retmæssigt erhvervet fra ham. Men
5 sker det, at en Mand i Byen, som har Del i Jorden, er uden for Riget, da skal Sagen opsættes Dag og Aar, hvis han ikke kommer hjem forinden, saafremt han var rejst bort, før han blev stævnet til Tinget. Hvis han er uden for Landet, men inden for Riget, da skal Sagen henstaa seks Uger, før den
10 bliver afgjort, og derefter skal det ikke kunne gavne ham, at han er uden for Landet eller uden for Riget, men da skal i hvert Fald hans nærmeste Slægtning eller nærmeste Værge være til Stede og tage sig af hans Lod. Men opstaar der Strid ved, at Sagsøgeren siger, at sagsøgte var draget bort,
15 efter at han var stævnet, da skal den, som er hans nærmeste Slægtning eller Værge, bevise med Tylvtered, at han var draget bort, før han blev stævnet til Tinget. Men sker det, at han bliver stævnet til et Ting, da skal han oppebie baade andet og tredie Ting, før han drager bort fra Landet. Men
20 hvis Sagsøgeren lader tre Ting gaa hen, uden at han stævner, efter at han har stævnet til eet Ting, da kan han drage fra Landet eller Riget, som om han overhovedet ikke var stævnet. Men medmindre alle samtykker i (en anden Fremgangsmaade), skal ethvert Bol rebes, som det tidligere laa efter
25 Solen, og saaledes, som enhvers Hovedtoft ligger i Byen, skal Lemmerne ligge ude i Marken. Saafremt Hovedtoften har en Ager i hver Vang, og den ligger efter Solen ligesom Hovedtoften selv, da er han, (som har Hovedtoften), nærmest til at bevise, at alle Lemmerne skal ligge, som Toften
30 ligger. Men hvis alle Lemmerne ligger anderledes end Toften, da er den, som ejer Lemmerne, nærmest til at bevise, at Toften tilhører ham, medmindre den saaledes er lovligt afhændet.

Kap. 56. Man maa ikke tage en fattig Mands Mandhelg paa Grund af Gæld.

Det skal man ogsaa vide, at hvis der er en Mand, hvis Gods der er gaaet Dom over paa Grund af Gæld eller andet lignende, og han er saa fattig, at han ikke kan betale, 5 og man derfor vil tage hans Mandhelg, og han kommer til Tinget og tilbyder der at gøre alt, hvad han formaar, skal man ikke tage hans Mandhelg for en saadan Sag. Naar han gør alt, hvad han kan, kan der ikke forlanges mere.

Saaledes, som før er sagt, skal Markjorden ude paa Mar- 10 ken ligge efter Solen, ligesom Toften hjemme ligger efter Solen. Hvad angaar de Mangler, der er ude paa Marken, hvad enten det er Høj eller Brink eller Dal, da maa Rebningen vel staa fast, hvis hver især vil være tilfreds med den Mangel, han har faaet. Men er der en af dem, som vil 15 have Erstatning for sin Mangel, da skal alle de, der har faaet mangelfuld Jord, have Erstatning. Den er altid nærmest (til at faa sit Krav opfyldt), som vil have Udligning for Mangelen. Det skal de Mænd, der er udtaget paa Herredstinget, ogsaa paase, hvis der paabydes Rebning, at de, der 20 har en større Lod i Byen, ikke foretager deres Skifte saaledes, at den, der har en mindre Lod i Byen, ikke faar sin Ret. Da er der godt skiftet, naar hver kan nyde sin Ret. Men hvad angaar Skovskifte, da skal det ikke foretages efter Toftens Beliggenhed efter Solen, for man tager ofte den 25 daarligste Skov og lægger til den bedste og udligner saaledes. Enhver kan tage den Lod i Besiddelse, som han faar i Skoven, men (maa) dog (være villig) til Udligning med de andre.

Kap. 57. Om Indhegning.

30

Vil en Mand indhegne sin Ager, da er han retlig forpligtet til at lægge lige saa meget af sin Hovedtoft ud til Græsgang, som han indhegner af Markjorden. Men vil han

bygge noget ude paa Marken paa sin egen Ager eller sit Skovland, da skal han — selv om han har udlagt sin Toft til Græsning — sørge for, at han har sin egen Vej derud, men han maa ingenlunde drive sit Kvæg gennem Vangen, 5 medmindre han vil tage det ved Hornene og saaledes lede det ud. Men driver han det alligevel ud, da skal han — selv om han driver det paa sin egen Grund — bøde to Øre for hvert stort Hoved, lige til der er tolv Hoveder, da er det tre Mark, og da kan han ikke forbryde mere for en 10 Kvægdrift, hvor mange de end er.

Kap. 58. Man kan ikke føre sit Kvæg paa en andens Mark uden Grandernes Tilladelse.

Det skal man ogsaa vide, at ingen Mand kan føre sit Kvæg, hverken Okse eller Ko eller Hest, paa anden Mands 15 Mark, medmindre alle Granderne, som er i Byen, samtykker deri. Tillader alle det undtagen een, da skal han dog give to Øre i Bøde til den ene, som ikke gav sin Tilladelse. Har han flere Kvæghoveder, da skal han bøde to Øre for hvert af dem, lige til det bliver tre Mark. Og ligeledes kan en 20 Mand ikke give en anden Mand Tilladelse til at hugge i uskiftet Skov, og ingen Mand kan tillade en anden at gaa hen at fiske i noget Vand, hvad enten det er en Sø eller en gravet Dam, medmindre alle giver ham Tilladelse, undtagen i det Tilfælde, at det er inden for hans egen Indhegning. Men drager en Mand om i Landet ridende eller kørende, eller han driver sit Kvæg til en Bygd eller til en anden, da kan han vel ligge paa Fælleden og lade Kvæget græsse, hvad enten det er om Natten eller om Dagen. Men selv om han driver sit Kvæg gennem Vangen, da maa han 30 ikke lade det græsse i Vangen. Men gør hans Kvæg nogen Skade, mens han driver det gennem Vangen, da skal han erstatte Skaden og ikke bøde derfor. Graver en Mand sig en Brønd, da er han retlig forpligtet til at passe paa den.

Drukner en Mand deri, da skal den, der lod Brønden lave, bøde tre Mark derfor til hans nærmeste Slægtning. Drukner et Dyr deri, enten Hest eller Ko, og det er saa meget som to Øre Sølv værd, da skal den, der lod Brønden lave, betale to Øre Sølv derfor, det vil sige seks Øres Bøde. Men selv om det er saa godt, at det er to Mark værd, skal han dog ikke bøde mere end seks Øres Bøde. Men er det ikke to Øre Sølv værd, da skal den, der ejer Brønden, under Ed erstatte det Dyr, der gaar tabt i den. Men er det mere værd, da skal han bøde og desuden give tre Mænds Ed. 10

Kap. 59. Om den Brønd, som alle Granderne ejer.

Men sker det saaledes, at alle Granderne graver en Brønd sammen, og falder et eller andet Stykke Kvæg deri, og de vil gøre fælles Sag med hinanden, da faar Ejeren ikke mere af dem alle sammen, end han faar af een Mand. Men skiller nogen sig ud, da faar han af hver af dem, som skiller sig ud, lige saa fuld Bøde, som hvis vedkommende ejede Brønden alene. Er det en Del af Bymændene, som graver Brønden, da skal lige saa mange have Ansvarret for den. Men er der en, som alene har gravet Brønden, og flere Mænd gaar til den for at tage Vand, og siger han, at han ikke vil tillade, at de tager Vand der, uden at de er ansvarlige lige saa vel som han, da har han vel Ret dertil, og vil de have Ansvarret for den, da skal de vedgaa paa Tinge, at de har Ansvarret for den, og da skal de ligesaa fuldt staa inde for den som den, der lod den grave. Falder nogen deri af dem, der har Ansvarret for Brønden, enten Mand eller Barn eller noget Kvæg, der tilhører dem, da bødes der ikke derfor. 15 20 25

Kap. 60. Hvis en Mand hjælper sine Grander med at bygge et Hus, og det falder ned over en af dem. 30

Sker det saaledes, at en Mand beder andre hjælpe ham med at rejse Hus, og de er med til at rejse det, hvad en-

ten det er nyt eller gammelt, og det under Arbejdet falder ned over en af dem, saa at han dør, da skal den, der ejer Huset, ikke bøde derfor. Men sker det, at de har rejst Huset enten halvt eller helt, og de, der er sammen med Husbonden, gaar derfra, og nogen kommer derhen, efter at de andre er gaaet derfra, og det falder ned over ham, saa at han dør, da skal Bonden bøde tre Mark derfor, fordi det var hans Pligt at sætte Støtter under og sørge for, at det ikke kunde tilføje nogen Skade. Paa samme Maade som for en Mand, skal han ogsaa bøde behørig Bøder for Kvæg.

Kap. 61. Om en Mands Gærdestaver og haandløs Vaade.

En Mand skal staa til Ansvar for haandløs Vaade, som sker ved hans Staver eller andet, som hører til hans Virksomhed. Sker det, at en Mand enten falder derover, eller det bevirker, at en Hest eller et Stykke Kvæg kommer til Skade, da skal han bøde tre Mark for en Mand, hvis han faar sin Død deraf, og seks Øres Bøde for en Hest eller et Stykke Kvæg, hvis de er saa meget som to Øre Sølv værd. Er de mindre værd, da skal han erstatte dem under Ed. Det er en lovlig Staver, som ikke vil volde nogen Mand Skade. Sker det ogsaa saaledes, at et Stykke Kvæg eller en Mand, hvis det skulde ske saaledes, faar sin Død af det Ris, der er flettet i hans Gærde, da skal han bøde lige saa fuldt for det Ris som for store Staver. Naar man nævner Staveren, er det paa Grund af, at den faar Kvæget oftest Skade af. Sker det saaledes, at en Mand driver en Hest eller et Stykke Kvæg mod en Staver, og Dyret faar sin Død deraf, da skal der bødes seks Øre derfor — hvis det er saa meget værd — af den, der driver, og den, der ejer Staveren, tilsammen, hvis de vil være sammen, men vil de ikke det, da skal hver af dem bøde lige saa meget. Er der ogsaa flere med til det, da skal de ikke bøde mere derfor, hvor mange de end er. Men gaar de ikke sammen, da skal hver af dem

bøde lige saa meget derfor. Men siger den ene til den anden: Du gjorde mig den Skade, idet du drev Hesten mod Gærdet, da har den anden lige saa megen Ret til at sige: Havde din Staver ikke været, da havde jeg ikke mistet min Hest, og da skal den ene ikke bøde noget til den anden 5 derfor.

Kap. 62. Hvis (flere) Mænd omhugger et Træ sammen, og det falder ned over den ene af dem.

Sker det, at (flere) Mænd staar og sammen hugger et Træ om, og det falder ned over en Mand, som ikke er med 10 til at hugge, da bør de alle, som hugger sammen, bøde tre Mark derfor, hvis de vil gøre fælles Sag med hverandre. Men vil de ikke det, da bøder hver af dem lige saa meget. Men sker det saaledes, at en af dem, der hugger, gaar bort til sit Arbejde, og de øvrige bliver tilbage og hugger, og 15 Træet falder ned over ham, da skal de ligeledes bøde tre Mark for ham. Men staar de alle sammen og hugger, og falder Træet ned over en af dem, da skal de ikke bøde derfor, for de havde alle lige stort Ansvar for, hvor det faldt. Ligesaa hvis det falder ned over en Mands Kvæg, da skal 20 man ogsaa bøde derfor, som ovenfor er sagt. Hugger en Mand et eller flere Træer om eller sætter Ild paa det, som nogle gør, og det derefter falder ned over en Mand, da skal den, der huggede, eller den, der satte Ild paa, bøde tre Mark derfor, hvis han har faaet sin Død deraf, men falder 25 det paa Kvæg, da skal han bøde, som ovenfor er sagt.

Kap. 63. Hvis en Mand drukner i gravet Dam.

Drukner en Mand i en gravet Dam, da skal den, der ejer Dammen, hvad enten han har een eller flere, bøde tre Mark derfor, og for et Stykke Kvæg bødes ogsaa, som oven- 30 for er sagt. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Dige og ligeledes med Hensyn til Grøft, og for en hvilken som helst

haandløs Vaade skal man bøde saaledes, som ovenfor er sagt, og hvis Manden nægter, da skal han baade for Mand og Kvinde eller Barn nægte med Tylvtered, at vedkommende fik sin Død deraf, og for Kvæg, hvis det er saa meget som
 5 to Øre Sølv værd, skal han nægte med sjette Mands Ed. Er det mindre værd end to Øre Sølv, da skal han dog nægte med sjette Mands Ed. Er det saa meget som to Ørtug Sølv værd eller mere, da skal han nægte med tredie Mands Ed, men er det mindre værd end to Ørtug Sølv, da skal han
 10 nægte alene med sin egen Ed.

Kap. 64. Hvis en Mand kører paa en Mand eller en Kvinde eller et Barn.

Kører en Mand en anden ned, hvad enten denne gaar eller staar eller sidder foran ham, og han faar sin
 15 Død deraf, da bøder han fuld Mandebod derfor. Men faar han Lyde eller bliver kastet til Jorden af ham, da skal han bøde til ham, som om han havde gjort det selv. Men vælter en Vogn over en Mand eller Kone eller Barn, og vedkommende faar sin Død deraf, da skal han bøde tre Mark der-
 20 for. Ligeledes hvis han har et Stykke Træ i Læsset, der kan slynges hen og slaa en anden Mand ihjel bagved, da skal han ogsaa bøde tre Mark derfor, for han skal svare til det, der er foran ham, og hvis Tøjler han holder, og ikke til det, der er bagved ham.

25 Kap. 65. Hvis en Mand rider eller løber paa en Mand eller Kvinde eller Barn.

Rider eller løber en Mand paa en Mand eller Kvinde eller Barn, og de faar deres Død deraf, da skal han bøde fuld Mandebod derfor. Men kastes han til Jorden, eller
 30 faar han Lyde, da skal han ogsaa bøde, som om han selv havde gjort det. Men slaar Hesten ud, efter at han er kommet forbi, og slaar en Mand, da skal han bøde derfor som

for anden haandløs Vaade. Men rider han paa en Hest, som plejer at slaa bagud, og han ved det, og han gjorde det med Vilje, eller han tager den paa Lænden, for at den skal slaa ud, da skal han, hvad enten det er paa den ene eller den anden Maade, bøde lige saa fuldt, som hvis han selv havde 5 dræbt ham, hvis Manden faar sin Død deraf. Men nægter han, at det var med hans Vidende og Vilje, da skal han nægte med tre Tylvter og dog bøde tre Mark for Hesten. Men blev han ramt af Hesten og døde ikke deraf og siger, at det var med den andens Vilje, da skal denne enten bøde 10 tre Mark eller nægte med Tylvtered. Men sker det, at Tømmen brister for den, der paakører ham, eller Tøjlen brister for den, der rider paa ham, og Vognen eller Hesten løber med ham, og Manden faar sin Død deraf, da skal der heller ikke bødes mere derfor end tre Mark, for det var lige 15 saa fuldt Vaade for den, der sad paa (Vognen eller Hesten), som for den, der var foran den. Men siger han, at den anden gjorde det med Vilje, idet han med Vilje enten lod Vognen eller Hesten være ustyret, da skal denne bevise med tre Tylvter, at det var mod hans Vilje, og at han mistede 20 Tømmen eller Tøjlen mod sin Vilje. Men sker det saaledes, at en Hest slaar en Mand ihjel, eller en Okse eller andet Kvæg stanger en Mand ihjel, eller en Hund bider ham ihjel, da skal han bøde tre Mark derfor eller nægte med Tylvtered. Men slaar en Hest en anden (Hest) ihjel, eller et Stykke 25 Kvæg stanger et andet til Døde, og det er enten to Øre Sølv værd eller mere, da skal han bøde seks Øre derfor, og hvor godt det end er, skal han dog ikke bøde mere. Men nægter han, da skal han nægte med Tylvtered for en Mands Død og for et Stykke Kvægs Død, hvis det er saa meget som to 30 Øre Sølv værd, med sjette Mands Ed. Men er det ikke saa meget som to Øre Sølv værd, og det er saa meget som to Ørtug Sølv værd eller mere, da skal han nægte med tredie Mands Ed.

Kap. 66. Hvis en Mands Hund bliver gal.

Sker det saaledes, at en Mands Hund bliver gal og bider
enten Folk eller Fæ, da skal han bøde, som ovenfor er
sagt. Men bliver den, der ejer Hunden, opmærksom derpaa
5 og følger efter den og vil dræbe den og advarer sine Grander
— to i det mindste eller flere — og beder dem dræbe den
og advarer dem om, at den er gal, da skal han ikke bøde for,
hvad den senere gør. Men sagsøger en Mand ham alligevel
for, at den senere bed en Mand ihjel, da skal han give Tylv-
10 tered paa, at han fulgte den, som Loven bød, og advarede
og ikke er skyldig at bøde derfor. Men bliver han sagsøgt
angaaende Kvæg, da skal han give saa meget mindre Eds-
bevis derfor, som Bøderne er mindre.

Kap. 67. Hvis en Mand hidser sin Hund paa en anden.

15 H idser en Mand sin Hund paa en anden, og den bider
ham ihjel, da skal han bøde fuld Mandebod derfor,
og Frænderne faar dog derved kun en ringe Erstatning.
Men vil han nægte det, da skal han nægte med tre Tylvter.
Men hidser han (Hunden paa nogen), og vedkommende
20 faar Saar eller Lyde deraf, da skal han bøde, som om han
selv havde gjort det, men nægter han det, da skal han nægte
med Tylvtered.

Kap. 68. Hvis man sætter Staver paa en andens Jord.

Sker det saaledes, at en Mand sætter Staver ind paa sin
25 Nabos Toft, da skal den, paa hvis Jord der er sat Staver,
sammenkalde Granderne og lade dem se paa det. Har han
sat Staverne uden for det, han tidligere havde i sin Besid-
delse, og vil han raade Bod derpaa og tage dem op, da skal
han bøde tolv Øre, fordi han har sat Staverne med Urette,
30 og sætte dem rigtig i Skellet. Men er han genstridig, da skal
han kun stævne ham til Tinge i det ene Tilfælde, at han
har Vidner paa, at han krævede Ret af ham hjemme og ikke

kunde faa det. Stævner han ham til Tinget, og han paa Tinget gaar ind paa at tage (Staverne) op og staa til Rette, da skal han bøde tre Mark derfor til Bonden. Vil han ikke tage Staverne op, men atter henskyder Sagen til Afgørelse hjemme, men ikke vil staa til Rette der, og bliver der Mænd 5 udtaget til at skaffe Sagsøgeren Ret, og det da viser sig, at han har sat Staverne (for langt) ud, da skal han bøde tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen. Men er der nogen, der bor saa langt ude, at han bor ude paa den ydre Toft, og han enten flytter Gærdet ind paa en anden Mands Ager, 10 eller han flytter det ind paa Enden af Toften, da skal den, der ejer Ageren, sammenkalde Granderne, og de skal være ham behjælpelige. Vil han, der har sat Gærdet paa (en andens Grund), tage det bort, da skal han bøde seks Øre, men vil han ikke rette sig efter Grandernes Afgørelse, og stæv- 15 ner han ham til Tinget, da skal Tingmændene udvælge Mænd til at se, hvor han med Urette har sat Gærdet paa den andens Ager, og da skal han bøde tolv Øre derfor. Men sætter en Mand Staver, naar han kommer ud paa Marken, og tager fejl af Stedet, hvor hans Gærde skal være, da har 20 han forbrudt, hvad han sætter paa (den andens Grund), hvis han indrømmer, at han har taget fejl. Men fører han Trætte og gør Krav paa det Sted, han har sat Gærdet, og det bliver godtgjort, at det er Sandhed, at han har sat (Gærdet) urigtigt, da skal han bøde seks Øre derfor. Men pløjer 25 en Mand en andens Mands Besiddelse uden sit Vidende, da har han forspildt sit Arbejde. Men er en By uenig med en anden om Markskel, da skal den, der rejser Krav mod den anden, stævne den anden til Tinget. Er der en Mand i den ene By, som paastaar, at han har erhvervet 30 Jord af den anden By, da skal man udtage tretten Mænd, og vil de sværge, at de ikke har kunnet erfare sandere, end at han har det i sin egen Besiddelse, da skal han med Eds-

bevis værge det som sit. Men sværger de, at de ikke har kunnet erfare andet, end at det med Urette var afhændet fra den, der ejer Toften og Markjorden, men ingen af dem, der har Trætte med hinanden, siger, at den anden har ranet
5 af hans Mark, da skal man udtage tretten uvildige Mænd af Herredet, som ikke har Lod i nogen af Byerne, og de skal sværge Markskel, som de vil, (og sværge), at de ikke har kunnet erfare andet, end at det er ret Markskel. Men efter at Markskel er svoret, maa ingen gøre Krav paa den
10 andens Besiddelse, for den By, som Marken er tilsvoret, har da Ret til at forsvare sig med Edsbevis. Det skal man ogsaa vide, at ingen Bryde maa laane en Mand Jord til at saa i, medmindre Bonden har været paa Tinget og lyst ham som sin Værge, saa det er fuldgyldigt, hvad han foretager
15 med hans Jord. Men enhver, som saar i Henhold til Tilladelse af en Bryde, som ikke er lyst paa denne Maade, har forspildt, hvad han saaede. En Landbo kan ikke laane (Jord) til en anden, for han skal enten selv bruge den eller lade den ligge, for ellers kunde den, der havde modtaget den,
20 faa Hævd paa den, og Bonden kunde faa Retssag om sin Jord.

Kap. 69. Hvis man anbringer sine Huse paa en anden Mands Jord.

25 **H**vis en Mand bygger Hus paa Jord, der er i en anden Mands Besiddelse — og det gælder, selv om det er hans egen Ejendom, naar han ikke har ført lovlig Proces om den — eller han sætter Staver paa Jord, som er i en andens Besiddelse, for saaledes at faa Jord fra ham uden lovlig Forfølgning, eller han ligeledes ulovligt pløjer hans
30 Jord fra ham, selv om den anden ikke er Ejer af Jorden, da skal han, selv om han senere lovligt kommer i Besiddelse af Jorden, ikke des mindre bøde tre Mark til Bonden, fordi

han ranede hans Besiddelse fra ham. Men han skal ikke bøde tre Mark til Kongen derfor, for han kan ikke forbryde tre Mark til Kongen for sit eget. Men bringer han sine egne Huse hen og sætter dem paa Bondens egen Jord, som har været i Bondens Besiddelse, eller som denne rettelig 5 har arvet eller købt eller magesikftet fra den, i hvis Besiddelse den har været, og Jordens Ejer da kommer og forlanger tre Mark, fordi han ved Ran har anbragt Hus paa hans Jord, og lader han to Mænd tre Gange med en Femt mellem hver Gang forlange Huset optaget efter Forløbet af en Femt, 10 og tager han da ikke Huset bort efter tre Femter, da skal han endnu en Gang bøde tre Mark derfor. Ligeledes hvis han pløjer af Bondens Jord for at tilrane sig noget deraf eller sætter Staver paa hans Jord i samme Hensigt, rejser Bonden da Sag imod ham paa Tinget for Ran, enten for Hus 15 eller for at sætte Staver eller for at pløje, da skal han bøde tre Mark til ham derfor og tre Mark til Kongen.

Kap. 70. Om Gærde mellem Byer.

Det skal man ogsaa vide med Hensyn til alle de Gærder, som skal være mellem Byerne eller i Bymarken, at hvis 20 et Gærde ikke har været sat saa lovligt, at alle kan være tilfredse dermed, men det dog har tre Vintres Hævd, og nogen da vil rejse Klage over, at det ikke staa lovligt, da skal han, før man nedriver Gærdet, altid i Løbet af det følgende Aar have gennemført en Retssag herom. Men er der nogen, 25 som vil nedrive sit Gærde og derved, at hans Gærde er nedrevet, vil fremtvinge Overenskomst om en Ordning af Gærderne, og de andre ikke har vedtaget paa Tinge at sætte Gærder eller er blevet lovlig dømt til det, før han nedriver det Gærde, da skal han bøde tre Mark til dem, som han forbrød sig 30 imod, og tre Mark til Kongen, fordi det er til Skade for vedkommende, at Gærdet bliver nedrevet.

Kap. 71. Den Grande, som vil værne Byen, er nærmere til at føre Bevis end den, der vil ødelægge den.

Det skal man ogsaa vide, at den, der vil værne Byen, altid er nærmere til at føre Bevis i enhver Sag end den, 5 der vil ødelægge den. Det gælder saaledes, hvis man bor sammen i en By, og nogle vil tøjre deres Heste i Vangen paa deres egen Grund, mens andre ikke vil have, at nogen Hest maa komme i Vangen, da er de, som ikke vil lade en Hest komme ind, nærmere (til at hindre det) end de andre 10 til at lade den komme ind. Men tillader de en Mand at have sin Hest paa sin egen Grund, fordi han skal holde Opsigt med Vangen, da skal Præstens Hest altid komme derind sammen med den anden Hest, hvis han har flere Byer i sit Sogn end en, for hvis han behøver det for Kristendom- 15 mens Tarv, da der er mest Behov for, at man først og fremmest gør det, hvorved Guds Vilje bliver fremmet. Men hvis den, der faar Tilladelse af Granderne, som det er sagt om Præsten eller om den, som Granderne antager til at have Opsyn med Vangen, sætter Hesten paa sin egen Grund, 20 og den bliver løs, og en Mand fanger den i sit Korn og optager den, da skal Hestens Ejer betale saa stor Erstatning, at han tør sværge paa, at den ikke gjorde mere Skade, og ikke bøde mere derfor.

Kap. 72. Man maa ikke tøjre i Vangen uden alle Grandernes 25 Samtykke.

Men fører nogen, som ikke har faaet Grandernes Samtykke dertil, (sin Hest) i Vangen, og tøjrer han den paa sin egen Grund, og den bliver løs og kommer paa en anden Mands Ager, da skal han erstatte Skaden og bøde 30 to Øre, fordi han førte den i Vangen, eller give tre Mænds Ed paa, at den ikke kom i Vangen med hans Vilje den Gang. Ligeledes hvis flere Heste faar Tilladelse af alle Granderne

(til at komme) i Vangen, da skal man ikke bøde for dem, der har faaet Tilladelse af alle, men dog erstatte den Skade, som de har gjort. Ligesaa hvis alle vil have hver sin Hest i (Vangen), og alle bliver enige derom, da skal man ikke bøde for dem, som kom i (Vangen) med alle Grandernes 5 Tilladelse, men dog erstatte Skaden. Men gaar det saaledes, som det ofte sker, at nogle er sene til at sætte Gærde, og de andre, som vil sætte Gærde, vil tvinge dem til at sætte Gærderne, da skal de, der vil have Indhegning, hvis de nærer Tvivl om, at de andre vil sætte Gærder, stævne dem 10 til Tinget, og Tingmændene skal da fastsætte en Frist, inden hvilken de vil, at de skal have sat Gærderne. De skal da se at faa Gærderne sat, hvis ikke Granderne skal pante dem for saa store Bøder, som Tingmændene fastsætter, og disse Bøder skal de Grander tage, som har sat Gærder, og 15 for den Ret, de (saaledes) tager sig, skal de hverken bøde til Bonden eller til Kongen.

Kap. 73. Hvis et Gærde ikke duer.

Er et Gærde rejst saaledes, at det ikke kan være til Nytte og Værn, og har Tingmændene fastsat en Frist, inden 20 hvilken det skal være udbedret, og Bøder, hvis det ikke udbedres, da maa de tage Bøder derfor, ligesom hvis Gærdet overhovedet ikke var sat. Men kommer der et Stykke Kvæg i Vangen mod Ejerens Vilje enten gennem et Led eller et itubrudt Gærde, og har han Hyrde til sit Kvæg fælles med 25 alle Granderne, da skal han ikke bøde for Kvæget, men kun betale Skadeserstatning. Men er der en Grande, som ikke vil have Hyrde sammen med Granderne, og hans Kvæg gaar uden Opsyn og saaledes kommer i Vangen, da skal den, der ejer Kvæget, erstatte Skaden og bøde to Øre, fordi hans 30 Kvæg gik uden Opsyn, selv om det kom derind mod hans Vilje, medmindre det var en anden, der drev det ind. Men bliver en Mands Gærde itubrudt, og kommer der Kvæg

igennem, efter at han var advaret af Granderne om, at hans Gærde var itubrudt der, og han ikke istandsætter det straks, naar han bliver advaret, saa hurtigt han kan komme derhen, da skal han erstatte den Skade, de senere lider derved. Men
5 staar det saaledes Dag og Nat, efter at han er blevet advaret, uden at han udbedrer det, og der derefter tilføjes Skade af Kvæg, (som kommer) igennem Gærdet, da skal han erstatte de skadelidte Skaden og desuden bøde to Øre. Men nægter han Skaden, før Gærdet har staaet Dag og Nat, (og
10 hævder), at Kvæget ikke kom igennem hans Gærde, da skal han alene nægte med sin egen Ed. Men nægter han, efter at det har staaet Dag og Nat, da skal han nægte det med tredie Mands Ed.

Kap. 74. Hvis en faar før indhøstet end en anden.

15 **D**et skal man ogsaa vide, at hvis en Mand faar før indhøstet end en anden, da maa han ikke af den Grund drive sit Kvæg i Vangen, selv om han har det paa sin egen Jord. Det kan ikke være lovligt, at han benytter Ævred tidligere, fordi han fik før indhøstet, hvad enten det er paa
20 een Ager eller flere, og i saa Fald maa en anden optage hans Kvæg, selv om det staar paa hans egen Ager, ligesom naar det ellers var kommet i Vangen. Men hvis en Mand paa sin Hest rider ud til sine Folk eller Tyende og staar hos den og lader den æde af hans eget, da skal man ikke optage
25 den af den Grund, eller hvis han kører Mad ud til sine Tjenestefolk, og hans Hest staar paa hans egen Ager, mens de spiser. Men er der nogen i Byen, som er saa lumsk, at han lader sit Korn staa ude, fordi han vil gøre de andre Skade dermed eller optage deres Kvæg, da skal Granderne stævne
30 ham til Tinget, og Tingmændene skal fastsætte en Dag for ham, til hvilken Dag han skal have indhøstet, og faar han indhøstet til den Dag, da har han selv Gavn deraf. Men faar han ikke indhøstet, da skal han først indhegne sin Jord

uden at optage Kvæg, og Granderne skal nyde deres Ævred. Men sker det, at en By faar indhøstet før en anden, da maa den rettelig holde sit Kvæg fra Ævred, indtil den anden har faaet indhøstet. Men driver de Kvæget i Vangen, og de Mænd, der ikke har høstet Vangen, kommer til, da skal den, der ejer Kvæget, erstatte Skaden og bøde for hvert stort Hoved to Øre, indtil der er tolv (Hoveder). Men naar der er tolv, da skal han bøde tre Mark derfor. Derefter kan Bøden ikke blive højere, selv om hele Hjorden kommer ind (i Vangen). Men Skaden, som Kvæget har gjort, skal de alle erstatte. Men nægter han med Hensyn til et Hoved, at det med hans Vilje kom i hans Vang eller noget Sted, hvor de har Græsgang sammen, skal han give tredie Mands Ed derfor. Ligesaa hvis der er flere, da skal han gøre det samme for hvert Kvæghoved, indtil der er tolv, da skal han give Tylvtered derfor eller bøde tre Mark. Men har de, der først faar indhøstet, deres Kvæg i Vangen, og de ikke vil tage det bort, da kan de, der er senere paa det, under Tilsyn beholde deres Ævred lige saa mange Dage længere, som de første havde deres, forinden de andre fik indhøstet.

Kap. 75. Hvis Kvæg kommer i Vangen.

Kommer en Mands Kvæg i Vangen, og den, der ejer Kornet, kommer til Stede, før Kvægets Ejer kommer derhen, da kan han med Rette optage det. Men kommer den, der ejer (Kvæget), til Stede, efter at den anden er kommet derhen, og fratager ham Kvæget, før han kommer til Gadeledet, da skal han erstatte Skaden og bøde seks Øre for Fornam. Men kommer han inden for Gadeledet med (Kvæget), og den anden derefter fratager ham det, da skal han bøde tolv Øre derfor. Men kommer det inden for hans eget Gaardsled, og den anden derefter tager det Kvæg fra ham, som han har optaget, da skal han bøde tre Mark der-

for. Nægter han, at det optagne Kvæg blev taget (tilbage) i Vangen, da skal han nægte med sjette Mands Ed, nægter han, at det blev taget (tilbage) paa Gaden, da skal han nægte med Tylvtered, nægter han ogsaa, at han tog det (tilbage) 5 i hans egen Gaard, skal han nægte med Tylvtered. Men kommer den, hvis Kvæg er optaget, til Stede og vil udløse det, da skal han erstatte Skaden og aflægge Ed paa, (at det ikke har gjort mere Skade), og tage sit (Kvæg) tilbage. Men siger den, der har optaget Kvæget, at det gjorde Skade for 10 mere end to Øre, da skal han give ham Pant for saa meget, som han siger, at det har gjort ham Skade. Men siger den, der ejer Kvæget, at han kræver for meget i Pant af ham, da skal begge tilkalde deres Grander, og for den Værdi, de ved deres Vidnesbyrd fastsætter Skaden til, skal han sætte 15 Pant og foretage Udløsningen saaledes, at han kan sværge derpaa. Er Skaden større end til to Øre, da skal han betale det, han vil, og give tredie Mands Ed paa, at hele Skaden er godtgjort, lige indtil den er saa stor som seks Øre. Men er den større end seks Øre, da skal han erstatte den og give 20 sjette Mands Ed, lige indtil Skaden er til tolv Øre. Men er den større end tolv Øre, da skal han erstatte den og give Tylvtered, lige indtil den bliver tre Mark. Men bliver den større end tre Mark, da skal han erstatte og give Tylvtered og Vidner, uanset hvor højt Beløbet bliver; selv om Skaden 25 bliver saa stor som til to Mark (Sølv), da kræves der ikke større Edsbevis end Tylvtered og Vidner paa, at hele den Skade, som han gjorde ham, er erstattet.

Kap. 76. Om Pant, som bliver sat for optaget Kvæg.

30 **G**ør en Mand det, at han beholder den andens Pant læn- gere, end til det bliver afkrævet ham, og Ejeren har Granderne til Vidne paa, at han krævede det og bødede for Skaden, hvad der var Ret, og han ikke vilde udlevere det,

og han stævner ham til Tinget, og Granderne vidner med ham paa Tinget, at han tilbød, hvad der tilkom ham og krævede sit Pant udleveret, men at han ikke vilde udlevere det til ham, da skal den, der har Pantet, nægte med Tylvtered eller bøde tre Mark derfor. — I alle to Øres Sager, hvortil 5 der hører Edsbevis, eller Sager til seks Øres Bøde eller endog (Sager til) tolv Øre, skal den sagsøgte, hvis Modparten kræver sin Ret eller Edsbevis, enten paa Gadestævne eller Kirkestævne, og han ikke vil staa til Rette for ham, og den anden har Granders eller Sognemænds Vidnesbyrd 10 om, at han ikke vilde staa til Rette for ham, altid bøde dobbelt saa meget derfor, som han ellers skulde bøde, og, hvis han nægter, give saa meget større Edsbevis, som svarer dertil, hvis det drejer sig om saadanne Smaasager, det være sig Skovhugst eller andet. Men hvis Parterne er Grander 15 eller Sognemænd, da skal Sagsøgeren rejse Sag paa Tinget, hvis han ikke kan faa Ret hjemme.

Kap. 77. Hvis en Mand rider en andens Hest.

Rider en Mand en andens Hest inden for Marken, da skal han bøde to Øre derfor. Rider han den uden for 20 Marken, skal han yderligere bøde to Øre. Men rider han den uden for Herredet, da skal han bøde seks Øre til Bonden og tre Mark til Kongen. Ligeledes hvis en Træl rider paa den, da skal Husbonden bøde det samme til Bonden; hvad enten det er i Marken eller uden for Marken eller uden 25 for Herredet, da skal han bøde ganske det samme til Bonden, som en fri Mand skulde bøde, og for Bøden til Kongen kommer hans Hud i Ombudsmandens Magt, eller ogsaa skal Bonden løse ham med en halv Mark. Men drager en fri Mand længere bort med Hesten og beholder den, da 30 skal han, for hver Gang han lægger Sele eller Sadel paa den, bøde to Øre til Bonden, indtil det bliver tre Mark.

Men er han længere borte med Hesten end tre Nætter, og har han ikke ladet meddele, at han har hans Hest, da kan Ejeren sagsøge ham, som om han helt havde stjaalet den, selv om han kommer tilbage med den. Men nægter han, 5 da skal han nægte med Nævn, hvis den anden sværger ham Sagen paa Haand. Men har den, der red Hesten, Vidner paa, (at han gav Ejeren Meddelelse), da skal han bøde, som før er sagt, og være fri for Sigtelsen for Tyveri.

Kap. 78. Hvis man hugger i en andens Skov.

10 **H**ugger en Mand i en andens Skov, og kommer han hjem med det, (han har hugget), da skal han udlevere Læsset til Bonden og bøde to Øre for hvert (Læs), han hugger. Han skal altid udlevere hvert »Svinge«læs, han hugger, og bøde to Øre derfor eller give tredie Mands Ed 15 derfor. Men kommer Manden og træffer ham i sin egen Skov, mens han er i Færd med at hugge, da kan han tage Pant af ham for at faa en retslig Afgørelse, ligeledes hvis han kommer til Stede, mens han læsser paa, eller før han er kommet ud af hans egen Skov eller til Landevejen, da 20 maa han tage Pant af ham. Men træffer han ham, efter at han er kommet paa Vejen eller ud af hans Skov, og han da tager noget fra ham, da begaar han fuldt Ran imod ham. Men drager en Mand til en andens Skov og gør »Vedstor« og rejser Brændestabel der, da skal han udlevere det, han 25 har taget bort, og erstatte Skaden og bøde tre Mark. Men hugger han Tømmer til sig i en andens Skov, hvad enten det er Bjælke eller Sparre eller Stolpe, da skal han for hvert Læs, han kører ud af Skoven, udlevere Tømmeret og bøde seks Øre eller nægte med sjette Mands Ed. Men hugger 30 han saa meget Tømmer der, at han ikke kan bringe det bort med eet Trækdyr, men læsser til to eller flere, da skal han udlevere Tømmeret og desuden bøde tolv Øre.

3. Bog.

Kap. 1. Hvis en Mand mageskifter Jord med en anden.

Mageskifter en Mand Jord med en anden, og kundgør han paa Tinget, hvor meget han giver ham til Gengæld, da bør det staa ved Magt, selv om det er dobbelt saa godt som den andens, saafremt der er Tingsvidne paa det. Men mageskifter de med hinanden hjemme, og har den ene faaet mere i sin Besiddelse (end den anden), og den anden rejser Indsigelse, før der er tre Vintres Hævd paa det, da er den, der vil kræve Udligning, nærmere til at føre Bevis end den anden. Men hvis den anden faar tre Vintres Hævd derpaa, da har han, som har Jorden i sin Besiddelse, Ret til at bevise, at han ikke har anden Jord end sin egen og ikke behøver at udligne med den anden. Jord skal med Rette hæfte for Jord, men dog saaledes, at hvis en Mand raner Jord fra den ene Part eller vil tage hans Jord fra ham med Urette, da skal den anden Part ikke af den Grund aflevere sin Jord. Men kommer Jorden den ene Part af Hænde i Medfør af Loven, hvad enten det har været Børneejendom, saa at den med Rette skal gaa tilbage, eller den i øvrigt er kommet i hans Besiddelse paa en saadan Maade, at den retmæssigt bør gaa tilbage, og Tinget siger, at det ikke alt er kommet tilbage, som det med Rette bør, da skal den Jord, der var givet som Vederlag, afgives (af den anden Part), og den skal lide Tabet, som havde den Jord, der var erhvervet ulovligt.

Kap. 2. Hvis en Mand vil sælge sin Jord.

Vil en Mand sælge sin Jord, og vil den, der er hans nærmeste Arving, købe den, da kan han vel skøde den paa første Ting. Men vil den, der er hans nærmeste Slægt-

ning, ikke købe, da skal han lovbyde den paa et Ting, som er ret lovligt Ting, og inden for hvis Omraade Jorden ligger, og nævne den Jord, han vil sælge, og hvor stor den er, og sige, at han tilbyder Jorden til sine Frænder, for at de kan
5 købe den, hvis de vil. Tilbyder de, som er hans nærmeste Slægtninge, at købe den, da er de berettigede dertil, og da kan han godt sælge straks. Men er hans nærmeste Slægtninge ikke til Stede, da skal han lovbyde den paa andet og paa tredie Ting paa samme Maade. Kommer da nogle
10 af hans nærmeste Frænder, som vil købe, da maa han ikke sætte Jorden til højere Pris for dem end til den dyreste Pris, for hvilken man tidligere har købt anden ligesaa stor og ligesaa god Jord i den By eller i en anden By i den Bygd, og han maa ikke sælge sine Frænder den dyrere, end den tid-
15 ligere er blevet solgt. Men kommer de ikke til Stede, da maa han paa tredie Ting sælge den til den, der vil købe, og saa dyrt, som han kan faa den solgt. Men er det saaledes, at Jorden er billigere i den By, end den tidligere har været, og han skal sælge den til den billigere Pris, da er den, der
20 er hans Søkendebarn, nærmere end andre. Men vil Køberen overgive ham Sølv, som han giver for Jorden, paa Tinget, da kommer Jorden i hans Besiddelse for saa meget, som han har givet med Tingsvidne, og skal den anden Part betale Pengene tilbage igen, da skal han, ligesom han modtog
25 dem med Tingsvidne, ogsaa betale dem tilbage med Tingsvidne og ikke lade andet Bevis føre derimod. Hvis han modtager Penge for sin Jord uden for Tinget, og den, der fik Pengene, drager til Tinge og lyser, at han har faaet saa meget af Køberen, da er det ligeledes fuldgjaldigt. Men giver han
30 ham ellers Penge uden for Tinget, og det ikke bliver lyst, og det sker, at Jorden skal gaa tilbage, da betaler han de Penge tilbage, som han siger, at han modtog, og giver Tylvtered og Vidner paa, at han ikke fik mere.

Kap. 3. Hvis en Mand tilbyder en anden Jord til Salg.

Tilbyder en Mand en anden paa Tinge at sælge ham Jord, og han ikke vil holde sit Ord over for ham, da skal han bøde to Øre. Træffer han Aftale med ham og ikke vil holde Aftalen med ham, skal han bøde seks Øre. Men 5 skøder han den til ham, da skal han holde det. Men gaar det saaledes, at han ikke kan holde det, da skal han bøde tre Mark derfor og desuden give Tylvtered paa, at han ikke kan holde det. Men det er lige saa fuldt (gyldigt), hvis en Mand tilbyder at sælge Jord til en anden uden for Tinget 10 eller træffer Aftale eller skøder, kun at han i saa Tilfælde kan nægte Forhandlingen om Salget med tredie Mands Ed og Aftalen med sjette Mands Ed og Skødningen med Tylvtered. Men beholder han Jorden tre Vintre, da er han, selv om den er skødet uden for Tinget, lige saa fuldt berettiget 15 til at godtgøre sin Adkomst til Jorden, baade over for den, der solgte, og over for enhver anden, som hvis den var skødet paa Tinget.

Kap. 4. Om Mageskifte af Jord.

Mageskifter en Mand Jord med en anden, og gaar det 20 saaledes, at noget af Jorden kommer den, der har mageskiftet, af Hænde, saa at han ikke kan beholde den, da staar det til den, der har givet fuldt Vederlag, om han foretrækker at lade hele Handelen gaa tilbage eller blot faa saa meget, som han mangler, og den anden skal i hvert 25 Fald bøde tre Mark derfor, for den, der har overdraget uden Hjemmel, skal hellere miste noget af sin Jord, end der skal gaa noget fra den anden. Men hvis noget af Jorden gaar fra den ene Part, da skal den anden, hvis han vil have det, give Tylvtered paa, at han ikke kan hjemle ham Jorden efter 30 Loven. Men har en Mand købt Jord og har tre Vintres Hævd derpaa, da kan en anden ikke rejse Klage over, at den ikke blev lovbudt ham.

Kap. 5. Hvorledes man skal lovbyde sin Mølle.

Paa ganske samme Maade, som Mænd lovbyder Jord eller Skov, som de vil sælge, saaledes skal man ogsaa lovbyde sin Mølle til sine Frænder, før man sælger Møllen.

5 Men sker det, at en Mand vil opføre en Mølle fra ny, da skal han sørge for, at han baade sætter den paa sin egen Grund og foretager Inddæmning paa sin egen Grund, og han skal vide, at han skal have Samtykke af alle dem, paa hvis Grund Vandet kommer til at staa, og han skal ogsaa

10 skaffe sig Vej ud til sin Mølle. Han skal ligeledes grave paa sin egen Grund eller paa deres, hvis Samtykke han faar. Men faar han deres Tilladelse dertil, og er det ikke hans eget Vand, den staar ved, og det skal være en Vintermølle, da skal han tage Stigbordet op ved Korsmesse, naar Folk

15 gaar med Kors, og ikke sætte det ned igen, før alt Hø og Korn er inde paa det Sted, hvor det kan gøre Skade, og han skal paase, at han ikke lader det flyde op paa Landevej eller paa Skovvej, som tilhører Granderne, eller paa Kirkevej; det maa han ikke gøre mod deres Vilje.

20 Kap. 6. Om Mølle og om den, der faar Lovhævd paa den.

Gaar det saaledes, at den, der har opført en Mølle, har den i tre Vintre, uden at der er rejst Indsigelse mod den paa Tinget, da har han Ret til den over for enhver, medmindre det drejer sig om Børn, som ikke er fuldvoksne,

25 eller en Pige, som ikke er gift, da kan han ikke faa Lovhævd paa Møllen over for dem, før de er fuldvoksne og myndige, eller Pigen har faaet en Mand. Men tillader man, at Manden har den Mølle eller Sø eller en gravet Dam i tre Vintre, uden at der rejses Indsigelse, faar han Lovhævd paa den, og

30 da kan man ikke senere gøre ham den stridig. Da har han Ret til at bevise, at han besidder den Opdæmning, som om det var hans egen, og det Sted, hvor han uden Indsigelse

har taget Jord og Tørv og ligeledes Vej og alt det, han før har faaet Lovhævd paa, har han Ret til at beholde over for enhver Mand. Men hvis en Mand, efter at han har faaet Lovhævd derpaa, siger, at han et Aar eller to har opstemmet Vandet over det, han har faaet Lovhævd paa, og han nægter, at han har hævet det, da skal Kongens Ombudsmand udtage tolv Mænd, som ikke har (Del) i Striden, og saa meget, som han har hævet Vandet ud over, hvad han havde Lovhævd paa, skal han sænke det og godtgøre Skaden, hvis han har gjort nogen. 10

Kap. 7. Om Damme, der ligger øde.

Sker det saaledes, at en Dam ligger øde, hvad enten det er en Mølle-dam eller et Fiskevand, enten fordi mange Mænd faar Del deri, og mange arver, eller det paa anden Maade gaar saaledes, at den bliver øde, og vedkommende atter vil bruge sin Mølle-dam, selv om det sker efter ti Vintre, da maa han vel bruge den, og man kan ikke forhindre ham deri. Men siger de andre, at det aldrig har været lovligt Møllested, og har han sin Bopæl der, da skal der udtages tolv Mænd af det Herred, og tør de sværge, at det er lovligt Møllested, og at han ikke er blevet forfulgt ad Rettens Vej, saa længe der har været Opdæmning, da skal Ejeren bruge, hvad der er hans. Bliver der Strid om Møllestedet, idet de, der bor i Byen, siger, at det var en Vintermølle og ikke en Sommermølle, da skal de tolv Mænd, der var udtaget dertil, ogsaa træffe Afgørelse derom, og hvad enten de tør sværge, at det var en Vintermølle eller Sommermølle, skal man rette sig efter, hvad de sværger. Ligesaa hvis han har haft et Vand, hvori der er Fisk, i sin Besiddelse i tre Vintre, saa andre [ikke] kommer derhen, og han selv sætter Fisk deri, da skal han ogsaa nyde sin Besiddelse og have Bevisretten som ved Erhvervelser af Jord. 30

Kap. 8. Om et øde Torp.

Sker det, at enten et Torp, som ligger øde, eller en Udmark, som mange Mænd har Del i, eller et Møllested, som længe har ligget øde, kommer for Tinget, og man strides og er uenige og ved ikke, hvem der besidder det, da skal man paa Tinget udtage tolv Mænd, og de skal sværge og overveje det sandeste, de kan opspørge, og de skal sværge saaledes, at de har søgt og spurgt og ikke har kunnet erfare sandere, end at den, der nu lever, eller hans Forældre for kort Tid siden var Ejer af det, og at de aldrig har erfaret, at han har lovligt afhændet det. Og saaledes skal de sværge om den anden og den tredie, hvor mange der end har Del deri, alt med een Ed, og hvad de tilsværger enhver, skal denne forsvare med Edsbevis, hvis nogen rejser Sag.

15 Kap. 9. En Mand kan ikke sælge sin Kones Jord.

Det er før sagt, at en Mand ikke kan sælge sin Kones Jord, medmindre han har faaet Ret til den ved Barnmynding og har lige saa megen Jord at stille som Sikkerhed, som han sælger, og derefter skal han ikke afhænde sin Jord, fordi den tjener som Sikkerhed for Konen for den Jord, der var hendes, og vil han sælge Jorden, og hun har en Frænde, som lyser paa Tinget, at han ikke med Rette kan sælge Jorden, da kan Køberen ikke faa Lovhævd paa den. Saa længe han lyser det hvert andet eller hvert tredie Aar, da kan han heller ikke faa Lovhævd paa den. Men hengaar der tre Vintre, uden at nogen rejser Indsigelse, da har den, der har faaet Jorden i sin Besiddelse, derefter Lovhævd paa den, og da har han Ret til at forsvare den med Edsbevis. Men sker det, at Konen eller Husbonden dør, og enten hendes Arvinger rejser Krav mod Husbonden, eller hun rejser Krav mod Husbondens Arvinger i Anledning af, at hendes Jord var afhændet, og de andre nægter, at den var afhændet, da skal man udvælge tolv Mænd af

det Herred, hvor Jorden skulde være afhændet, og sværger de da, at den var afhændet, da skal henholdsvis Husbonden eller hans Arvinger fuldtud erstatte saa meget, som de sværger, (at der) var afhændet. Findes der Købejord, da skal det først gaa ud over denne, selv om den er daarligere be- 5
 liggende. Findes der ingen Købejord, da skal det gaa ud over hans Fædrenejord. Men selv om det er hendes egne Børn, som arver Husbonden, skal hun dog have sin Jord fuldt ud af dem, undtagen i det Tilfælde, at hun vil lade dem faa det med sin gode Vilje. Men gaar det saaledes, at Konen 10
 dør før Husbonden, og Husbonden har Børn med Konen, og han har afhændet hendes Jord, og han senere faar en anden Kone og Børn med hende, da kan de Børn, hvis Mødrenegods var afhændet, ikke rejse Krav mod ham, før der tilstøder ham noget, medmindre han godvilligt vil give 15
 dem (noget), for han har altid Bevisretten over for sine Børn, hvilket Krav de saa end vil rejse imod ham. Men naar han er død, skal deres Samfrænder, som er udtaget dertil — de, som bedst kan og vil — gøre Ret og Skel imellem dem, og for saa meget, som han fik Ret til ved Barnmynding efter 20
 deres Moder, skal de ikke have Erstatning, men (for) Resten, som han ikke har faaet Ret til, skal de forlods udtage (Erstatning). Er der flere Søskendekuld, af hvis Jord Bonden saaledes har afhændet, da skal de tage Erstatning, som det er sagt, og som de andre tager. Men har de ingen 25
 Frænder, som kan raade dem, eller de er uden for Landet, saa de ikke kan komme til Stede, da skal man tage de bedste Mænd af Bygden eller af Herredet, og de skal forlige dem og sværge, at de ikke kunde gøre det rigtigere, end de har gjort det. 30

Kap. 10. Om Børnegods, som bliver indtaget til Opbevaring.

Det er Ret, som før er sagt, at den Mand, som har sine Frænders Børns Gods til Opbevaring, enten skal tage

det i Fællig eller efter Vurdering. Men er det saa lidt, at man ikke vil tage dem og føde og klæde dem derfor, da er det bedre, at de tigger sig til Føden, mens de er smaa Børn, saaledes at man gemmer deres Gods til dem til deres Fremtid, end at de skulde spise deres Gods op og dog senere gaa som Tiggere. Men hvis der kommer et Hungersaar, saa de ellers ikke kan opretholde Livet, eller de er saa smaa, at de ikke kan gaa rundt og bede om Almisser, da skal man føre dem til Tinget og efter Tingmændenes Raad hjælpe dem 10 af deres Gods. Men den, som paa anden Maade uden Tinggets Raad ødelægger deres Gods, skal erstatte dem det hele og give Edsbevis paa, at der ikke var mere.

Kap. 11. Hvorledes Børn kan sælge deres Jord.

15 **H**ar smaa Børn Jord og ingen Penge, eller der kommer et saadant Hungersaar, at de ikke kan underholde dem uden at sælge Jorden, da skal deres Frænder — baade fædrene og mødrene — drage til Tinget med dem og lyse paa Tinget, at de ikke har anden Udvej, og da skal man med Tingmændenes og ligesaa med deres Frænders Raad hellere 20 sælge Jorden, end at de sulter, for hvad nytter Jorden dem, hvis de selv dør fra den, og da er deres Frænder nærmest til at købe, men dog saaledes, som Tingmændene fastsætter. Men køber Frænderne den ikke, da kan de, der vil, købe den. Da har de lige saa god Hjemmel, som hvis de købte 25 af voksne Mænd. Men lidet er de Frænder Jorden værd, som ikke vil hjælpe deres Frændebørn i saadan Trang.

Kap. 12. Hvis man er uenig om Vej.

Er man uenig om en Mellemsvej, da skal den, der drager til Tinget og der klager over Vejen, tilkalde Lodsejerne, 30 da skal man der udtage tolv Mænd dertil, og de skal der sværge om Vejen, hvor den med Rette bør ligge. Har en Mand lukket den enten med Gærde eller med Dige eller

med Hegn, da skal den, der har gjort det, fjerne det og bøde tre Mark til Kongen. Men om andre Veje, Skovvej eller (Vej) mellem Tofter, vil jeg vente (med at udtale mig), indtil flere kommer til Stede.

Kap. 13. Hvis en Mand laaner en anden Mand sine Vaaben, 5
og en Mand bliver dræbt med dem.

Det skal man ogsaa vide, at hvis en Mand laaner sit Spyd eller Sværd eller Bredøkse eller andet Vaaben til en anden Mand, og denne dræber en Mand dermed, da skal den, der udlaante Vaabnet, bøde tre Mark til den dræbtes 10
nærmeste Slægtninge. Men tager nogen hans Vaaben uden hans Vidende og dræber en Mand dermed, da skal han bøde tre halve Mark derfor, det er halvanden Mark Bødepenge, fordi man skal svare til sit Vaaben og vogte det, saa at ingen Mand faar Skade deraf. 15

Kap. 14. Hvis man laaner en anden sine Vaaben, og en Mand bliver saaret dermed.

Men laaner en Mand en anden sit Sværd eller et andet Vaaben, som før er sagt, og saarer han en Mand med det, da bøder han tolv Øre derfor. Men tager han det mod 20
hans Vilje og saarer en Mand med det, da skal han bøde seks Øre derfor. Men sætter han sit Vaaben uforsigtigt, hvad enten det er et Spyd eller andet (Vaaben), og det falder ned, saaledes at en voksen Mand eller et Barn faar sin Død deraf, da skal han bøde tre Mark derfor. Men faar ved- 25
kommende Saar af det, saa Tingmændene ser, at der kommer Salve og Forbinding paa, da skal den, der ejede Vaabnet, bøde seks Øre. Hvis det var en anden (end Ejeren), der stillede Vaabnet op, og de ikke vil gøre fælles Sag med hinanden, da skal hver af dem bøde lige saa meget. Men 30
vil de gøre fælles Sag, da skal de ikke bøde mere end enkelt Bøde, hvad enten det er for Død eller for Saar.

Kap. 15. Om Saar eller Hug eller Kast eller Skud, der sker af Vaade.

Hvad en Mand gør med sine egne Hænder, hvad enten han kaster eller skyder eller hugger eller slaar, skal han, selv om det er sket af Vaade, bøde lige saa fuldt for, som hvis han havde gjort det med Vilje, hvad enten det medfører Død eller andet, dog med den Undtagelse, at han ikke bøder til Kongen derfor og ikke til Biskoppen. Men naar der skal gives Edsbevis, skal den tilskadekomne eller, (hvis han er dræbt), den dødes nærmeste Slægtning være nærmeste Mededsmand, og der skal sværges for en død Mand med tre Tylvter og for Saar med een Tylvt. Da skal den, der fik Saaret, ved Edsbeviset være den nærmeste Mand (til at aflægge Ed) efter den, der paaførte ham Saaret, (og sværge), at det skete af Vaade og ikke med Vilje.

Kap. 16. Hvis en Træl lyses fri.

Giver Bonden sin Træl Frihed, da er han retlig forpligtet til at lyse det i Kirken, og han skal da være fri og nyde alle Rettigheder, som om han var født fri. Giver Husbonden eller Hustruen (en Træl Frihed) i deres Dødstime, da maa de, der har Lod i (Boet), ikke kunne sige: Han maa ikke bortgive min Lod. Er han Ejer af saa meget mere, at det (tilsammen) kan udgøre hans Hovedlod, da skal de derfor have alt det øvrige, for han maa ikke give mere end sin halve Hovedlod paa sit Sygeleje. Men opstaar der Strid, om der var givet (Trællen Frihed) eller ej, da er den nærmere til at føre Beviset, som vil bevise med to Mænd og Tylvtered, at der lovlig var givet ham Frihed, end den anden er til at holde ham i Trældom.

Kap. 17. Hvis en Træl kommer i Landet og gifter sig med en Kone, og hun vidste, at han var Træl.

Kommer en Mand rejsende i Landet, og man tror, at han er fri, og han tager sig en Kone og bliver viet til

hende, eller han tager sig en Kone og samler Formue, og han derefter bliver opdaget, da har den, der ejer ham, Ret til at faa ham, og han skal da tage sin Ejendom, og Konen skal blive siddende tilbage med Godset. Selv om hun vidste, at han var Træl, har Bonden ikke Ret til at tage noget fra hende, hvis de har samlet nogen Formue sammen, hvis han var uden for Bondens Gaard. Ligesaa hvis det er Konen, som er ufri, og hun paa tilsvarende Maade rejser og bliver opdaget, da gælder det samme, hvis hun tager en Mand. Selv om de er viet sammen, fri Mand og ufri Kone eller ufri Mand og fri Kone, da kan de vel skilles og gifte sig andetsteds, hvis den, der var fri, ikke vidste, at den anden var ufri, da de kom sammen, og de ikke kom sammen i Ægteskab, efter at de havde faaet det at vide.

Kap. 18. Hvis en Mand finder sin Træl. 15

Det skal man ogsaa vide, og det er Loven, at hvor som helst en Mand finder sin Træl i Kongens eller i Biskoppens Gaard eller paa Tinget eller i Leding, da maa han vel gribe ham og binde ham, hvis han er løbet bort; men Bonden skal dog være forsigtig med at gribe ham saaledes der, for hvis nogen vil bevise hans Frihed med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, da er han nærmere til at bevise, at han er fri, end den anden, at han er Træl, og hvis han binder en fri Mand, da skal han bøde fyrretyve Mark derfor til den, der var bunden, og fyrretyve Mark til Kongen. Men sker det saaledes, at der bliver udbudt Leding, da maa ingen Mand sende sin Træl i sit Sted, undtagen i det Tilfælde, at han faar Styrismandens Tilladelse til, at han maa have ham som Madsvend. Dog maa der paa et lovmæssigt Skib, hvor der er fyrretyve Pladser, ikke være mere end fire, to i det forreste Øserum og to i det bageste, og de skal lave Mad til Skibsfolkene og hente Vand og altid øse, undtagen under Sejlads. Men den, som ellers sender sin Træl paa sin Plads (i Skibet),

har forbrudt Trællen, og denne skal komme til Kongens Gaard, og han skal dog bøde tre Mark, fordi han svigtede sin Plads. Men kommer han i Leding som Lejesvend, eller en Mand tager sin Træl med sig til Tjeneste, og han ikke
5 sætter ham paa sin egen Plads (i Skibet), da er han ikke forbrudt af den Grund.

Kap. 19. Hvis en Mand mister sit (Gods) og drager ud for at søge efter det og vil foretage Ransagning et eller andet Sted.

10 **H**ar en Mand mistet sit (Gods), og drager han ud for at lede efter det og vil foretage Ransagning et eller andet Sted, da skal han tage i det mindste to Grander med sig eller flere og forlange Ransagning hos den, han vil. Er Husbonden selv hjemme eller dennes Fælligsbryde, da skal han lade dem
15 ransage, men nægter han dem at foretage Ransagning, og der er Vidner med ham paa, at han nægtede ham det, da skal han bøde tre Mark derfor eller nægte med Tylvtered. Men træffer han Hustruen hjemme eller en Husholderske, med hvem der i Overværelse af Grander er truffet Overenskomst
20 om Fællig, og det bliver nægtet ham at foretage Ransagning der, da skal Bonden bøde tolv Øre derfor eller give Tylvtered derfor, hvis der er Vidner paa, at der lovligt blev forlangt Ransagning. Men er hverken Husbonden eller Hustruen hjemme, og Tjenestefolkene nægter dem at ransage og søge
25 efter Tyvekosterne, da skal Husbonden bøde seks Øre for sine Tjenestefolk. Men tillader Tjenestefolkene dem at ransage efter deres Tyvekoster, da kan Tjenestefolkene, som er i Gaarden, ikke tillade dem at ransage mere end det, de har i deres Varetægt. Men hverken det Rum, som der er Laas
30 for, eller den Kiste eller det Skrin, som Husbonden eller Bryden eller Hustruen eller Husholdersken har Laas for, og som er lukket og laaset, maa opbrydes. Vil Hustruen tillade Ransagning, og der er et Hus eller en Kiste, hvortil

Husbonden selv har Nøgle, da skal det ikke opbrydes. Er baade Bryde og Husholderske hjemme, og Husbonden eller Hustruen har nogle Nøgler særskilt til Hus eller Kiste, som deres Laas sidder for, da gør han tilstrækkeligt, naar han tilbyder alt det, han har i sin Varetægt, til Ransagning. Er 5 Husbonden eller Hustruen eller Bryden eller Husholdersken i Kirke eller i Kirkesognet eller til Gilde i Byen, da skal man ikke foretage Ransagning, før de har faaet Bud, og de kommer til Stede.

Kap. 20. Hvis en Mand drager ud for at lede efter sin Hest 10 eller efter sit Kvæg.

Draget en Mand ud for at lede efter sin Hest eller et Stykke Kvæg, og han finder det andetsteds end paa sin egen Fælle, da skal han drive det til Byen, hvad enten det er Hest eller et Stykke Kvæg, og spørge Granderne, om 15 det er undergivet nogens Besiddelse. Har ingen Besiddelsestret til det, og er der en anden By, som ogsaa har Andel i Fælleden eller Ævredet, da skal han ride til denne By og sammenkalde Granderne, som han gjorde før, og spørge, om det er undergivet nogens Besiddelse her. Er der en tredie 20 By, som ogsaa har Andel i Fælleden eller Ævredet, da skal han gøre det samme (der). Men er der ingen der, som ved, at han har det i sin Besiddelse, da skal den anden lyse i alle tre Byer, fra hvilket Herred han er, eller hvilken By han bor i, og hvad han selv hedder, og da maa han tage det bort, fordi 25 han har lyst det. Men kommer der senere en Mand fra en anden By end de tre, som har Ævred eller Fælle sammen, efter det Kvæg, da skal den, paa hvis Fælle eller Ævred det blev taget, med Rette tage Græspenge af ham, men den, der tog Kvæget, skal ikke bøde derfor, fordi han har været 30 i de tre Byer og lyst det og er gaaet frem paa lovlige Maader dermed. Men kommer der nogen fra en anden By, som ikke har Fælle eller Ævred sammen med dem, da har han

Ret til at godtgøre med Edsbevis, at det er hans hjemmefødte Kvæg. Men tager han ellers Hest eller Hoppe eller Kvæg, som er i en anden Mands Besiddelse, og en Mand senere kommer og genkender det som sit, da skal han enten
5 nægte med Tylvtered, at han ulovligt tog det af hans Besiddelse, eller bøde tre Mark derfor.

Kap. 21. Hvis en Mand finder sin Hest eller sit Kvæg hos en anden.

Finder en Mand sin Hest eller sit Kvæg hjemme hos en
10 anden Mand, og paastaar den, der leder efter det, at det er hans, da skal han sammenkalde Granderne, og den, der gør Krav paa det, skal forlange det udleveret, og den, der har det i Hænde, skal gaa i Borgen derfor. Siger denne, at det er hans eget og hjemmefødt hos ham, da kan han godt præ-
15 stere ham Edsbevis for, at det er hjemmefødt hos ham. Hvis det er saa meget som en halv Mark eller mere værd, da skal han værge sig med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd om, at det er hjemmefødt hos ham. Men siger han ikke, at det er hjemmefødt hos ham selv, og han enten paastaar, at han
20 har faaet det, eller siger, at en anden Mand ejer det, da skal han fastsætte en Femt for denne, og paa femte Dag derefter skal han komme til Stede. Møder den, af hvem han siger, han har faaet det, [da er det godt], møder han ikke, da skal han melde, at han har Forfald, saa han ikke kan komme,
25 og da skal han vente til næste Femtedag. Kommer han ikke til den næste Femtedag, da skal han endnu afvente tredie Femtedag, men paa den tredie Femtedag skal enten han komme til Stede, som han har nævnt som sin Hjemmelsmand, eller ogsaa skal den, der har faaet Borgen, gaa hen
30 og lægge Haanden over Dyrets Hals, og en anden Mand skal gaa hen til ham og lægge sin højre Haand i den andens højre Haand over Dyrets Hals, og Ejeren (af Dyret) skal sværge saaledes: han skal bede Gud hjælpe ham og være ham

huld, saa sandt som han er ret Ejer af det og ejer det med Rette, og derefter skal den, som han holder i Haanden, sværge og bede Gud hjælpe sig, saa sandt som den anden svor en ret Ed, og der ikke var Mened deri, og dermed skal denne tage det til sig. 5

Kap. 22. Hvorledes man skal faa Borgen for sit Dyr.

Men kommer den, som han vilde rette Sagen imod, til Stede paa tredie eller andet Stævne, da skal han indtræde i Sagen, og er han en lovfast Mand, da kan han selv stille ham Borgen derfor, men er han ikke selv bofast 10 Mand, da skal en anden bofast Mand gaa i Borgen for ham, at hverken han eller hans Kvæghoved, som de er gaaet i Borgen for, kommer bort, og da skal han nævne et Hus for ham som sit Hjem, hvor han vil, inden for Landet. Siger han, at det er hjemmefødt hos ham selv, da kan han 15 gerne præstere Edsbevis derfor og efter en Femt give ham Tylvtered og Vidner der paa Brofjælen (til det Hus), som han nævner for ham, eller give Sagen i hans Haand, og han skal sætte sig i Besiddelse (af Dyret) paa lovformelig Maade, som før er sagt. Men siger han ikke, at det er hjemmefødt 20 hos ham selv, da skal han skaffe sin Hjemmelsmand til Stede paa næste Femtedag eller melde hans Forfald, at han ikke kan komme. Kommer han da ikke, da skal han møde paa næste Femtedag, men møder han ikke paa anden Femtedag, da skal han i hvert Fald møde paa tredie Femtedag. Sker 25 det, at han ikke møder paa tredie (Femtedag), da skal han, som har faaet Borgen, ligeledes træde frem og, idet han holder (en anden) i Haanden, sætte sig i lovlig Besiddelse (af Dyret), ligesom før er sagt. Men møder den tredie Mand enten paa første eller anden eller tredie Femtedag, da maa 30 han ikke tilkalde en anden som Hjemmelsmand, og da skal han altid selv præstere Edsbevis for, at det er hjemmefødt hos ham, og da skal han enten være til Stede paa første

Femtedag og værge sig med Edsbevis med Tylvtered og Vidner eller lade sit Forfald melde og give Edsbevis paa anden Femtedag. Men faar han Forfald, da maa han ligeledes melde Forfald. Men paa den tredie Femtedag skal
5 han enten møde og give Edsbevis paa, at det var hjemmefødt hos ham, som før er sagt, eller ogsaa skal den, der fik Borgen, sætte sig i Besiddelse af det paa lovformelig Maade.

Kap. 23. Om den, som Hesten frakommer.

10 **M**en hvis den, som Hesten eller Kvæghovedet kommer i Hænde, hvad enten det er den første eller den anden eller den tredie, har Vidner paa, at han købte Dyret, det vil sige Vidner, som var til Stede (ved Købet), da skal den, der udleverede Kvæghovedet, gaa til sin Garant og med de Vidner, som var til Stede (og saa), hvor meget han
15 gav derfor, udtage saa stor Værdi, som han købte Kvæghovedet for, og Garantens skal bøde tre Mark til Kongens Ombudsmand, fordi han var Garant for et Kvæghoved, som han ikke kunde hjemle. Men kan den, der udleverer Kvæghovedet, ikke bringe sin Garant til Veje, da mister
20 han det Vederlag, han har givet for det, og skal bøde tre Mark til Kongen, fordi han købte uden Garant.

Kap. 24. Hvis den, der gik i Borgen, ikke er i Landet.

Gaar det saaledes for den, der først er gaaet i Borgen for ham, at den, af hvem han har købt eller faaet Hesten
25 eller Kvæget, er uden for Landet, og den, der har faaet Borgen, er vidende om, at vedkommende er uden for Landet, da skal hver Femt sættes til fjorten Nætter, det er (ialt) seks Uger. Men siger den, der har faaet Borgen: Du siger det kun for at holde mig hen, da skal han love ham Eds-
30 bevis der med sjetten Mands Ed og sværge, at han ikke siger det for at holde ham hen, men at vedkommende er uden for Landet, og da skal Sagen staa hen som sagt i tre Femter

hver paa fjorten Nætter. Men sker det, at den Mand, som han har nævnt som sin Hjemmelsmand, var uden for Riget, og den, der har faaet Borgen, ved, at han er uden for Riget, da skal han lade Sagen henstaa Dag og Aar. Men siger han atter, som har faaet Borgen, at han gør det for at holde ham 5 hen, da skal han bevise sit Anbringende med Tylvtered, og dermed henstaar Sagen Dag og Aar, og kommer vedkommende da ikke, da gaar den, der har faaet Borgen, hen og sætter sig i Besiddelse af sin Ejendom paa lovformelig Maade. Paa samme Maade kan den næste, (der indtræder i 10 Sagen som Hjemmelsmand), faa Sagen udsat (med den Begrundelse), at hans Hjemmelsmand er uden for Riget eller uden for Landet. Men den tredie, som indtræder (i Sagen), kan ikke udsætte denne. Han skal altid paa tredie Femtedag enten værge sig eller udlevere det, saa at det kan tages i 15 Besiddelse paa lovformelig Maade. Men kommer de (fjernere Hjemmelsmænd), selv om det er gaaet fra Haand til Haand mellem ti Mænd, og de er villige dertil, da maa de gerne indtræde i Sagen. Men kommer han, hos hvem det er hjemmefødt, til Stede, skal det dog enten ske paa den 20 førstes Brofjæl eller paa den andens Brofjæl; men paa den tredies Brofjæl maa den paagældende ikke lade andre komme til Stede end sig selv.

Kap. 25. Hvis et Kvæghoved er saa meget som en halv Mark værd eller mindre eller mere. 25

Sker det saaledes, at et Kvæghoved ikke er saa meget som en halv Mark værd, og det er mere end to Øre værd, da skal han værge Kvæghovedet med sjette Mand(s Ed), og dog skal to af hans Grander, som er bosiddende Mænd, deltage i Edsbeviset med ham; som de andre tre (kan han 30 tage), hvem han kan faa til det, og (de skal) sværge, at det er hans hjemmefødte (Dyr), og at den anden ingen Ret har dertil. Men er det ikke mere end to Øre værd eller endog

mindre, da skal han bevise, at det er hjemmefødt hos ham, med tredie Mands Ed, den ene (skal være) en af hans Grander, som er Bonde, og den anden, der er med ham, den, som han bedst kan faa, de Grander, som bedst ken-
5 der Bondens Kvæg. Hvis Torpet ikke er større, end at der kun bor een eller to eller tre Mænd deri, da kalder man ogsaa dem, som bor i nærmeste By eller Torp, hans Grander. Men er det ikke mere end en Ørtug Sølv værd eller endog mindre, da skal han sværge med sin egen Ed, at det er hans
10 rette hjemmefødte (Dyr), og at han ejer det med Rette. Men er det ikke af større Værd, end at han skal værge det med sjette Mands Ed, da skal den anden, hvis han paa lovformelig Maade vil sætte sig i Besiddelse af det, han har faaet Borgen for, (kun) sværge med een Ed, og mindre kan
15 det ikke blive; hvad det end er værd, skal han altid sværge med een Ed.

Kap. 26. Om Manddrab, for hvilket første Rate af Bøden er udredet.

20 **S**om det er sagt, skal den, der har dræbt en Mand, saa snart han har udredet første Del af Bøden, med Rette opsøge sine fædrene Frænder og tale med dem og foranstalte og holde et Frændestævne med dem. I Forhold til deres Antal skal de bøde sammen med ham. Er de mange, da skal
25 hver af dem bøde saa meget mindre. Men er de faa, da skal hver af dem bøde saa meget mere. Da skal han sætte en Frist for dem og beregne, hvor meget hver af dem skal bøde, den, der er nærmere, altid dobbelt saa meget (som den følgende) og den, der kommer nærmest efter, altid halvt saa meget (som den foregaaende) og hver (følgende)
30 halvt saa meget, saa langt Slægtskabet rækker. Saaledes siger man, at den mindste Bøde skal ikke være mindre end en Ørtugs Bøde. Men han maa ikke tage Nam hos nogen af sine Frænder, før den Dag kommer, da han udreder

Bøderne, og det maa altid (kun) være fra den, som da undlader at betale til ham, og ikke fra den, som frembærer sine Bøder. Da skal han have Dom af sine Frænder for, at han maa tage Nam, og han skal derefter lyse paa Herredstinget, at han har faaet Dom af sine Frænder over ham. Da fastsætter Tinget en Frist for den, der skal bøde, at han skal møde paa næste Herredsting og bringe ham hans Bøder derhen, og selv skal han ogsaa lade ham stævne med to Mænd. Da skal denne komme til næstfølgende Ting og bringe hans Bøder derhen til ham og desuden en Trediedel mere, end han skulde bøde, hvis han havde bødet paa det rette lovlige Ting. Men kommer han til det næste Ting og bøder, som ovenfor er sagt, eller lover Ed paa, at han ikke er hans Frænde, [da er det godt]. Men gør han ikke sin Skyldighed imod ham og kommer ikke til Tinget, da skal han tage Nam hos ham, og lader han det komme saa vidt, at der bliver taget Nam hos ham, og ikke gør sin Skyldighed før, da skal han bøde dobbelt saa meget, som han skulde bøde ved første Stævne. Men har den, der skal bøde, en kvindelig Slægtning, og hun faar en Søn før den Dag, da han bøder den Rate, og hun er hans Slægtning paa hans fædrene Side, og Barnet lever, da skal det bøde sammen med ham. Men bliver det født, efter at den Rate er bødet, da skal det ikke bøde. Men tager han Nam efter Dom, saaledes som det er sagt, da skal han tage Nam saaledes, at den, der ejer det, (hvori der tages Nam), ikke ser paa det, og (det maa) ikke (ske) inden for hans Gaardsled, og kommer han til Stede, som ejer det, hvori han har taget Nam i Bymarken, og tager noget af det i Hænde, da skal Namtageren slippe det, han har taget. Men kommer han ud af Marken med det, da maa den, der ejer Kvæget, ikke tage det fra ham, da han ellers skal bøde tre Mark derfor eller give Tylvtered paa, at han ikke tog det fra ham. Men den, der har taget Nam, maa ikke føre sit Nam uden for Herredet, og han maa hver-

ken lægge sin Sele eller sin Sadel derpaa, og han skal altid Dagen efter, at han har taget Nam, meddele ham, at han har Dyret, og sammenkalde Granderne og gøre Rede for, hvor det staar, og stævne ham til at indløse sin Ejen-
5 dom. Men indløser han det ikke, da skal han atter stævne ham til Tinget og lyse der for Tingmændene, at han har taget Nam hos ham, og at han ikke vil indløse det, og indløser han det da ikke, maa han derefter gerne tage det og gøre sig det til Nytte, hvor han vil, inden eller uden for
10 Herredet, indtil han indløser det.

Paa ganske samme Maade, som han bringer sine fædrene Frænder til at bøde sammen med sig, skal han ogsaa bringe sine mødrene Frænder til det ved den sidste Rate af Bøden. Det skal man ogsaa vide, at hverken ved den første eller
15 den anden Rate maa han tage Nam, før Raten er bødet, og han skal altid stævne dem til at bidrage sammen med ham; den, der da ikke bidrager sammen med ham paa den rette Lovdag, kan han derefter tage Dom over og tage Nam hos, som det er sagt. Han maa ikke søge at tage Nam mere end
20 et Aar efter, at han skulde bøde, regnet fra den Dag, da han bøder den første Rate, og til Aarsdagen derefter, senere maa han ikke gøre det, medmindre han vil gøre noget urigtigt. Ligesaa maa han ikke rejse Sag mod de mødrene Frænder senere end Aarsdagen, efter at han har bødet den sidste
25 Rate, og derefter skal de være fri for Søgmaal fra hans Side.

Men skal man tage mod Bøder, da er efter Fader Sønnen nærmest, hvis der findes en saadan. Er der ingen Søn, men enten Dattersøn eller Sønnesøn, da er han nærmest. Den første Rate af Bøden deler man efter samme Regler, som
30 hvis man skulde tage Arv, kun med den Forskel, at hverken Kone eller Pigebarn tager Lod. Men den ældste Broder skal tage mod Bøderne, og naar de er modtaget, skal de skiftes mellem alle Brødre, (saa at) hver (faar) lige meget, men dog saaledes, at den, der er nærmest, skal oppebære

en Trediedel af første Rate, og en Trediedel oppebærer den fædrene Slægt og en Trediedel den mødrene, og paa samme Maade forholdes der med den anden Rate og med den tredje Rate.

Vil den, der bøder, hævde, at han under det Angreb, 5 hvorunder den anden blev dræbt, fik enten Hug eller Saar eller blev trukket i Haaret, da kan han, hvis han vil, ved den dødes Grav med Tylvtered føre Bevis (for Legemskrænkelse) til tre Mark, og hvis han siger, at de beløber sig til seks Mark, skal han bevise det med to Tylvter, lige- 10 ledes skal han, hvis han siger, at de beløber sig til ni Mark, bevise det med tre Tylvter, men for højere (Beløb) maa han ikke føre Bevis. Men er det ikke sket under det Angreb, hvorved den anden fik sin Død, da kan han ikke bevise det over for ham paa hans Grav. 15

Kap. 27. Hvis Drabsmanden sagsøger den dræbtes Frænder.

Sagsøger den, der bøder, den dræbtes Frænder, fordi han fik mere Skade af den dræbte i det Angreb end til ni Mark, enten større Saar eller Afhug eller Lyde, da skal de bøde, hvis de bliver sagsøgt, eller præstere Edsbevis. Men 20 sker det, at Drabsmanden er død, og enten hans Søn eller hans Frænde bøder for ham, da kan den paagældende ogsaa føre Bevis for, at hans Fader eller hans Frænde fik saa stor Skade under Angrebet, som ovenfor er sagt.

Men naar Bøderne er erlagt fuldtud, da skal de, der har 25 taget mod Bøder, tilsværge Drabsmanden Sikkerhedseden, og lige saa mange, som han udtager til Sikkerhedseden, hvis han ønsker denne, lige saa mange (af hans egne Slægtninge) skal først sværge en Lighedsed. Der maa ikke udtages mere end tolv foruden den, der tog mod Bøder, seks af mødrene 30 og seks af fædrene Frænder, og de, der har taget mod Bøder, skal først udtage Frænderne af den, der bøder, og han skal sværge først og bede Gud hjælpe ham og være ham huld, saa

sandt som han, hvis hans Sag havde stillet sig ligesom deres, med sine Frænders og Venners Raad vilde have taget saadanne Bøder af dem, som han nu har bødet til dem, og hans Frænder skal sværge det samme som han. De andre
5 skal paa deres Side sværge — den, der tog mod Bøderne, først — at han aldrig vil hævne det, han har taget Bøder for, hverken med Raad eller med Daad, hverken paa fødte eller paa ufødte. Dermed skal de være forligte og lægge Hænderne sammen og kysse hinanden.

10 Kap. 28. Om den, der skal tage imod Bøder.

Sker det, at der efter den, der blev dræbt, intet Afkom findes, som kan tage mod Bøder, da er Fader og Broder nærmest til at tage mod Bøder efter ham. Den, der er ældst, skal tage mod Løfte om Bøder saavel som mod (selve) Bø-
15 derne, og siden skal de modtage dem og dele dem saaledes, som de skulde skifte Arv. Men hvis de ikke er i Live, skal de (tage mod Bøderne), som er nærmest i Slægt og alle lige nære, dog skal den ældste af dem fra Faderens Side, hvis de er lige nær beslægtede paa fædrene og mødrene Side,
20 tage mod Løftet om Bøder saavel som Bøderne selv, men han skal dele dem med alle dem, som er lige nære Arvinger. Men de, der modtager Bøder, skal ikke tage af de to Dele, som tilhører Frænderne, medmindre der paa den Side, til hvilken han hører, hvad enten det er Faders eller Moders
25 Side, ikke var flere, der skulde tage, da skal han tage anden Rate lige saa fuldt som første. Men skete det, at der ikke fandtes andre end de fædrene Frænder alene, og var der enten en Brodersøn eller en anden ligesaa nær, da skal han først tage en Rate, og de fædrene Frænder skal derefter tage
30 den anden, og (som hørende til) Moderens Frænder skal han da, selv om han er alene, tage en fuld Rate over for dem alle, selv om han tre Gange tager imod en Rate. Men var det saaledes, at der paa Moderens Side var flere Frænder

(og) dog [en, der var] nærmere i Slægt [end alle andre], da skal han tage en Rate og de andre (Mødrenefrænder) en Rate. Men selv om der ikke var mere end een paa Fade-rens Side, da skal han tage en Rate over for alle de andre.

Kap. 29. Om mødrene Frænder.

5

Men sker det saaledes, at der ingen Frænder fandtes paa mødrene Side, og den, der stammede fra ham, var kommet af ufrige Folk, saa han ikke kunde tage Arv, eller var udenrigs, saa at man ikke vidste, hvor hans Frænder var, da skal deres Frænde dog ikke forblive ubødet, hvis 10 han var en fri Mand, og selv om den dræbtes fædrene Frænder allerede havde oppebaaret den første Rate og ligeledes den anden, skal Drabsmanden bøde fuldt ud, og da skal de fædrene Frænder oppebære alle Raterne. Var det ogsaa saaledes, at alle Frænderne fandtes paa mødrene Side, og 15 der ingen var paa fædrene Side, da skal man bøde alle Raterne til de mødrene Frænder. Men sker det, at nogen Frænder af ham, som er uden for Riget eller uden for Landet, senere kommer til Stede og gør Krav paa de Bøder, som tilkom ham paa fædrene eller mødrene Side, og den, der skulde 20 bøde, har bødet alt, da skal han rejse Krav imod den, der har modtaget det, og den, som bødede, skal være fri for Søgmaal. Man skal ogsaa vide, at hvis nogen bliver født, efter at der er oppebaaret Bøder, da kan han ikke kræve Bøder.

25

Kap. 30. Hvis man trækker Sagen i Langdrag over for den, der skal tage mod Bøder.

Sker det saaledes, at en Mand, hvis Frænde har Ret til Bøder, bliver dræbt, og vedkommende (Frænde) vil have Bøder, da skal han først sagsøge Drabsmanden og 30 modtage alle Bøder af ham, og denne skal tilkalde sine Frænder og selv give Møde. Men trækker han Sagen i Lang-

drag og ikke vil møde, og tages hans Fred af Sagsøgeren, da har denne derefter Ret til at rejse Sag mod Frænderne, hvis han vil. Da skal han rettelig rejse Sag mod den, der er [nærmest] paa Drabsmandens fædrene Side, og lade ham

5 stævne til et Landsting og til et andet og et tredie. Kommer han til Landstinget og tager til Genmæle mod Sagsøgeren og siger, at han ikke er nærmeste Slægtning, og tilbyder Afgørelse i det Herred, hvor de (begge) er født, og hvor man har Rede paa, at han ikke er hans nærmeste Slægt-

10 ning, da skal man udtage et Nævn for ham i det Herred. Sværger de, at han er den fredløses nærmeste Slægtning, da skal han vedtage (Bøderne), og Sagsøgeren skal modtage Bøderne af Drabsmandens Frænde, som om denne selv var Drabsmanden, og han skal bøde det paa sin Bro-

15 fjæl, hvis ikke Sagsøgeren skal gaa hen og tage hans Fred. Men sværger de ham fri (og siger), at han ikke er Drabsmandens nærmeste Slægtning, da skal han være fri for Søgmaal, og den, der sagsøgte ham, har spildt sin Møje og maa søge efter den, der er hans nærmeste Slægtning,

20 hvis han vil forfølge Sagen videre. Men sker det saaledes, at han finder den egentlig forpligtede, som er den, der er Drabsmandens nærmeste Slægtning, og han ikke vil bøde, da skal han tage hans Fred. Men hvis han, efter at han har taget hans Fred, vil fortsætte længere paa samme Maade,

25 da kan han sagsøge yderligere to Mænd til at miste deres Mandhelg, og derefter maa han ikke gaa længere. Paa samme Maade kan han ogsaa gaa frem mod den mødrene Slægt. Ligesom det er fastsat med Hensyn til den fædrene Side, kan han ogsaa sagsøge den mødrene Side. Det skal man dog

30 vide, at hvis den tredie Rate bliver bødet, da kan man ikke ved den dødes Grav føre Bevis for nogen Skade, der er tilføjet den, der senere blev gjort fredløs. Sidenhen kan han ingen Bøder kræve, for det blev altsammen forspildt, da han blev fredløs.

Kap. 31. Hvis Drabsmanden dør.

Det skal man ogsaa vide, at hvis Drabsmanden dør, før hans Fred bliver taget, da skal der forholdes paa ganske samme Maade, som før blev sagt med Hensyn til at tage Bøder efter den dræbte, nemlig at hans Søn og dennes 5 Broder, hvis han havde en, da var nærmest, og ligeledes at den, der er ældst, skal bøde den første Rate, og de, der er yngre, skal bidrage med ham. Er der ingen Søn, da skal Børnebørnene paatage sig at bøde, men findes ingen saadanne, da skal Faderen paatage sig det. Hvis den døde har 10 Brødre, da skal de deltage sammen med Faderen. Er der hverken Fader eller Broder, da skal hans nærmeste Slægtning derefter paatage sig det, og hvis de alle er lige nær, skal de alle tage Del med ham i Bøden. Ligesom hvis de skulde arve, skal de alle bidrage lige meget med den ene 15 Undtagelse, at den, der er ældst paa den fædrene Side, altid skal være ene (om Erlæggelsen af Bøden). Farfader er nærmere end Morfader, men Morfader er dog nærmere end Farbroder. Men de, der bøder i den første Rate, skal ikke bøde i den anden Rate, medmindre der ingen andre Frænder er 20 paa den Side end een, som bidrog til første Rate, da skal han ikke des mindre bøde Raten fuldtud, den ene lige saa godt som den anden.

Kap. 32. Om den fædrene Side.

Men sker det saaledes, at der kun paa den fædrene Side 25 er en Mængde Frænder og paa den anden Side ikke mere end een, da skal den ene bøde den ene Rate. Hvis han ikke vil, da skal Sagsøgeren tage hans Fred, og derefter kan han ikke sagsøge den anden (Side). Det samme er Tilfældet, hvis der er flere mødrene Frænder, og der af fædrene Fræn- 30 der ikke er mere end een, da gaar det ganske paa samme Maade, som før er omtalt, da skal han bøde, eller ogsaa gæl-

der det hans Fred. Men er der ingen Frænder paa den ene Side, og der paa den anden Side er Frænder, da skal disse bøde det hele, for ligesom de alene skulde oppebære de fulde Bøder, hvis der ikke var andre Frænder, saaledes skal de (ogsaa) bøde det hele. Kommer der senere andre fædrene eller mødrene Frænder, da kan de, der tidligere har bødet for den Side, vel kræve de Bøder af dem, som de har bødet for dem. Men bliver der nogen født, efter at der er bødet paa den Side, hvor der ingen Mand er til at bøde, da kan man ikke, efter at der er bødet, stille Krav, for ligesom han ikke skulde tage Bøder, hvis han var ufødt, skal han heller ikke bidrage til Bøder, som blev bødet, før han blev født.

Kap. 33. Om Arv.

15 **S**om det ovenfor er sagt om Arv: Hvis man modtager Arv med sine Frændebørn, kan Lovarv ikke være mindre end en Mark Sølv. Men nægter han (at have modtaget) den Arv, skal han nægte med tre Tylvter, hvis den ikke er lyst paa Tinge. Men er det en halv Mark, han tager ind med Børnene, da gælder den samme Regel derom. Men er der foretaget Tinglysning, da kan han ikke nægte det, og da skal han udlevere saa meget, som der er Tingsvidne paa, at der er taget ind. Hvor meget Gods eller Arv, det end drejer sig om, skal man højst nægte det med tre Tylvter, hvis man vil nægte det. Indrømmer han, at han har nogen Arv indestaaende eller har modtaget noget Gods efter Vurdering, da skal han udlevere det, han har, og give Tylvtered og Vidner paa, at han ikke har mere. Men er enten Arven eller det Gods, han har modtaget efter Vurdering, mindre end en halv Mark Sølv, da skal han nægte det som andet Gods og ikke som ved Strid om Arv, hvad enten han skal give Edsbevis eller udlevere det.

Kap. 34. Hvis nogen rejser Sag mod en anden om Gæld.

Hvis nogen rejser Sag mod en anden om Gæld, selv om det drejer sig om hundrede Mark eller mere, da skal han ikke nægte det med mere end tre Tylvter, og dette er Edsbeviset, lige indtil det bliver tre Mark Sølv, saaledes 5 at han ogsaa for tre Mark skal give tre Tylvter. Bliver det mindre end tre Mark Sølv, da skal han nægte med to Tylvter, lige indtil det er mindre end to Mark Sølv. Derefter skal han nægte med en Tylvt, lige indtil det er mindre end tolv Øre Penge. Derefter skal han nægte med sjette Mands Ed, 10 lige indtil det er mindre end seks Øre. Derefter skal han nægte med tredie Mands Ed, lige indtil det er mindre end to Øre. Derefter skal han nægte det med een Ed. Men skal han udlevere noget, og drejer det sig om en stor Sag angaaende Gods, da skal han udlevere med Tylvtered og Vidner, lige 15 indtil det er to Mark Sølv. Men sagsøger man ham for to Mark Sølv, og vil han udlevere noget, da skal han give Tylvtered uden Vidner, lige indtil det er tolv Øre Penge. Men sagsøger man ham for tolv Øre Penge, og han vil udlevere noget, da skal han give sjette Mands Ed, lige indtil det er 20 seks Øre Penge. Men sagsøger man ham for seks Øre, og han vil udlevere noget, da skal han udlevere det, han vil, og give tredie Mands Ed, lige indtil det er to Øre. Men sagsøger man ham for to Øre, og vil han udlevere noget, da skal han udlevere saa meget, som han vil, og give sin Ed derpaa alene. 25

Kap. 35. Hvor meget en Hustru maa afhænde af Boet uden Husbondens Vidende og Vilje.

Bor Husbonden og hans Hustru sammen, da kan Hustruen ikke lovligt afhænde mere end fem Pennings Værdi. Har de Børn sammen, som er myndige, en eller 30 flere Sønner eller Døtre, der er femten Vintre gamle, og en Mand køber af hans Kone eller af de Børn, der saaledes er myndige, da skal den, der har købt af dem, ikke hedde Tyv

derfor, omend Købet gaar tilbage, medmindre Husbonden lyser paa Tinget, at hans Kone eller hans Søn eller hans Datter ikke har saa megen Forstand, at de skal kunne sætte noget af hans Bo over Styr, og derefter maa de hverken af-
5 hælde lidt eller meget af hans Bo. Den, der derefter faar noget af dem, skal da staa til Ansvar, som hvis han havde faaet det af hans Tyende. Men har hans Søn aftalt et Køb, før der blev lyst paa Tinge, da skal Faderen, selv om Købet gaar tilbage, alligevel bøde for sin Søn. Har enten hans Kone
10 eller hans Datter aftalt et Køb, da skal han ikke bøde derfor.

Kap. 36. Hvis en Mand bliver vanvittig.

Sker det saaledes, at en Mand har enten en Broder eller (en anden) nær Frænde, der mister sin Forstand, og som har Jord eller Ejendom, og han nødig vil have, at ved-
15 kommende afhænder den, da skal han tage de bedste Mænd i Bygden, som kender hans Tilstand, (med) til Tinget og lyse der, at den anden ikke har sin fulde Forstand, og at han vil staa inde for hans Gerninger og være ansvarlig for det, han gør. Da maa han sidenhen ikke afhænde af sin
20 Ejendom, og han skal ikke bøde hverken for Aftale om Køb eller for Skødning. Men slaar eller hugger eller dræber han en Mand, da skal den, der lyste sig til Værge for ham, bøde lige saa fuldt, som hvis han selv havde gjort det. Men bliver han saa vanvittig, at han ikke kan styre ham uden
25 at have ham i Forvaring, da skal han lyse det paa Tinge og med Tingmændenes Samtykke tage ham (i Forvaring). Bliver han saa vanvittig, at man ikke kan bringe ham til Tinget, før han tager ham i lovlig Forvaring, da skal han dog drage til Tinget og lade Mænd udtage af Tinget, for at de sammen
30 med ham kan tage hans Tilstand i Øjesyn. Siger de ogsaa, at det var af Nødvendighed og Trang, at han tog ham i Forvaring, da skal han hverken bøde til ham, han har taget i Forvaring, eller bøde til Kongen for ham.

Kap. 37. Hvis Bier flyver bort, og Ejeren følger efter dem.

Flyver en Mands Bier fra ham, og Ejeren følger efter dem, da skal han sige det til den, der ejer Skoven, og kan Ejeren af Bierne hente dem ud saaledes, at han ikke ødelægger hans Træ, da skal han tage sine Bier og drage uhindret bort med dem. Men siger den, der ejer Træet, at Bierne er hans Ejendom og er fløjet fra ham, og at den anden har taget fejl, da skal han sværge med tre Mænds Ed paa, at de er hans egne og er fløjet fra ham. Men siger han saaledes: Du har taget fejl, og jeg vil ikke udlevere dem, medmindre du aflægger Ed, da skal den, der kom udefra, gaa hen og sværge med sin egen Ed paa, at han fulgte efter sine Bier, og at de er hans egne, og da skal hver af dem have Halvdelen, og de kan fælde (Træet), naar de vil. Men hvis Bonden, som ejer Træet, siger saaledes: Jeg vil ikke fælde mit Træ paa Grund af dine Bier, da skal Træet blive staaende, men han, der ejer Bierne, skal dog vedblive at være Ejer af dem. Naar Træet falder, skal den, der ejer Bierne, have baade Honningen og Bierne. Men flyver Bierne ellers bort og sætter sig andetsteds, og en anden Mand kommer til Stedet før Ejeren, og den, der først fandt dem, siger, at det var hans egne, og at de kom fra hans Bier, da skal han bevise det med tredie Mands Ed, og lover han (saaledes) sin Modpart Edsbevis for, at det er hans hjemmeavlede (Bier), men han ikke tør sværge, da skal Ejeren tage dem tilbage, hvis de er i Behold, men er de derimod gaaet tabt, efter at Besidderen lovede Edsbevis, og han (nu) ikke tør sværge, da skal han erstatte saa meget, som den anden kan være tjent med. Men vil han ikke gaa ind paa at præstere Edsbevis derfor, da skal den anden sværge sin egen Ed og tage sine Bier og uhindret drage bort med dem. Men hvis den, der først fandt dem, naar at anbringe dem i Bistade, og den anden bagefter kommer og vil sværge paa, at det var hans, da skal han have Halvdelen af dem, og den anden Halvdel

skal Besidderen have, og Udbyttet af dem skal tilhøre dem begge. Men kommer der ikke nogen og siger, at han er Ejer, forinden Besidderen har faaet flere Stader af dem, og nogen derefter vil sværge sig dem til, og Besidderen selv tør af-
5 lægge Ed, og den anden sværger sig dem til, da faar denne ikke mere deraf end det ene Stade, som den anden først fandt, og hvis de vil lægge (de Bier) til, som avles deraf, skal de tilhøre dem begge — men dem, der var avlet før, skal den, der først fandt Bierne, have — for de var lige-
10 berettigede, selv om det var ti eller flere Stader, de svor sig til med een Ed og tog i Fællesskab.

Kap. 38. Hvis en Kvinde tager en Elsker.

Hvis en Kvinde lader (en Mand) ligge hos sig, da skal den, der er hendes nærmeste Slægtning og har Ret
15 til at bortgifte hende, tage mod Bøder af den, der har gjort det, nemlig seks Mark, og dem behøver han ikke at overgive hende. Hvis der ellers bliver begaaet noget imod hende, hvad enten (det drejer sig om) Slag eller andet af den Slags, da skal nærmeste Slægtning, selv om det er ham, der tager
20 imod Bøderne, give dem videre til hende, fordi hun skal oppebære Bøderne for alt, hvad man begaar imod hende, men kun ikke for det, som hun gør med sin egen Vilje. Gik det ogsaa saaledes, at en Slegfreddatter tog en Mand i Løndom, og hun ikke var tinglyst, da skal den, der er nærmest
25 paa hendes mødrene Side, have Bøderne, selv om Faderen senere lyser hende som sin Datter, for hun var ikke tinglyst dengang. Men hvis nogen ligger i Løndom hos en andens kvindelige Slægtning og avler en Søn med hende, før han har bødet for Kvinden, da faar Sønnen intet af Bøderne,
30 men har hun en anden Søn med en anden Mand, da skal han oppebære Bøderne, men er der ingen anden Søn, da skal den nærmeste Frænde oppebære (dem).

Kap. 39. Hvis en Mand sælger en Hest eller et Stykke Kvæg til en anden.

Sker det saaledes, at en Mand sælger enten en Hest eller et Stykke Kvæg til en anden, og han har Garant for det og Vidner, og den, han fik det af, senere vil sagsøge ham angaaende det, da skal de samme Mænd, som var til Stede, træde frem og vidne, at han har købt det af ham, og den, der var hans Garant, skal være nærmest efter ham til at sværge blandt de tolv Mænd, at det er hans Køb. Paa samme Maade, som han skulde værge sig for et hjemmeavlet, hvis han havde avlet det hjemme, saaledes skal han ogsaa værge sig mod ham, hvis han rejser Sag imod ham, og dog skal de, der var til Stede ved Købet, være Vidner. Er den, der var Garant, i Live, da skal han deltage i Edsbeviset mod ham. Er han ikke det, da skal hans nærmeste Slægtning være i hans Sted, for hvis Købet gik tilbage, skulde den, der var Garant, eller, hvis han var død, hans nærmeste Slægtning, give Erstatning.

Kap. 40. Om tilskaaret Klæde.

Men for saa vidt angaar tilskaaret Klæde og skæftet Økse og Sværd i Gehæng, skal der ved Køb af alt dette rettelig være Garant og Vidner til Stede. Det samme, som er sagt om Hest og Kvæg, gælder baade med Hensyn til Femter og om Overgang i en andens Besiddelse eller, hvis det er nødvendigt, i en tredies. Baade hvis vedkommende er uden for Riget eller uden for Landet, og hvis det er saa meget som en halv Mark eller mere værd, skal man forholde sig baade med Hensyn til Edsbevis og Vurdering, som der er skrevet om Kvæg. Man skal give saa meget mindre Edsbevis, som det vurderes lavere. Skal Sagsøgeren sætte sig i Besiddelse af det paa lovlig Maade, da skal han gøre det saaledes, som før er sagt.

Kap. 41. Hvis en Mands Kvæg bliver dræbt i Vangen, idet man udjager det.

Sker det saaledes, at en Mand dræber en andens Kvæg i Vangen, idet han jager det ud, da skal den, der ejer
5 Kvæget, udrede Kornpenge og sværge paa, at det ikke gjorde mere Skade dengang, og den anden skal under Ed erstatte ham Skaden. Men er Kvæget mere end to Øre værd, da skal han betale Erstatning og tillige sværge med sjette Mands Ed, lige indtil det er tolv Øre værd. Er det mere værd end
10 tolv Øre, da skal han betale Erstatning med Tylvtered, lige indtil det bliver to Mark Sølv værd. Er det mere end to Mark Sølv værd, da skal han betale, hvad han vil, i Erstatning og give Tylvtered med Vidne paa, at det ikke er mere værd. Men er Kvæget, som han betaler Erstatning for,
15 mindre end to Øre værd, da skal han ikke bøde derfor. Men er det enten [to] Øre eller mere værd, da skal han bøde to Øre derfor. Bliver det enten seks Øre eller mere værd, da skal han erstatte Skaden og bøde seks Øre. Er det saa meget som tolv Øre eller mere værd, da skal han erstatte
20 Skaden og bøde tolv Øre, men er det saa meget som tre Mark eller mere værd, da skal han erstatte Skaden og bøde tre Mark. Men dræber en Mand Kvæg af Vaade, enten ved at stikke en Høtyv eller et Spyd igennem det eller ved at hugge det med Sværd eller Økse, da skal han erstatte Skaden og
25 bøde tre Mark til Bonden, selv om det ikke er mere end en Ørtug værd; hvor meget det end er mere end dette værd, skal han bøde tre Mark derfor eller nægte med Tylvtered. Men er det, han saaledes har dræbt med Vaaben, saa meget som en halv Mark eller mere værd, da skal han erstatte
30 Bonden Skaden, som det er sagt, og dertil bøde tre Mark og tre Mark til Kongen, fordi der er begaaet Nidingsværk, og for Nidingsværk skal der bødes til Kongen.

Kap. 42. Hvis en Mand flaar et Træ.

Begaar en Mand saa ondskafuld en Handling som at gaa ud i Egeskoven og flaa et Træ, som det staar, og nogen da kommer og griber ham deri, da skal han behandle ham, som man skal behandle en Tyv i Forhold til Størrelsen 5 af den Skade, han har gjort. Men kan han ikke paagribe ham, da skal han rejse Sag mod ham, ligesom han skulde rejse Sag mod en Tyv. Saaledes er det ogsaa, hvis Bondens Tømmer ligger enten ude i Skoven eller paa Marken, og en Mand tager det, og Ejeren kommer til Stede, da skal han 10 behandle ham, som man behandler en Tyv. Har han bortstjaalet noget, da skal han rejse Sag mod ham med lige saa megen Ret, som han skulde rejse Sag mod en anden Tyv.

Kap. 43. Hvis en Mand laaner en anden Mand sin Hest eller Okse.

Laaner en Mand en anden Mand Hest eller Okse eller Klæde eller, (hvis det er) Vaaben, man laaner en anden, da skal det laante altid komme lige saa godt tilbage, som han modtog det. Men bliver det borte, da skal han først sværge paa, at han ikke gav det bort, og derefter skal han 20 erstatte ham Skaden efter den Værdi, som han, der laante (ham det), fastsætter, og efter den Værdi, som han skulde betale for andet lige saa godt Gods. Men tør han ikke sværge paa, at han ikke laante eller solgte det bort, da skal han bøde to Øres Bøde derfor, hvis det er saa meget som fra en Ørtug 25 til to Øre værd. Men er det mere værd end to Øre, da skal han bøde seks Øre derfor, lige indtil det er saa meget som seks Øre værd. Men er det mere værd end seks Øre, da skal han bøde tolv Øre derfor, lige indtil det er saa meget som tolv Øre værd. Men er det mere værd end tolv Øre, da 30 skal han bøde tre Mark, hvor meget mere det laante end maatte være værd. Da skal han altid erstatte Laanet under Eds-

bevis, som det er sagt. Men hvis han nægter, at han solgte eller gav det bort, da skal han nægte med saa stort Edsbevis, som Bødernes Størrelse kræver.

Kap. 44. Hvis en Mand sætter sin Kiste i Forvaring hos en
5 anden.

Sætter en Mand sin Kiste eller andet Løsøre, som han selv har Laas for, hjemme hos en anden, og det bliver stjaalet, da skal Bonden, som ejer Gaarden, ikke erstatte det, medmindre Ejeren sigter ham for, at han selv eller
10 nogen, han har Ansvar for, har stjaalet det. Da skal han enten erstatte det eller give Edsbevis for det. Men overgiver han ham Sølv eller Penge, selv om det er i et Pengebælte, og der er Laas for, og (Modtageren) lægger det i sin Kiste i den andens Paasyn og giver den, der ejer Pengene, Laas
15 og Nøgle, da skal han ikke erstatte det. Men modtager han noget i Forvaring paa anden Maade, end som nu er sagt, og det gaar tabt, da skal han, som tog det i Forvaring, erstatte det.

Kap. 45. Hvis Bondens Ejendom ogsaa bliver borte.

20 M en bliver hans Ejendom ogsaa stjaalet, af lige saa stor Værdi som den andens, da skal han ikke erstatte det, og aflægger (han) Ed paa, at der blev stjaalet lige saa meget af hans, da skal han ikke erstatte det. Men blev der stjaalet mindre fra den, der havde Godset i Forvaring, da skal han
25 erstatte det overskydende og præstere Edsbevis, hvis den anden gør Krav paa mere. Men udlaaner en Mand et Trækdyr, (enten) Hest eller Okse, og den, der har modtaget det (til Laan), drager bort med det, og hans Trækdyr kommer noget til, og Ejeren ikke har Trækdyret i sin Varetægt, da
30 skal han bringe Huden hjem (til Ejeren), hvis det er en Hest, og siger Ejeren da, at han har mistet Dyret paa Grund af Vanrøgt, da skal han præstere Edsbevis over for ham paa, at han ikke mistede det paa Grund af Vanrøgt, men ikke være

pligtig til mere. Men bringer han ikke Huden hjem, idet den bliver stjaalet fra ham, og hans egen (Hestehud) ligeledes bliver stjaalet, da skal han ikke give Erstatning, hvis hans Hest er lige saa god; men bliver hans egen Hud ikke ogsaa stjaalet, da er Hesten gaaet tabt paa Grund af Vanrøgt, og da skal han betale Erstatning og aflægge Ed paa, at den ikke var mere værd (end Erstatningen). Men var Ejeren af Trækdyret selv med eller den, han havde sat dertil, da behøver den, der har modtaget den (til Laan), ikke at opbevare hverken Hud eller Kød eller at betale Erstatning, hvis det bliver stjaalet. Men siger Ejeren af Trækdyret, at han havde for stort Læs, da skal han godtgøre med Edsbevis, at han ikke læssede mere, end deres Aftale var, eller erstatte Skaden.

Kap. 46. Om Manddrab og Kongens Ret (til Bøder) og Fredkøb.

15

Det skal man vide, at hvis en Mand dræber en Mand, da skal han bøde ni Mark derfor til Kongen, seks Mark i Fredkøb — det er fire Mark Sølv — og tre Mark i Blodbøde, og de tre Mark skal han bøde fuldt ud, hvis hans Hovedlod beløber sig til saa meget. Men er hans Hovedlod mindre end tre Mark, da faar Ombudsmanden ikke mere, end hans Hovedlod udgør, selv om det ikke er mere end en Øre. Men Fredkøbet — de seks Mark eller fire Mark Sølv — det skal han give for sin Fred, og det skal han udrede fuldt ud eller faa Ombudsmandens Tilladelse til at give mindre. Kan han ikke gøre det, da skal han være fredløs, lige indtil han har løst sin Fred. Ingen Mand skal bøde, fordi han har Samkvem med ham, før Ombudsmanden har lyst paa Tinge, at hans Fred ikke er løst. Den, der derefter har Samkvem med ham, skal bøde tre Mark derfor, lige indtil hans Fred bliver lyst. Men enhver der var i Færd og Følge med ham og faster derfor og staar uden for Kirken, skal bøde tre Mark til Kongen.

30

Kap. 47. Hvis flere er med i Følge for at dræbe en Mand.

Sker det saaledes, at flere Mænd er sammen om at dræbe en Mand, enten fem eller seks eller flere, og ingen af dem indrømmer det, og der ikke bliver tilbudt Bøder paa
 5 de tre følgende Landsting, da skal alle de, der var i Færd og Følge, bøde Kongens Ret baade for Fredløsningen og for Følgeskabet, som om hver af dem selv havde dræbt ham. Dette vedtog Landstinget, for at den, der udførte Gerningen, skulde være saa meget mere rede til at bøde derfor. Men
 10 vil de ikke tilstaa, og Manden ligger som myrdet, da er det ikke med Urette, at de, der har handlet ondt, skal bøde meget.

Kap. 48. Om fyrretyve Marks Sager.

Om Hærværks Sager. I alle de Tilfælde, hvor Gerningsmanden skal bøde fyrretyve Mark til Bonden for Hærværk eller for den Slags Sager eller for (Krænkelse af) Ting-
 15 (fred) eller for (Paalæggelse af) Baand, skal alle de, der var med i Følge — ligesom de skal bøde til Bonden for Færd og Følge — bøde tre Mark til Kongen. Men finder der Gaardgang Sted, saaledes at en gaar i en andens Gaard og
 20 gør Hærværk derinde, og nogen følger med ham og begaar noget inden for Gaarden, saa at han skal bøde baade for Gaardgang og for Følgeskab, da skal han dog alligevel ikke bøde mere end tre Mark til Kongen. Men for saa vidt angaar Kongens Ret (til Bøder) for Manddrab eller for fyrre-
 25 tyve Marks Sager eller for Færd og Følge, skal Kongens Ombudsmand ikke rejse Sag mod Gerningsmanden, medmindre den skadelidte er saa mægtig, at han ikke vil rejse Sag, men vil tage Hævn derfor, eller han er saa ringe, at han intet formaar og hverken er i Stand til at hævne eller
 30 sagsøge, eller han er uden for Landet, saa at han ikke kan komme til Stede og rejse Klage, og Ombudsmanden har Tingsvidne paa det, og Herredet og Bygden ved, at det er gjort, da kan han alligevel kræve Kongens Ret. Men det er

ikke lovligt, at Ombudsmanden anklager en Mand enten for Manddrab eller for fyrretyve Marks Sager eller for Færd og Følge, uden at de, som det er gaaet ud over, selv rejser Klage, medmindre han har Herredstingets Erklæring om og Vidner paa, at det er sket. 5

Kap. 49. Om Saar.

Sker det, at en Mand bliver saaret, da skal han lade sit Saar rettelig lyse i Kongens Gaard inden for Herredet og dernæst paa Tinget og lade Saaret syne. Er det saa stort, at Tingmændene siger, at der skal Salve og Forbinding paa det, da skal Bonden have Nævn i Sagen, hvis Gerningsmanden nægter. Tilstaar han, da skal han bøde tre Mark til Bonden og ligeledes til Kongen. Kongen skal ikke have tre Mark for andet Saar end det, der skal Salve og Forbinding paa. Men lyser den, der har faaet Saaret, det ikke paa første Ting og ikke paa andet og ikke paa tredie eller nogen anden paa hans Vegne, hvis han ligger og ikke kan komme, da skal den, der har faaet Saaret, (bøde) tre Mark til Kongen og den, der tilføjede Saaret, (ligeledes) tre Mark. Men sker det saaledes, at den, der har faaet Saaret, rejser Sag derfor, og (Gerningsmanden) enten bliver fældet af det Nævn, der er udtaget paa Grund af Saaret, eller han tilstaar, da skal han, efter at han har bødet til ham, han tilføjede Saaret, bøde tre Mark til Kongen, men bliver han derimod frifundet af Nævnet med Hensyn til Saaret over for Bonden, da er han ogsaa frifundet med Hensyn til Kongens Ret. Men sker det, at den, der rejser Sag angaaende Saar, lader flere Ting gaa over, end han har til lovlig at rejse Sag mod ham, da skal den, der har faaet Saaret, bøde tre Mark til Kongen, og han skal ikke des mindre have tre Mark af den, der tilføjede ham Saaret. Men sker det saaledes, at den, der har faaet Saaret, ikke vil lyse, men vil hævne, da kan Ombudsmanden ikke tvinge ham dertil ved 10
15
20
25
30

at gøre Kongens Ret (til Bøder af ham) gældende, eller hvis han er saa ringe, at han ikke formaar at forfølge sin Sag, eller han (af andre Grunde) ikke kan, og Kongens Ombudsmand paa den anden Side har Herredstingets Ud-
5 sagn om og Vidner paa, at han tilføjede ham et Saar, da skal den, der tilføjede Saaret, ikke des mindre bøde Kongens Ret derfor, det er tre Mark, eller give Tylvtered derfor, hvis han nægter. Men hvis den, der har faaet Saaret, ikke lyser, at han har faaet det af ham, og Ombudsmanden ikke
10 har Herredets Vidnesbyrd derom, da kan han ikke paa anden Maade, end det før er sagt, sagsøge, hvem han vil, for (at have tilføjet) Saaret. Men sker det saaledes, at Bryden anklager vedkommende for, at han ikke lyste eller forfulgte sit Saar, som han skulde efter Loven, da er han nærmere
15 til at forsvare sig med Tylvtered, end Ombudsmanden er til at faa sine tre Mark.

Men hvad Ran angaar, da har Ombudsmanden ikke Ret til at rejse Sag og sagsøge nogen derfor, medmindre den, der er ranet fra, rejser Klage, og naar han har rejst Klage
20 over Ranet, da skal han lovligt forfølge Ranet, som før er sagt, og forfølger han det enten ved Nævn eller andet Edsbevis, saaledes som det før er skrevet, at man skal forfølge Ran, paa saa mange Ting, som ovenfor er sagt, og hvis Ransmanden da bliver fældet af ham ved Edsbevis, da skal
25 han bøde til Bonden for Ran og tre Mark til Kongen. Kan han værge sig for Ranet enten ved Nævn eller ved andet Edsbevis, da er han ogsaa værget over for Kongens Ombudsmand. Men sker det, at den, der har lyst Ranet, ikke forfølger Sagen længere, da kan Kongens Ombudsmand
30 tage tre Mark af den, der lyste Ranet og ikke lovligt forfulgte Sagen, og han har dog Ret til at rejse Sag mod den, der blev rejst Klage imod for Ran, til (at betale) tre Mark, eller vedkommende skal give Tylvtered for, at han ikke begik noget Ran.

Kap. 50. Hvis en Bonde rejser Klage over en anden og lader ham stævne til første, andet og tredje Ting.

Sker det saaledes, at en Bonde rejser Klage over en Mand og lader ham stævne til Tinget, til første, andet og tredje Ting, og Tingmændene derefter fastsætter et fjerde for ham, 5 og han ikke vil staa til Rette for Bonden, da kan Bønderne godt tildømme Bonden hans Ret og Kongen tre Mark. Men sker det saaledes, at Kongens Bryde kræver tre Mark af ham, og den sagsøgte kommer til Tinget og nægter, at han var lovligt stævnet og lovligt sagsøgt, da skal han give 10 Tylvtered til Bonden og ligeledes til Kongens Bryde for hans Søgemaal eller (udrede) tre Mark.

Kap. 51. Hvorledes Ombudsmanden kan sagsøge for tre Mark paa første Ting.

Det kan ogsaa gaa saaledes, at Kongens Ombudsmand 15 kan sagsøge Bonden for tre Mark paa første Ting, og det sker, hvis Bonden stævner nogen til Tinge, og den indstævnte møder og anerkender Tingstævningen og vedgaar, at han blev stævnet, men ikke vil staa til Rette for den, der har stævnet ham. Da kan Tingmændene godt fradømme ham 20 hans Ret, saa han ikke en anden Gang kan nægte med Edsbevis, og Kongen kan de da tildømme tre Mark for den Retsløshed, sagsøgte viser. Lader han Dom gaa over sig, da skal Tingmændene udtage Mænd, som sammen med Ombudsmanden og Bonden en Femt derefter skal paase, 25 om saavel Bonden som Ombudsmanden faar deres Ret. Faar de deres Ret, som nu er sagt, da er det godt, men faar de ikke deres Ret, da skal Tingmændene tildømme Ombudsmanden yderligere tre Mark og (give) Ombudsmanden Dom for, at han skal tage Nam for først at skaffe Bonden og der- 30 efter sig selv Ret.

Kap. 52. Om Tyveri.

Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Tyveri, at Kongens Ombudsmand ikke maa kalde nogen Mand i Herredet Tyv, medmindre han først bliver sagsøgt af en anden Mand.

5 Da maa Kongens Ombudsmand dog ikke sagsøge den, der kaldes Tyv, før Sagsøgeren har forfulgt Sagen paa lovlig Maade. Forfølger han Sagen paa lovlig Maade, og den sagsøgte formaar at værge sig over for Bonden, da er han ogsaa værget rettelig over for Ombudsmanden. Bliver han

10 fældet, og han ikke bliver bundet, og er det, han har stjaalet, mindre end en halv Mark, da skal Kongens Ombudsmand ikke have mere end tre Mark af hans Hovedlod. Men bliver han bundet og ført til Tinget, da gælder det hans Hovedlod, og Bonden (faar) saa meget, som hører til Jordebid, og

15 Kongen det, der kan gaa over Tærskelen, men dog saaledes, at han først skal give Bonden, som har grebet ham med Tyvekosterne, hans Ret. Men drejer det sig om en Værdi af en halv Mark eller mere, da gælder det Tyvens Hovedlod, men Konen og Børnene har ikke forbrudt deres Hoved-

20 lod med den ene Undtagelse, at hun skal bøde tre Mark, hvis det bliver fundet under hendes indre Laas, da gaar det ud over hendes Hovedlod og ikke over Børnenes.

Kap. 53. Hvis Ombudsmanden selv bliver bestjaalet.

Sker det saaledes, at Ombudsmanden selv bliver bestjaalet,

25 da kan han vel forfølge sin Tyv, (men) Ombudsmanden skal ikke forfølge en Mands Sag imod en anden Mand, hverken for Tyveri eller for Saar eller for Ran eller for (andet af) den Slags, medmindre det er en Enke, som ikke har Væрге, eller Børn, der er værgeløse, eller en Mand,

30 der er udenrigs og ikke har Slægtninge og ikke selv kan forfølge sin Sag, da kan Ombudsmanden hjælpe dem til deres Ret og (maa) ikke varetage Kongens Ret, før han

fuldt ud har gennemført deres Sag. Lykkes det for den anklagede at væрге sig over for Bondens Anklage, da skal han ogsaa være værgtet med Hensyn til Kongens Ret (til Bøder), som det er sagt, men staaer han Bonden til Rette, da skal han ogsaa staa Ombudsmanden til Rette. Det skal 5 man ogsaa vide, at naar som helst en Bonde anklager en anden for en fyrretyve Marks Sag eller for Saar eller for Ran eller for Tyveri, da skal Kongens Ombudsmand ikke tiltale den sigtede for den Sag, hvis han nægter, naar der rejses Sag imod ham af den forurettede, medmindre denne 10 lader flere Ting gaa over, end han har Ret til, eller Sagsøgeren drager ud af Landet eller paa anden Maade udebliver, da har Ombudsmanden — naar Sagen er lyst imod sagsøgte, og hans Modpart ikke forfølger Sagen, som han skal efter Loven, og som det er sagt — Ret til at kræve 15 Edsbevis eller Bøder af ham eller henholdsvis for fyrretyve Marks Sag tre Tylvter og for Saar eller Ran eller Tyveri Tylvtered eller tre Mark.

Kap. 54. Om Hittegods.

Det skal man ogsaa vide, at al Slags Hittegods, som man 20 ikke kender Ejeren til, det tilhører Kongen med Rette, hvis det er fem Penning eller mere værd, men dog saaledes, at den, der har fundet det, skal lyse det ved Kirken og paa et Ting og det andet og tredie, og han maa ikke føre det uden for Herredet. Hører han selv til uden for Herredet 25 og finder det, da skal han overgive det til en Mand, der bor i Herredet, og lade ham lyse det. Bliver der lyst paa tre Ting, hvad det er, og paa eet Landsting, paa hvilket han skal fremvise det, og den, der har fundet det og har det i sin Besiddelse, derefter vil have det i Forvaring Dag og 30 Aar, da har han vel Adgang dertil, men dog saaledes, at han

skal tage Vidner paa, hvor meget det er værd, og skal tage det efter Vurdering. Kommer Ejeren til Stede inden Dag og Aar, da skal han med Rette tage sin Ejendom til sig, men kommer han ikke, da skal Kongens Ombudsmand med
5 Rette tage det til sig efter samme Vurdering, hvorefter den anden tog det. Men vil Finderen ikke vente saa længe og vil overgive det til Kongens Ombudsmand før, da skal han dog lyse paa Ting, hvad han har overgivet ham, og Ombudsmanden skal lade det vurdere og lyse paa tre Ting,
10 som det er sagt, og derefter skal han beholde det Dag og Aar, ligesom Bonden skulde, uskadt og uforringet. Kommer Ejeren til Stede, da skal han tage sin Ejendom til sig; men kommer han ikke til Stede, da maa Ombudsmanden gøre sig den nyttig. Er det saaledes, at den, der først fandt den,
15 har den Dag og Aar, da maa han ligeledes gøre sig den nyttig, som før er sagt. Men hvis det er tilskaaret Klæde eller Sværd i Gehæng eller skæftet Økse eller Hest eller Kvæg eller nogen Ting, hvortil man skal have Garant ved Køb, og Ejeren kommer til Stede og finder det, hvad enten det er
20 i Ombudsmandens Besiddelse eller i en andens, til hvem han har solgt det, da kan Ejeren atter sætte sig i Besiddelse af det paa lovlig Maade, og har Ombudsmanden solgt det til nogen, da skal han erstatte den, der købte det af ham, Købesummen. Men finder Ejeren ikke sin Ejendom, da kan
25 han ikke rejse Klage mod Ombudsmanden, hvis det har varet Dag og Aar. Men afhænder han noget af det inden Dag og Aar, og det er Gods, der kan gemmes, og ikke Mad eller den Slags, da skal han bøde tre Mark, fordi han ikke beholdt det, som Loven var, og erstatte Godset. Men finder
30 en Mand mindre Ting end til fem Pennings Værdi, da skal den, der har tabt det, have sin Ejendom, selv om den ikke er mere end en Penning værd, men beholder Finderen det af Magelighed, da skal han ikke bøde til Kongen derfor.

Kap. 55. Hvis en Mand finder Hest eller Kvæg paa sin Mark.

Hvad Hest eller Kvæg angaar, da gælder den samme Lov, kun med den Undtagelse, at den, der finder Hest eller Kvæg, ikke maa optage det, før han har lyst paa Tinge, at det gaar der, og derefter maa ingen anden tage det fra ham, 5 medmindre Ejeren kommer til Stede. Og naar han har lyst det, maa han optage det, men hverken lægge Sadel eller Sele paa det, hvis det er en Hest, før der anden Gang er lyst paa Tinget, og paa tredie Ting skal han føre den til Tinget, og er Ejeren til Stede, da skal han have sin Ejendom, 10 men kommer der ingen Ejer til Stede, da skal Tingmændene vurdere det i Ombudsmandens Paasyn, og naar han har lyst Hesten, maa han godt ride eller køre med den, alt efter, hvad han nu maatte foretrække, som om det var hans egen, men han skal dog paa et af de tre følgende Landsting lyse, at det 15 er en indfanget Hest og fundet saaledes, og derefter har han Ret til at beholde den til Aarsdagen, efter at den blev lyst paa første Ting. Men er det en Ko eller Okse, da maa han heller ikke optage Dyret, før det er lyst paa første Ting, som det er sagt, og naar han har optaget det, maa han ikke drage Nytte af 20 det, før han har lyst det paa Tinget, og Ombudsmanden og Tingmændene har udtaget Mænd af Bygden til at drage hjem med ham og vurdere det, og naar han har taget det til sig efter Vurdering, da maa han derefter gerne drage Nytte af det, men dog saaledes, at paa et af de tre Landsting, der kommer 25 derefter, skal Besidderen sige til eller en anden paa hans Vegne lyse, hvem der har det i sin Besiddelse, og i hvilket Herred han er, og i hvilken By han bor, og hvad Farve Kvæget har, og hvor gammelt han anser det for at være, og hvilket Mærke det har, og derefter maa han, som det 30 er sagt, drage Nytte af det, fra han lyste det paa det første Ting og til Aarsdagen derefter, hvis Ejeren ikke kommer til Stede. Den, som lyser det saaledes og omgaas saaledes

med det, som det er sagt, skal ikke bøde derfor, selv om han dræber Kvæget, fordi han har modtaget det efter Vurdering og skal aflevere det efter Vurdering, som det er sagt. Men gaar han ikke i alle Henseender frem, som det er
5 sagt, da skal han bøde to Øre for hver Gang, han lægger Sadel eller Sele paa en anden Mands Hest, lige indtil det bliver tre Mark. Men drager han uden for Herredet med den, og den ikke bliver lyst og (ikke) modtaget efter Vurdering, da skal Kongen have tre Mark derfor, som før er
10 sagt. Men hvad Okse eller Ko angaar, da skal han for hver Gang, han lægger Aag paa Oksen eller lader Koen malke, bøde to Øre derfor, lige indtil det bliver tre Mark. Men fører han dem ogsaa uden for det Herred, hvori de blev fundet og lyst, og han ikke har taget dem til sig efter Vur-
15 dering, da skal han bøde tre Mark til Ombudsmanden. Men kommer Ejeren ikke til Stede, da skal alle de samme Bøder, som tilkom Bonden, der ejede det, tilfalde Kongens Ombudsmand.

Kap. 56. Hvis Ombudsmanden optager Kvæg og ikke siger til.
20 **O**ptager Ombudsmanden Kvæg og ikke lyser det paa Tinge, saaledes som nu er sagt, og ikke tager det til sig efter Vurdering, da skal han bøde til Bonden som en anden Mand og endnu mere: Hvis han har ladet det lyse og taget det til sig efter Vurdering, men ikke har lyst paa
25 Tinget, naar Aaret er gaaet, at han har beholdt det, selv om der da gaar fem eller seks Vintre, og Kvæget dør i hans Besiddelse, eller han sælger det bort til et andet Land eller til et andet Rige, og Ejeren kommer, da har han Ret til at faa sit Kvæg af Ombudsmanden og desuden tre Mark,
30 fordi denne ikke omgikkes lovligt med det. Hvis han vil rejse alvorligere Sag mod ham derfor, da har han vel Ret dertil, for den skal først og fremmest overholde Retten, som skal tvinge andre til at overholde den.

Kap. 57. Hvis en Mand fra et andet Land dør.

Sker det, at en Mand fra et andet Land dør, og han
Singen ret Arving har hos sig, og han dør hos en Bonde,
da skal den Bonde, hos hvem han dør, sende Bud til Kongens
Bryde, og han skal komme til Stede med Grander og 5
se og syne, hvad han ejede, og derpaa skal Kongens Om-
budsmand komme til Tinget og lyse det der, og Tingmændene
skal udtage Mænd fra Tinget, som sammen med Ombuds-
manden og Husbonden skal se og syne og vurdere, hvor
meget det er værd, som den døde ejede, og derpaa skal 10
de paa næste Ting derefter lyse, hvad det var, og (til) hvor
meget det blev vurderet, og da kan Husbonden beholde
det hos sig til Aarsdagen derefter. Og han skal da til Aars-
dagen derefter have alt det i Forvaring, der blev vurderet,
medmindre det er Varer, der kan ødelægges, saasom Føde- 15
varer eller andet af den Slags; det kan han nyde og give
andet af lige saa stor Værdi i Stedet. Men kommer nogen,
som er den afdødes rette Arving, til Stede inden et Aar, og
han har enten vor Konges eller andre saa gode Mænds Brev,
saa at hverken Ombudsmanden eller Herredsmændene be- 20
høver at tvivle derom, da skal han med Rette have sin Arv.
Men har han ikke et saadant Vidnesbyrd derom, da skal
han have to Mænds Vidnesbyrd og sværge med tolv Mænd
paa, at han er den dødes nærmeste Slægtning, og at han er
rette Arvtager efter ham, og de skal da udlevere (Arven). 25
Men kommer der ingen til Stede inden for det Aar, da skal
Kongens Bryde tage det til sig. Men rejser enten Arv-
tageren eller Ombudsmanden Sag imod Bonden i Anled-
ning af, at han ikke udleverede alt, (eller) at han ikke lod
alt syne, da det blev vurderet, da skal han give Tylvtered 30
og Vidner paa, at alt det, der var hans, er udleveret. Men
sker det saaledes, at Husbonden, hos hvem han var, ikke
vil beholde det, og Ombudsmanden tager det til sig, da skal
han lade det lyse og vurdere, ligesom Bonden skulde, og

saaledes tage det til sig efter Vurdering, og han skal lyse, at Aaret er gaaet, og at han har beholdt det til den Tid. Afhænder han noget tidligere, og det ikke er Fødevarer eller den Slags, da skal han bøde tre Mark derfor, ligesom Bonden skulde, hvis han afhændede noget. Beholder han det 5 derimod saaledes, at han ikke lader det lyse, inden der er gaaet et Aar, selv om han da har det seks eller syv Vintre, skal Arvtageren dog have sin Ejendom, hvis han kommer til Stede og kræver den efter Loven. Men har han taget 10 det efter Vurdering og foretaget Lysning Aarsdagen derefter, og Aaret er gaaet, da har den, der senere kommer til Stede, ikke meget at kræve, medmindre han overlader ham det for Guds Skyld, eller Kongen vil overlade ham det.

Kap. 58. Hvis Vrag fra Havet driver ind til Land.

15 **H**vis Vrag driver ind fra Havet, og ingen følger med, da skal Kongens Ombudsmand være dets Vogter. Kommer en Baad ind, som ikke er større end en Seksaarers Baad, og Ombudsmanden lader den drage op, og Ejeren kommer inden et Aar, da skal han give Bryden to Øre, fordi 20 han har draget Omsorg for den. Tvivler Ombudsmanden om, at det er hans, da skal han sværge derpaa med sjette Mands Ed og tage sin Baad. Men kommer der et større Skib ind end en Byrding, da skal Ejeren give en halv Mark og tage det bort med sig. Men kommer der et Skib paa ti Læster 25 eller mere ind, og Ombudsmanden sætter det op (paa Land) i Forvaring, og Ejeren kommer til Stede, da skal han betale Ombudsmanden tre Mark og tage sin Ejendom. Tvivler Ombudsmanden om, at Skibet tilhører den, der kommer til Stede, da skal han give Tylvtered og Vidner paa, at det er 30 hans, og tage sin Ejendom. Men kommer han til Stede, saaledes at han finder det i Strandkanten og ikke optrukket, og det ikke er kommet i Ombudsmandens Besiddelse, og der ikke er Anker for, som han har ladet lægge, da skal den, der

kom til Stede, ikke give en Penning, hvad enten Skibet er større eller mindre, men have sin Ejendom.

Kap. 59. Om Vrag i en Fjord.

Men kommer der i en Fjord som Roskilde Fjord eller andre saadanne Fjorde et Vrag drivende fra en By 5 til en anden eller fra et Herred til et andet, da maa det ikke betragtes som Vrag, eller i et Sund, hvor der ikke er mere end en Sømil fra den ene Side til den anden, da maa det heller ikke hedde Vrag. Men er der mere end en Sømil, da er det bedre for den, der ejer Skibet, at han giver Bjerge- 10 løn og tager sit Skib helt og i Behold, og at Ombudsmanden har taget det i Forvaring, end at der ingen Opsigt er med det, og en anden Mand skal hugge det op. 20

Kap. 60. Hvis en Mand sejler i haardt Vejr eller Modvind.

Men sker det saaledes, at en Mand sejler i haardt Vejr 15 eller Modvind, og han maa kaste noget af sit Tømmer eller andre Varer overbord, og det driver ind til Land, da skal Kongens Ombudsmand tage det i Forvaring. Kommer Ejeren til Stede inden tre Femter, da skal han godtgøre Ombudsmanden det Arbejde, han har haft dermed, og der- 20 efter tage sine Varer.

Kap. 61. Hvis et Skib, hvorpaa der er Folk, kommer drivende ind.

Kommer et Skib drivende, hvorpaa der er Folk, da har de selv Ret til at bjerge, hvad de kan, og hvem der vil 25 hjælpe dem, enten for Guds Skyld eller for Betaling, bør være fri for Søgmaal. Er Ejeren af Skibet ogsaa til Stede og lider Skibbrud, og han vil give eller sælge til en anden Mand det, han ikke kan bjerge, da har han vel Ret dertil. Men hvis de, der fulgte med Skibet, forlader det og ikke 30

selv bjerger det og ikke giver det bort eller sælger det bort, da maa ingen andre bjerge end Kongens Ombudsmand. Den, der tager noget af det Vrag, der tilhører Kongens Ombudsmand — selv om det ikke er mere end fem Penning værd — skal udlevere det og desuden (bøde) tre Mark. Nægter han, at han har faaet noget deraf, da skal han nægte med Tylvtered og være fri for Søgmaal.

Kap. 62. Kommer Fisk drivende ind.

Kommer Fisk drivende ind til Landet, hvad Slags Fisk det end er, enten Hval eller (saa) stor Løft, at en Mand ikke kan magte den, eller hvad Slags Fisk det end er — medmindre det er en Stør, da tilhører den Kongens Gaard, for den kalder man en kostelig Fisk, men den, der finder den, skal dog have Betaling for sit Arbejde — men kommer Hval eller Løft ind, da maa den, der først finder den, hvis han er gaaende, hugge sig saa stor en Byrde, som han kan bære, men han skal dog give Ombudsmanden Meddelelse derom. Men er den, der først kommer til Stede, ridende, da maa han tage saa stor en Byrde deraf, som Hesten kan bære, men dog paa Betingelse af, at han sender Ombudsmanden Bud. Men kommer en Mand med en »Ege«, da maa han ogsaa tage en Ladning deraf paa Betingelse af, at han sender Ombudsmanden Bud. Men kommer en Mand derhen med Vogn, da maa han ogsaa tage et Læs, dog paa Betingelse af, at han giver Ombudsmanden Meddelelse. Kommer ligeledes en Baad ind, selv om det er en Seksaarers, da skal han ogsaa tage en Ladning deraf og sende Ombudsmanden Bud. Hvem af dem, det (end) er, der skal sende Ombudsmanden Bud, da skal han altid sende ham Bud senest inden for to Døgn, det vil sige, at hvis han finder det en Dag ved Aftenstid, da skal han sende Ombudsmanden Bud Andendagen før Aftensangstid. Paa hvilken Tid han end finder det, da skal han altid sende Bud Andendagen før dette

Tidspunkt. Men kommer der et større Skib ind end en Seksaarers Baad og finder det først, da maa det ikke tage mere deraf end saa meget, som en Seksaarers Baad vilde kunne bære. Kommer nogen senere til Stede, efter at den første har taget deraf, hvad enten det er en Byrde eller et 5 Læs eller en Skibsladning, da kan ingen derefter tage deraf, for der er da Kongens Mærke derpaa, og hvem der derefter tager noget deraf, skal udlevere det og desuden (bøde) tre Mark.

Kap. 63. Om Kongens lovlige Stud. 10

Hvad Kongens lovlige Stud angaar, skal Ombudsmanden lyse en Femt, før han inddriver den, og udredes Kongens rette, lovlige Stud derefter ikke paa den rette Lovdag, da skal man bøde tre Mark derfor eller nægte med Tylvtered. Men fordrer en Bryde Gavestud til sig selv, da har han ikke 15 Magt til at tvinge nogen til (at give) Gavestuden, hvis vedkommende først har udredet den lovlige Stud, for den kan ikke inddrives ved Søgmaal. Giver Bonden ikke Kongens Bryde noget, da behøver denne saa meget mindre at yde ham Hjælp, hvis en Sag gaar ham imod. Forsømmer han 20 eller nogen anden Mand ogsaa at erlægge, hvad der er ret Dane-Leding, da skal han betale Ledingen og desuden tre Mark.

Kap. 64. Hvis Ombudsmanden kræver Kongens Ret.

Sker det saaledes, at Ombudsmanden lader kræve Kon- 25 gens Ret af en Mand, da skal han sende en Mand til ham og tilkalde to Grander, og det skal være mindst en Dag før Tinget, og det skal være, før Solen gaar ned, og han maa ikke sagsøge mere end tre Mænd af een By paa een Gang, medmindre han sagsøger hele Byen. Men sagsøger han hele 30 Byen paa een Gang, da skal de alle dog ikke give mere end eet Edsbevis eller alle bøde tre Mark tilsammen. Men lover

de Edsbevis, og der er nogen imellem dem, der ikke vil sværge, da kan han ikke fælde andre end sig selv, hvis Tylvten alligevel bliver fuld, selv om han ikke sværger.

Kap. 65. Hvis Ombudsmanden stævner en Mand til Tinget
5 og siger, at han er fældet.

Men kommer vedkommende til Stede paa første eller andet eller tredie Ting, og Ombudsmanden siger, at Sagen gik ham imod, eller at der ikke blev givet ret Gensvar, eller at der ikke blev meldt Forfald, da skal han, selv
10 om Herredsmændene ved, at han lod melde Forfald, og selv om det er ilde gjort, dog give Tylvtered, en særskilt for sit lovlige Forfald og en særskilt for Hovedsagen, og det skal ske paa første Femtedag efter Tinget. Kommer Ombudsmanden paa første Femtedag, og er vedkommende ikke
15 rede til at give Edsbevis derfor, da skal han lade to Mænd melde sit Forfald, og det Forfald, der meldes der, skal atter meldes paa Tinget, og siger Ombudsmanden, at Sagen gik ham imod, da skal Vidnerne erklære, at hans Forfald var fuldt bekræftet, og de skal da atter fastsætte en Femt for
20 anden Gang. Gaar det ogsaa saaledes paa næste Femtedag, og er de uenige, da skal det gaa paa samme Maade. Sker det ogsaa saaledes tredie Gang, da kan han ogsaa melde Forfald, saaledes som nu er sagt. Men er de uenige paa tredie Ting, da skal Tingmændene atter fastsætte en Femt,
25 og Tingmændene skal da udtage Tinghøringer, og de skal da komme til Stede paa fjerde Ting. Møder Bonden med Mededsmænd og (ligeledes) Kongens Ombudsmand, og kan han værge sig med Ed, baade for Forfaldet og for Hovedsagen, da er han værget. Men kommer Kongens Ombudsmand ikke til Stede, da skal Tylvten tage hinanden i Hænderne og aflægge Ed. Men møder Ombudsmanden, og Bonden ikke kan værge sig, da er han fældet for den Sag, og da
30 skal Tinghøringerne bevidne det paa næste Ting derefter.

Er han derimod værget, da skal Tingmændene erklære ham fri for Søgmaal. Men Ombudsmanden kan ikke oftere rejse Sag imod ham for den Sag. Men har han tabt Sagen, da skal Bønderne udsøge Kongens Ret i hans Gaard. Da skal de med Rette udtage Tinghøringer til sammen med Kongens Ombudsmand at ride til Brofjælen hos den, som Godset er fradømt. Udreder han der tre Mark for Hovedsagen og tre Mark for Forfald, da skal han nøjes dermed, men udreder han ikke de seks Mark, og Ombudsmanden har Tinghøringers Vidnesbyrd om, at han tabte Sagen, og at han ikke udredede, da kan Kongens Ombudsmand derefter tage Nam hos ham til en Værdi af ni Mark, tre Mark for Hovedsagen og tre Mark for Forfaldet og tre Mark, fordi han lod Dom overgaa sig og ikke rettede for sig næste Femtedag efter Dommen.

15

Kap. 66. Hvis Bonden er til Stede for at aflægge Ed.

Men gaar det saaledes, at Bonden er til Stede den første Femtedag, han skulde værge sig, og Kongens Ombudsmand ikke kommer til Stede, og hans Forfald ikke bliver meldt, da kan Bonden værge sig med Haandgivning, hvis han vil. Men siger Ombudsmanden med Sandhed, at han havde Forfald, da er Bonden dog ikke værget. Men tør Ombudsmanden ikke sige med Sandhed, at han havde Forfald, da skal Bonden være værget. Paa hvilken Femtedag han end er til Stede, og Ombudsmanden ikke møder og ingen paa hans Vegne for at melde hans Forfald, og han da værger sig i Overensstemmelse med Loven med Haandgivning, da skal han være værget, medmindre Kongens Ombudsmand siger med Sandhed, at han lod gøre Indsigelse derimod. Men paa fjerde Ting, hvor Tingmændene kommer til Stede, da skal han altid lade deres Vidnesbyrd staa fast, hvad enten Bonden værger sig eller bliver fældet.

Kap. 67. Hvis Bonden ikke kommer til første Ting for at tage til Genmæle.

Kommer Bonden ikke til første Ting for at tage til Genmæle over for Kongens Ombudsmand og ikke til andet og ikke til tredie og ikke til fjerde, og Sagen gaar ham imod, da skal Ombudsmanden dog ikke tage Nam, før det femte Ting er gaaet. Men kommer Bonden paa femte Ting og tilbyder Edsbevis for Dommen, da skal han være til Stede og love en Tylvtered for Dommen og en anden for sin Udeblivelse og en tredie for Hovedsagen, og da skal Tinghøringerne atter udtage Mænd til at være til Stede næste Femtedag. Kan han da værge sig med tre Tylvter, da er han fri for Søgmaal fra Ombudsmanden. Men kan han ikke værge sig, da skal Ombudsmanden have Tinghøringsvidne paa, at Sagen gik ham imod, og derefter kan han tage Nam til (en Værdi af) ni Mark.

Kap. 68. Hvis en fyrretyve Marks Sag bliver lyst mod en Bonde.

Sker det saaledes, at en fyrretyve Marks Sag bliver lyst Bonden paa Haanden, og Sagsøgeren lader Sagen falde og ikke forfølger den, da skal Kongen for hver fyrretyve Marks Sag have enten fyrretyve Mark i Bøde eller tre Tylvter. Men han skal forfølge fyrretyve Marks Sagen paa ganske samme Maade som tre Mark(s) Sagen). Hverken for Udeblivelse eller for Dommen, hvis den gaar ham imod, faar han mere end tre Mark eller Tylvtered. Men faar han Dom over ham for en fyrretyve Marks Sag, og han ikke udreder det paa næste Femtedag i Tinghørings Paahør, fyrretyve Mark og tre Mark for Udeblivelse, da kan Ombudsmanden med deres Vidnesbyrd tage Nam hos ham til (en Værdi af) fyrretyve Mark og til (en Værdi af) seks Mark, tre Mark for Udeblivelse og tre Mark for Dommen.

Kap. 69. Hvis en Mand dør inde hos en anden.

Dør en Mand inde hos en anden, og Bonden sidder inde med Arven og ikke lyser det paa de tre første Ting og ikke lader den vurdere, som det er sagt, da skal han bøde tre Mark til Kongen derfor eller give Tylvtered for, at han 5 forholdt sig med den helt i Overensstemmelse med Loven. Men sker det saaledes, at Bonden, der sidder inde med Arven, nægter med Hensyn til hele Arven (og paastaar), at han ingen har, og Ombudsmanden siger, at den var saa meget som en Mark Sølv eller mere værd, saaledes at det 10 var Lovarv, da skal han nægte med tre Tylvter. Saaledes er det ogsaa med Guld, der bliver fundet og opgravet af Jorden, det man siger er Danefæ; det skal nægtes med tre Tylvter. Men vedgaar han enten Arven eller Danefæet, da skal han udlevere det og give Tylvtered og Vidner paa, at 15 der ikke var mere. Men Danefæ som Guld eller Sølv tilhører Kongen alene og ingen Ombudsmand.

JYSKE LOV

FORTALE

Saaledes begynder Fortalen til Jyske Lov, som Kong Valdemar gav, og Danerne vedtog.

5 **M**ed Lov skal Land bygges, men vilde enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme Ret, da behøvede man ikke nogen Lov. Men ingen Lov er jævngod at følge som Sandheden, men hvor man er i Tvivl om, hvad der er Sandhed, der skal Loven vise Sandheden.

Var der ikke Lov i Landet, da havde den mest, som kunde
10 tilegne sig mest. Derfor skal Loven gøres efter alles Tarv, at retsindige og fredsommelige og sagesløse kan nyde deres Fred, og uretfærdige og onde kan ræddes for det, der er skrevet i Loven, og derfor ikke tør fuldbyrde den Ondskab, som de har i Sinde.¹ Det er ogsaa rigtigt, dersom nogen ikke
15 af Frygt for Gud og Kærlighed til Retten kan lokkes til det gode, at Frygten for Øvrigheden og Landets Straffelov da kan hindre dem i at gøre ilde og straffe dem, hvis de gør det.¹

¹ **L**oven skal være ærlig og retfærdig, taalelig, efter Landets Sædvane, passende og nyttig og tydelig, saa at alle kan
20 vide og forstaa, hvad Loven siger. Loven skal ikke gøres eller skrives til nogen Mands særlige Fordel, men efter alle deres Tarv, som bor i Landet.¹ Heller ikke skal nogen Mand dømme mod den Lov, som Kongen giver, og Landet vedtager; men efter den Lov skal Landet dømmes og styres. Den Lov, som
25 Kongen giver, og Landet vedtager, den kan han heller ikke ændre eller ophæve uden Landets Vilje,¹ medmindre han aabenbart handler mod Gud.¹

Det er Kongens og Landets Høvdingers Embede at overvaage Domme og gøre Ret og frelse dem, der tvinges med Vold, saasom Enker og værgeløse, Børn, Pilgrimme og Udlændinge og fattige — dem overgaar der tiest Vold — og ikke lade slette Mennesker, der ikke vil forbedre sig, leve i sit Land; thi idet han straffer og dræber Ugerningsmænd, da er han Guds Tjener og Landets Vogter.¹ Thi ligesom den hellige Kirke styres af Pave og Biskop, saaledes skal hvert Land styres og værges af Kongen eller hans Embedsmænd.¹ Derfor er ogsaa alle, der bor i hans Land, skyldige at være ham hørige og lydige og underdanige, og til Gengæld er han skyldig at give dem alle Fred. Det skal alle verdslige Høvdinger ogsaa vide, at med den Magt, Gud gav dem i Hænde i denne Verden, overdrog han dem ogsaa at væрге sin hellige Kirke mod alle Krav.¹ Men bliver de glemsomme eller partiske og ikke værger, som ret er, da skal de paa Dommens Dag staa til Ansvar, hvis Kirkens Frihed og Landets Fred mindskes ved deres Skyld i deres Tid.

Vide skal alle, der ser denne Bog, at Kong Valdemar, den anden Søn af Valdemar,¹ der var Sankt Knuds Søn,¹ da han havde været Konge i ni og tredive Vintre, og der var gaaet Tusind og to Hundrede og fyrretyve Vintre, efter at Vor Herre var født, i den næstfølgende Marts Maaned lod skrive denne Bog og gav denne Lov, som her staar skrevet paa Dansk, i Vordingborg med Samtykke af sine Sønner, der var til Stede, Kong Erik, Hertug Abel og Junker Christoffer og Uffe, der da var Ærkebiskop i Lund, og Biskop Niels i Roskilde, Biskop Iver i Fyn, Biskop Peder i Aarhus, Biskop Gunner i Ribe, Biskop Gunner i Viborg, Biskop Jens i Vendsyssel og Biskop Jens i Hedeby og desuden med Samtykke af alle¹ de bedste Mænd, der var i hans Rige.

1. Bog.

Her begynder den første Bog.

Kap. 1. Hvilket Barn der skal arve.

Et Barn skal tage Arv, hvis det bliver døbt, og ellers ikke.
5 Bliver der Strid om, hvem der lever længst, Moderen eller Barnet, eller om Barnet er døbt eller ikke, da er man nærmere til at vidne Barnet til Kristendom og Arv end til at vidne det fra. Med Hensyn til Faderen gælder det samme som med Hensyn til Moderen. Man skal føre Bevis derfor
10 med Kønsnævn. Kønsnævn er tolv Mænd inden for tredie Led og inden for Syslet. Det er Sagsøgeren, der skal udtage dem; men han skal dog ikke udtage Modpartens aabenlyse Uvenner. Tre kan den sagsøgte udskyde uden Ed, og tre andre skal udtages i deres Sted. Andre tre kan han udskyde
15 med tolv Mænds Ed.

Kap. 2. Hvad den skal sige, der døber Barnet.

Man skal ogsaa vide, hvem der døbte Barnet, og hvad han sagde, der døbte Barnet, for et Barn kan ikke kaldes døbt, medmindre det bliver døbt i Faderens, Sønnens og den
20 Helligaands Navn. For saaledes skal den sige, der døber Barnet: Jeg døber dig i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn. Men Kvinde maa aldrig døbe et Barn, hvis der er en Mand til Stede. Heller ikke maa Barnet døbes i andet end Vand.

Kap. 3. Hvis en Kone siger, at hun er med Barn.

Hvis en Kone siger, at hun er med Barn, efter at hendes Husbond er død, da skal hun hensidde uden Skifte i Boet i tyve Uger. Derefter skal gode Kvinder undersøge og afgøre, hvorledes det forholder sig. Finder de, at hun er med 5 Barn, skal hun fremdeles blive siddende i Boet, indtil Barnet bliver født. Men fødes Barnet saa længe efter Faderens Død, at det godt kan bevises, at det ikke er den afdøde Ægtemands Barn, skal hun først erstatte alt det, hun har taget af Boet siden Tredivtedagen efter hendes Husbonds Død, og ikke 10 tage mere end Halvdelen af Boet, og den anden Halvdel tager Husbondens Arvinger. De rette Arvinger skal dog sammen med gode Mænd og hendes Frænder have Tilsyn med, at hun ikke forøder Boet ved Vanrøgt og ikke afhænder det, der ikke tilhører hende, for hun maa ikke bortsælge und- 15 tagen til sit Underhold og til Tyendeløn.

Kap. 4. Hvem der er nærmest til at arve.

Hvis der er et Barn eller et Barnebarn, arver det Fader og Moder. Men Børn, som en Søn faar, tager Arv efter Bedstefader og Bedstemoder, ligesom deres Fader skulde 20 tage, hvis han var i Live, og paa samme Maade deres Børn, saa længe der fødes Afkom efter Bedstefaderen og Bedstemoderen. De Børn, Datteren føder, skal tage Arv som deres Moder, hvis hun var i Live, hvor mange der end fødes i hendes Linje, for Arv skal altid gaa fremefter, saa længe der 25 findes Afkom. Har Barnebarnet ikke Moder og ikke Søkende, da gaar Arven til Bedstefader og Bedstemoder. Søkende arver hinanden, og Broder tager to Lodder og Søster den tredie Lod baade efter Fader og Moder og ligeledes efter Søkende.

Kap. 5. Hvor meget hver skal tage i Arv.

En Mand tager altid dobbelt saa meget i al Arv som en Kvinde, medmindre det er Ægtefæller, som skilles efter kirkelig Ret og skal arve deres Børn, da arver hun lige saa
5 meget som han. Ogsaa i Forhold til Søn og Stifsøn tager Konen lige Lod, naar de skal arve sammen. Er der ingen Søkende, da er Farbroder og Morbroder, Broderbørn og Søsterbørn alle lige nære. Imellem dem skiftes Arven, som om de alle var Søkende. Kvinde tager en Trediedel og Mand
10 to Lodder.

Kap. 6. Hvorledes Løsøre skal skiftes, naar der ikke er Børn.

Indgaar en Mand og en Kvinde Ægteskab, og faar de ikke Børn, og en af dem derefter dør, da skal Hus og Løsøre og Købejord skiftes ligeligt mellem den efterlevende og den
15 afdødes Arvinger. Men har de Børn, og Moderen dør, da arver Faderen i Konens (Arve)jord en lige saa stor Lod som det Barn, der faar mest, Søns Lod, hvis der er en Søn, og lige Lod med Datter, hvis der ingen Søn er. Saaledes tager han ogsaa i alt Løsøre, hvis han skifter med sine egne Børn, naar
20 de drager fra ham. Men af Købejorden faar Børnene intet, før de arver deres Fader. Men dør Faderen, og overlever Moderen ham sammen med Børnene, da arver hun intet af hans (Arve)jord, men af Købejorden tager hun lige Lod med Sønnen, hvis der er en Søn, og saaledes ogsaa i alt Løsøre.
25 Men lever Husbonden og hans Hustru sammen i Fællig og køber Jord, og de ikke har Børn sammen, da skal deres Købejord skiftes ligesom Løsøret, hvis en af dem derefter dør. Men har Husbonden et Barn, som er Hustruens Stifbarn, og det er optaget i Fælliget med dem, og har de købt nogen
30 Jord, efter at det Fællig blev oprettet, da skal den Købejord ogsaa skiftes ligesom Løsøre, hvis en af dem derefter dør, dog

saaledes, at hvis Stifmoderen dør først, da skal Faderen, saa længe han lever, beholde den Købejord, som han faar paa denne Maade sammen med sine Børn, der var i Fællig med ham. Siden skiftes den som anden Fædrenejord mellem hans Børn, hvor mange Kuld han end har. Men dør Faderen først, 5 og sidder Stifmoderen og Stifbørnene tilbage, da skal Stifbarnet tage først af den Købejord, (der er købt) lige siden, det kom i Fællig, og derefter skal alle Mandens Arvinger tage halvt med Hustruen, dog skal den Lod, som Stifbarnet tog, lægges til Fædrenejorden og skiftes som anden Fædrenejord, 10 for al den Jord, som Husbonden køber, hvad enten han er i Fællig med Børnene eller ikke, det kaldes altsammen Fædrenejord med Undtagelse af den Lod, som Hustruen faar.

Kap. 7. Faderen maa ikke tilbageholde Sønnerne
(i Fælliget) med deres Mødrenearv. 15

Sidder Sønner i Fællig med Faderen, efter at deres Moder er død, og de er blevet myndige, femten Vintre, da kan Faderen ikke holde dem tilbage, hvis de vil drage fra ham med deres Mødrenearv. Men en Datter kan paa ingen Maade sige sig løs af Faderens Værgemaal, før han giver hende en anden 20 ret Værg, medmindre der tilstøder ham en Svaghed, enten Ælde eller Sindssyge, eller han fledfører sig, for naar han ikke kan være sin egen Værg, kan han heller ikke være Værg for sine nærmeste. Men naar det sker, da skal den, der er nærmest i Slægt, være Værg, medmindre det er en 25 Ødeland. De fædrene Frænder skal dog altid være nærmere til at være Værg end de mødrene Frænder.

Kap. 8. En Broder kan ikke beholde en Søster ugift hos sig,
saa længe han vil.

En Broder kan ikke beholde en Søster ugift hos sig, saa 30 længe han vil, men hvis en Broder vil beholde sin Søster

hos sig — eller en anden Frænde en Kvinde, for hvem han er Værge — for hendes Penges Skyld, naar hun er mere end atten Vintre, og det bevidnes af Frænder, at de kunde skaffe hende et passende Giftermaal, da skal hendes nærmeste
 5 Frænder føre Klage over det for Kongen; da kan Kongen med deres Raad gifte hende bort, som det kan være passende for hende, for ligesom hun mister sit Fædrenegods, naar hun gifter sig selv bort og unddrager sig Frændernes Samtykke, kan Frænderne paa den anden Side ikke holde længere paa
 10 hende, end indtil hun kommer til sin Lovalder. Har en Mø, der er atten Vintre gammel, eller en Enke paa lovlig Maade paa Tinge krævet, at deres Værge skal bortgifte dem, og vil deres Værge ikke bortgifte dem, og lader de da en Mand ligge hos sig, da har de ikke dermed forbrudt deres Gods. Men deres
 15 Værge kan dog rejse Sag mod ham for Lejermaal.

Kap. 9. Hvis et Barn, der er i Fællig, dør.

Hvis et Barn dør i Fællig med Faderen og Moderen, da skal det betragtes, som om det aldrig havde været født. Dør et Barn, og er Moderen tidligere død, da arver Faderen
 20 det, hvad enten det er udskiftet fra Faderen eller ej, helt alene, selv om det har Søskende. Men er Faderen død før Barnet, og lever Moderen, og der er Søskende, da tager Moderen ikke mere end et af sine Børn eller Stifbørn, hvis saadanne findes.

25 Kap. 10. Om Udarvinger.

Findes der Udarvinger, og dør en af dem, der er i Fællig, da skal alt Godset skiftes, som om de alle levede i Fællig, og derefter skiftes den dodes Lod mellem alle Arvingerne.

Kap. 11. Hvorledes den ene af flere Helsøskende
kan arve mere end den anden.

Naar det gaar saaledes, at det førstfødte Barn arver en
af sine Halvsøskende sammen med sin Moder, da tager
det, uanset hvor mange Søskende der fødes, forlods alt, hvad 5
det arvede efter sin Halvbroder eller Halvsøster, naar der
skal skiftes enten efter Faderen eller Moderen.

Kap. 12. At Husbondens Søn, som er i Fællig,
ikke har noget Forlods.

Drager Husbondens Søn paa Købmandsfærd udenlands og 10
tjener Penge og ikke er udskiftet fra sin Fader, da skal
han, hvis Faderen dør, og han kræver Arv, føre alt, (hvad
han ejer), til Skifte eller miste Arven. Men gifter han sig ud
af Fælliget og siden bliver rig, da skal han dog arve baade
efter sin Fader og Moder, naar de dør. 15

Kap. 13. Hvis Husbondens Søn fører sin Kone ind
(i Fælliget) hos sin Moder og Fader.

Gifter Husbondens Søn sig, mens han er i Fællig, og fører
sin Kone ind til sin Fader og Moder, og bliver hans
Kones Gods ikke optaget i Fælliget, og han derefter dør, da 20
faar hun, hvad enten han havde Børn (med hende) eller ej,
ikke mere end det, hun førte med sig ind i Fælliget, fordi
hendes Husbond ikke havde nogen Lod, saa længe hans
Fader og Moder levede, medmindre der særligt var givet ham
noget i Hænde. Men har han Børn med hende, da skal de 25
blive hos Bedstefaderen og Bedstemoderen og tage Arv efter
dem, naar de dør. Men bliver der Uenighed om, hvor meget
hun førte med sig, da skal hans Fader med Kønnsnavn fast-
sætte det til saa meget, som han vil.

Kap. 14. Hvad en Fader maa give sit Barn.

Fader behøver ikke at give sit Barn noget i Hænde, saa længe han og Moderen er i Live, men hvis han giver eet Barn noget, da kan han derefter ikke nægte (at give) de andre.

5 Men giver Faderen sit Barn noget, og det Barn selv faar et Barn, da kan hverken Bedstefaderen eller nogen anden, hvis Barnet dør, og Barnebarnet lever, tage det fra Barnebarnet, som Bedstefaderen gav sit Barn.

Kap. 15. Om Medgift.

10 **G**ifter en Fader sin Datter bort med Medgift eller giver sin Søn noget i Hænde, naar denne gifter sig, da skal det, de har faaet, fuldt ud fradrages i deres Lod, naar deres Fader og Moder dør. Men hvis de ikke vil nøjes dermed, da skal de føre det tilbage, som de har faaet, og derefter skiftes

15 der, som Ret er. Men hvis de ikke vil føre tilbage, skal de miste Arven. Bliver der Strid, om alt er kommet tilbage, skal sagsøgte føre Bevis med Kønsnævn. Men hvis den, der er ude, vil nøjes med sin Lod, som Faderen gav ham, da kan de andre Arvinger ikke tvinge ham til at føre tilbage eller udligne

20 med dem af det, han har faaet, alene med Undtagelse af Jord. Et Barn er altid nærmere til at bevise, at det er i Fællig, end de andre er til at modbevise det.

Kap. 16. Hvis Søskende rejser Klage mod hinanden over, at de er blevet forfordelt (ved Skiftet).

25 **H**vis alle Søskende er i Live, og alle Lodder er udelte, da kan en af dem, hvis han vil, rejse Krav om mere, men dog saaledes, at enhver skal vide, hvor hans Lod faldt, og kræve Udligning med de andre. Tolv af deres Samfrænder skal træffe Afgørelse og aflægge Ed paa, at de ikke kan gøre

30 det rettere. Hvis der opstaar Uenighed mellem forskellige

Søskendekuld, skal Samfrænder fastslaa det, de vil, henholdsvis som Fædrengods, Mødrenegods og Købejord. Er Børn uenige med deres Moder, om hvad der er Fædrengods, og hvad der er Mødrenegods, og hvad der er Købejord, da skal hun føre Bevis med sine Frænder, for det vidnes da ikke fra 5 Børnene, hvis de overlever deres Moder. Paa samme Maade skal det være, hvis Faderen har Strid med sine Børn, da skal han føre Bevis med sine Frænder.

Kap. 17. At Arv beder Arv.

Arv beder Arv i alle Skifter, hvis der er kommet Arv mod 10 Arv, uanset hvor stor den er paa den ene Side, og hvor lille den er paa den anden. Men er der ikke kommet Arv mod Arv, da skal enhver først udtage sin Arv, som med Vidnesbyrd kan godtgøres at være indkommet, saafremt det ikke er aftalt, at den skal inddrages under Fælliget. 15

Kap. 18. Hvis sammenbragte Børn er uenige om Løsøre.

Er sammenbragte Børn uenige om (Skifte af) Løsøre, skal man paa begge Sider tilbagelevere, (hvad man har faaet), med Kønsnævn, for naar det ikke længere drejer sig om Strid mellem Søskende, kan Samfrænder ikke træffe Afgørelse. 20

Kap. 19. Hvis den ældste Broder gifter sig, naar han er i Fællig med andre Søskende.

Naar mange Søskende er i Fællig, og den ældste, der er deres Værge, gifter sig og fører sin Kone ind i Fælliget til sine Søskende, og de faar Børn, og hans Søskende er myn- 25 dige og ikke rejser Klage, da skal hans Børn tage fuld Lod i Fælliget. Men er hans Søskende umyndige eller Piger og saaledes enten ikke kan eller ikke har Lov til at rejse Sag, skal de ikke have Skade af deres Broderbørn, der er født i Fælliget. 30

Kap. 20. Hvis en Mand gifter sig med en Enke.

Gifter en Mand, der ikke selv har Hovedlod, sig med en Enke, og har hun Børn, og bliver der ikke truffet Aftale om hans Optagelse i Fælliget eller foretaget Ting-
 5 lysning, da skal Børnene, naar der skal skiftes, bevise med Kønsnævn, hvor meget deres Stiffader indførte i Boet, og saa meget skal han udtage først, og derefter skiftes Løsøret imellem dem (i saa mange Lodder), som de var i Fælliget, før han blev deres Stiffader, og han faar ikke mere end sin
 10 Kones Lod.

Kap. 21. Om Slegfredbørn.

Et Slegfredbarn skal Faderen føre til Tinget og lyse paa Tinge, at det er hans Barn, og tilskøde det, hvad han vil give det og saa meget, som bliver tilskødet Barnet, beholder
 15 det, og ikke mere. Men lyser han det i Kuld og Køn og ikke tilskøder det noget, da tager det halv Lod i Forhold til et Ægtebarn. Men er der ingen Ægtebørn, da tager Slegfredbarnet, der blev tinglyst, Arven efter Faderen. Men faar det nogen Arv efter Faderen, da arver det efter Søskende lige
 20 med Ægtebørn, medmindre Faderen forud har kundgjort paa Tinge, at det skulde nøjes med det, Faderen gav det i Hænde, og ikke have mere og ikke arve efter Søskende.

Kap. 22. At alene Faderen kan anerkende nogen som sit Barn.

Den, som Faderen anerkender som sit Barn, kan ingen
 25 vrage — og ingen kan paatvinge en Mand et Barn, som han ikke selv har anerkendt — undtagen hans rette Arving. Den Mand, der efter alle Lovens Regler anerkender et Slegfredbarn paa Tinge, skal være ansvarlig for det som for sit
 30 Ægtebarn, hvilke Krav der end stilles til det. Men har en Mand et Slegfredbarn, og lyser han det ikke paa Tinge, og

det bliver dræbt, da skal de mødrene Frænder tage hele Boden, og de fædrene Frænder og Faderen faar intet, og dør det en naturlig Død, skal Moderen — eller de mødrene Frænder, hvis Moderen er død — og ikke Faderen arve det.

Kap. 23. Hvornaar Arv og Gæld skal kræves. 5

Hvis nogen vil kræve Arv eller Gæld efter en andens Død, skal han eller hans Bud komme paa tredivte Dag eller paa det Ting, der er nærmest efter, hvis de er inden for Bygden, men er de uden for Bygden, skal Boet henstaa seks Uger. Er de udenlands, skal det henstaa Dag og Aar. Men er han i Kongens Ærinde, skal han rejse Krav om Arv eller Gæld inden tredie Femt, efter at han er kommet hjem. Men har han intet lovligt Forfald — det, som de fleste regner for lovligt Forfald — og vidste, at Arven var der, og ikke rejste Krav, som det er sagt, i rette Tid, skal den, der tog Arven, have Ret til at føre Bevis for, at han tog den med Rette. Men er der ingen rette Arvinger inden for syvende Mand, og der ingen kommer inden Aar og Dag, da skal Kongen tage Arven. Men hvis man ikke finder nogen retmæssig Arving inden tredivte Dag, da skal Arven vurderes og sættes i Forvaring Dag og Aar. Kommer der da ingen, skal Kongen tage Arven og forvare den, lige til rette Arving kommer. Men kommer der ingen rette Arving efter den, da skal Kongen have den. Aar og Dag det er et Aar og seks Uger. 10 15 20

Kap. 24. Hvis en Mand med sit Vidende gifter sig med en Horkone. 25

Gifter en Mand sig med sit Vidende med en Horkone og bliver viet til hende og faar Børn med hende, da skal de Børn, hvad enten det bliver bekendt for den hellige Kirke eller ej, altid være Ægtebørn. Skilles de senere paa Grund af den kirkelige Ret, da skal de begge tage lige meget af 30

Løsøret, fordi de begge var vidende om deres Forbrydelse. Men vidste hun og ikke han, at det var Hor, og det bliver bekendt, og de skilles, og de har Børn sammen, da skal der fastsættes en Hovedlod for Børnene, og de skal blive hos
5 deres Fader, og hvis de dør, da arver han alene dem, og Moderen arver ikke. Saaledes er det ogsaa, hvis Faderen vidste, at det var Hor, og Moderen ikke, da skal Børnene gaa til deres Moder, og hvis de dør, arver hun dem alene sammen med deres Søskende, og Faderen arver ikke. Men
10 har de ikke Børn sammen, da skal den af dem, der vidste, at det var Hor, hvis vedkommende førte mindre ind i Boet, end den anden i Forvejen havde, ikke have mere end det indførte, hvis de skilles, som det er sagt. Men havde den, der vidste, at det var Hor, mere, da skal den, der ikke vidste,
15 at det var Hor, dog tage det halve af hele Boet.

Kap. 25. Om Horebørn.

Horebørn tager ikke Arv efter deres Fader, selv om han tinglyser og tilskøder dem alt det, han kan, medmindre han giver dem det i Hænde, før han dør. Men har en Mand
20 Slegfredbørn, og han senere ægter Moderen, da er de Børn alle Ægtebørn, selv om de er født før. Træl og Fledføring og Klostermand kan ikke arve.

Kap. 26. Hvis en Mand dør med stor Gæld.

Hvis en Mand, der er i stor Gæld, dør og har overladt alt,
25 hvad han ejer, som Sikkerhed for sin Gæld, enten til Klostermænd eller til andre, skal hans rette Arvinger, hvis de vedgaar Arven paa rette tredivte Dag, udrede al den Gæld, der kræves, eller give Edsbevis paa den dødes Vegne. Men vedgaar de ikke Arven, da skal de, der har modtaget hans til
30 Sikkerhed stillede Gods, udrede Gælden, saa langt hans Gods rækker.

Kap. 27. Hvor længe en Mand kan have en
Slegfred hos sig.

Hvis nogen har en Slegfred i Gaarde hos sig i tre Vintre og aabenlyst gaar til Sengs med hende, og hun raader over Laas og Lukke og aabenlyst spiser og drikker med ham, 5 da skal hun være hans Ægtehustru og rette Husfrue.

Kap. 28. Hvem der kan være Værge.

Efter Faderens Død er en fuldvoksen Broder Smaabørnenes Værge. Men er der ingen Broder, da er det Bedstefaderen. Er der ingen Bedstefader, da er det Farbroderen. Er der ingen 10 Farbroder, da er det Morbroderen. Findes der ingen af disse, da skal den nærmeste Slægtning være Værge. Fædrene Frændere er altid nærmere til at være Værge end mødrene Frænder, hvis de er lige nær beslægtede og vil værge godt. Men vil de værge daarligt, da skal Kongen sætte den, som han vil, til at 15 være Værge, for Kongen er Værge for alle dem, der ikke selv har en ret Værge. Den, der hærger, maa aldrig være Værge.

Kap. 29. At en Enke maa beholde sine Børn og
deres Gods hos sig.

Saa længe en Enke vil sidde uden Mand og ugift med sine 20 faderløse Børn, kan man ikke tage Børnene fra hende, men de lovlige Værger skal dog have Besiddelsen af deres Jord og vogte og føre Tilsyn med den og værge dem med Edsbevis, hvis nogen anden rejser Sag. Moderen skal dog have alt Udbyttet af den og raade derover, som hun vil. Men gifter 25 Moderen sig, da skal Børnene være hos deres lovlige Værge, medmindre de er saa smaa, at de ikke kan undvære Moderens Hjælp, det vil sige, indtil de er syv Vintre gamle. Men efter at hun har giftet sig, skal de lovlige Værger tage Vare paa den Ejendom, som tilhører de Børn, der er hos hende, og give 30

hende Fosterløn og Erstatning for hendes Udgifter. Men sælger Moderen sin egen Jord af Trang, mens hun har dem hos sig, og Betalingen for Jorden forbruges til alles Nytte, da skal hun, hvis hun senere bliver gift, og Børnene drager
5 fra hende, tage saa meget af det uskiftede Løsøre, som Betalingen for hendes Jord udgjorde. Men af deres Jord faar hun intet, medmindre der findes Købejord; da tager hun deraf fuld Erstatning for sin Jord.

Kap. 30. Om Stiffader og Stifbørn.

10 **E**n Stiffader kan ikke være Værgen for sine Stifbørn, medmindre de nærmeste Frænder samtykker, men (i saa Tilfælde) skal han dog enten tage dem i Fællig med sig eller modtage deres Gods efter Vurdering, saa længe han er deres Værgen, men han maa ikke afhænde deres Jord eller Huse.
15 Den, der skal være en andens Værgen, skal eje lige saa meget med fuld Ejendomsret at stille som Sikkerhed, som han tage under sit Værgemaal, saaledes at hvis Værgen øder noget af sit Gods, skal han dog have lige saa meget af sit Gods at erstatte af, som han har under sit Værgemaal. Men øder han
20 mere, end han selv ejer, da kan han ikke være Værgen. Den, der er Værgen, skal paase, hvor stor Udgift han har af Børnene, og det, der bliver tilovers, skal komme Børnene til fremtidig Nytte. Men bliver der ikke meddelt paa Tingene med Frændernes Samtykke, hvor meget der hvert Aar skal udredes af
25 deres Gods til deres fremtidige Nytte, da har de Ret til, naar de bliver myndige, at kræve den størst mulige Indtægt, som deres Ejendom kan have givet. Dog beregnes der en Trediedel til Værgen for hans Arbejde og hans Udgifter af det, som deres Gods kan have givet i Indtægt. Ingen Værgen
30 maa afhænde Jord, der tilhører de Børn, som han er Værgen for. Hverken Fader eller Bedstefader maa afhænde Børnenes Jord, efter at deres Moder er død.

Kap. 31. Hvem der ikke kan være Værge.

Klostermænd og lærde Mænd, det vil sige Præster, Degne og Underdegne, kan ikke være Værger paa Lægmands Ting. Bryde og Træl og Fledføring kan ikke være Værge for nogen, for de er ikke deres egen Værge. 5

Kap. 32. Om Fledføring.

Den, der fledfører sig, kan aldrig tilbagekalde det. Men man skal fledføre sig paa Tinge. Den, der har en Træl eller tager mod en Fledføring, skal hæfte for deres Gerninger. Saarer en Fledføring sin egen Husbond, da betaler Hus- 10 bonden, der blev saaret, Blodbøde. Den, der vil fledføre sig, skal først lovbyde sig og sin Ejendom til dem, der skal arve ham, men forsømmer han det, da kan de sagsøge ham til (at faa) sin Frihed igen eller til (at komme) til dem. Gør nogen Krav paa en Fledføring, og Fledførelsen ikke er sket 15 paa Tinge, da er han fri uden (at føre) noget Bevis. Den, der er gift, kan ikke fledføre sig, medmindre Hustruen fledfører sig sammen med ham, eller de er saa gamle, at Biskoppen tillader dem at leve adskilt.

Kap. 33. Hvorledes man skal gifte sig. 20

Den, der vil tage sig en Kone, skal anmode om hende hos hendes Fader eller hendes Søn, hvis han er fuldvoksen, eller hendes Broder. Men findes der ingen af disse, da skal han modtage hende af den nærmeste Slægtning, men det skal dog være med hendes Samtykke og Vilje. Men har 25 Kvinden ingen Frænder, kan hun bede, hvem hun vil, om at give hende til Ægte. Men har hun saa nære Frænder, at de er hendes rette Værger, saasom Fader, Broder, Søn, Bedstefader, Farbroder eller Morbroder, og hun giver sig selv til Ægte uden deres Samtykke, da skal de have Raadig- 30

hed over hendes Ejendom, saa længe hun lever. Men bliver hun voldtaget, har hun ikke af den Grund forspildt sit Gods.

Kap. 34. Hvem der maa afhænde Jord.

En Bonde maa sælge sin egen Jord, til hvem han vil, hvis
5 han først har lovbudt den paa tre Ting til sine nærmeste
Frænder. Fædrenejord skal tilbydes de fædrene Frænder og
Mødrenejord de mødrene Frænder. Men skøder han, før han
lovbyder, da kan hans nærmeste Frænder omstøde Salget,
og han har forbrudt tre Mark (baade) til Kongen og til
10 Bonden. Men siger Sælgeren, at Jorden var lovbudt, skal han
give tolv Mænds Ed.

Kap. 35. Om Konens Jord.

Husbonden maa ikke sælge sin Kones Jord, medmindre
han har lige saa god Jord at stille som Sikkerhed og har
15 Barn med hende. Men sælger en Husbond sin Kones Jord
og køber anden Jord, skal hun tage Erstatning af Købejorden,
saa vidt den slaar til. Men er der mere Købejord, end der
blev solgt (af hendes Jord), skal det skiftes mellem alle
Arvingerne. Men er der ikke tilstrækkelig Købejord, da skal
20 hun tage Erstatning af Husbondens Fædrenejord.

Kap. 36. Hvor gammelt et Barn skal være,
før det maa afhænde sit Gods.

En Dreng maa ikke sælge sin Jord eller paa anden Maade
afhænde den, før han er atten Vintre gammel, men en
25 Pige maa aldrig sælge sin Jord, medmindre hun bliver saa
fattig, at hun sælger for at opholde Livet. Da skal der sælges
med de nærmeste Frænders Samtykke, men dog ikke mere
paa een Gang end for en halv Mark Sølv i eet Aar. En Enke
maa med sine Frænders Samtykke baade sælge og mageskifte

sin Jord. Sælger Husbonden sin egen Jord og forbruger den i Fælliget, da skal Hustruen ikke erstatte den. Men sælger han baade sin og sin Kones Jord paa Grund af Fattigdom, maa hun bære Tabet, fordi de skal have Føden af det, de begge ejer. 5

Kap. 37. Hvor Jord skal købes.

Paa Tinge skal man skøde Jord og ikke andetsteds, det vil sige paa Herredstinget i det Herred, hvori Jorden ligger, eller paa Sysseltinget eller paa Landstinget, for Tingsvidne er saa bindende, at der ikke kan gives Bevis imod det. 10

Kap. 38. Om Tingsvidne.

Tingsvidne vil sige, at de gode Mænd, der var til Stede paa Tinget, aflægger Vidnesbyrd om, hvad de hørte og saa. Færre end syv Mænd kan ikke holde Ting. Saa mange Mænd udgør ogsaa et fuldt Tingsvidne. Skal den Jord, som 15 bliver givet til Kirken, sælges, kan hvem der vil, købe den, for alle kristne Mænd skal være Brødre.

Kap. 39. Om Sjølegave.

Den Hustru, der har en Mand og Barn med ham, maa ikke give mere i Sjølegave, end Husbonden giver sit Samtykke 20 til. Men rejses der Klage over en saadan Sjølegave, enten af et Kloster eller af andre Mænd, da har Husbonden Ret til at føre Bevis for, at han ikke gav sit Samtykke til mere, end det han (nu) indrømmer. Men har hun ingen Børn med ham, da kan hun give sin halve Hovedlod for sin Sjæl. 25

Kap. 40. Hvis en Mand sælger sin Jord, og Betalingen ikke bliver anbragt i Jord.

Sælger en Mand sin Jord for rede Penge, og de ikke alle bliver anbragt i Jord, da skal det, der findes i Jord,

betrages som Jord, og det, der findes i Penge, som Løsøre. Men hvis Husbonden først køber Jord for Løsøre og derefter sælger sin egen Jord til sit og sin Hustrus Underhold, da skal — hvis der findes Købejord — det, der er købt, gives Husbonden i Erstatning for hans Fædrenejord. Er der købt mere, end Husbonden solgte, skal det skiftes mellem Arvingerne. Er der mindre, skal han tage Erstatning af Løsøret. Er der intet Løsøre, maa han selv bære Tabet.

Kap. 41. Hvis en Mand sælger uden Hjemmel.

10 **H**vis nogen sælger Jord uden Hjemmel, og den søges tilbage, skal Sælgeren tilbagebetale Købesummen og bøde tre Mark baade til Bonden og ligeledes til Kongen, fordi han solgte uden Hjemmel. Men den, der sælger Jord til en anden, skal hjemle og værge den for ham med sine Frænder, 15 lige indtil Køberen har tre Vintres Hævd paa den, for Lovhævd er ikke mindre end tre Vintre. Derefter skal Køberen værge den med sine egne Frænder, medmindre der rejses Krav om den af nogle, der ikke var myndige, eller af en Kvinde, der ikke havde ret Værge, eller hvis de Mænd, der 20 havde den i deres Værge, var uden for Landet paa den Tid, da Jorden blev solgt.

Kap. 42. Hvis der opstaar Strid om, hvorvidt der blev solgt mere eller mindre.

25 **S**ælger en Mand Jord til en anden, og de bliver uenige om, hvorvidt han købte mere eller mindre, og Køberen har faaet Lovhævd paa den, uden at der er rejst noget Krav, da har han Bevisretten over for Sælgeren. Men bliver de uenige inden tre Vintre, da skal Tingsvidne afgøre Sagen. Men er der intet Tingsvidne, da er Sælgeren nærmest til at føre 30 Bevis.

Kap. 43. Hvis en Mand paastaar, at han har købt
baade Søsters og Broders Jord.

Paastaar en Mand, at han har købt baade Søsters og Broders
Jord, og hun er ugift og i Fællig med Broderen, og der
ikke er Tingsvidne paa, at begge blev særskilt nævnt, da har 5
Sælgeren Ret til at føre Bevis for, at han ikke solgte mere
end sin egen Lod. Men kan han ikke føre Bevis, skal han
bøde tre Mark. Men en Søster beholder altid sin Jord, med-
mindre hendes rette Værge eller hun selv har afhændet den.

Kap. 44. Hvorledes man skal værge Jord. 10

Det tilkommer alene Kønsnævn at værge Jord. Er en Bonde
uenig med Kirken om Jord, og er Jorden mere end en
Mark Sølv værd efter ret Byvurdering, skal Sandemændene
træffe Afgørelse derom. Men er Jorden en Mark Sølv eller
mindre værd, og har Bonden den i sin Besiddelse, da skal 15
han værge den med Kønsnævn, men hvis Jorden er i Kirkens
Besiddelse, skal Kirkeværgerne og andre af de bedste Sogne-
mænd, saa at de er tolv, sværge Kirken den til eller fra. Har
Bonden haft Kirkens Jord i sin Besiddelse i fyrretyve Vintre,
skal han ikke føre Bevis over for Kirken. Men har Kirken 20
haft Bondens Jord ubestridt i sin Besiddelse i tredive Vintre,
skal den ikke føre Bevis over for Bonden, hvis der ikke (før)
er rejst noget Krav.

Kap. 45. Hvis man er uenig i en By eller et Bol.

En Mand, der siger, at han har mindre af Bolet, end der 25
tilkommer ham, bringer hele Bolet til Rebning. Men er
et Bol uenigt med et andet Bol, bringer det hele Byen til
Rebning.

Kap. 46. Om Ornum i Byen.

Er der Ornum i Byen, skal det have været der fra Arilds 30
Tid og være særskilt afmærket som saadant, enten med

Sten eller med Pæl eller med Grøft. Det rebes ikke med Byen, fordi det er hele Byen uvedkommende. Men opstaar der Uenighed om, hvorvidt noget er Ornum eller en Del (af Bymarken), hvis det henligger ubebygget, skal den, der har
5 det i sin Besiddelse, bevise med Kønsnævn, at det er hans Ornum, og at det ikke skal skiftes sammen med Byen. Men er det ikke afmærket med Sten eller med Pæl, skal det underkastes Rebning.

Kap. 47. Hvis en Torp er uenig med Adelbyen.

¹⁰ **E**r en Torp anlagt ude paa Marken, og Agerland og Eng er helt fælles (for Torp og Adelby), og man er uenige om, hvad der hører til Torpen, og hvad der hører til Adelbyen, da skal de, der bor i Adelbyen, føre Bevis. Og hvis de, der bor i Adelbyen, finder, at Torpen er til Skade for
15 dem, da kan de kalde Beboerne i Torpen tilbage, hvis Skaden er utaalelig for dem. Vil de ikke drage tilbage, skal der fastsættes en Lovdag for dem paa Tinge, da de skal drage tilbage. Bliver de boende, efter at det paa lovmæssig Maade er krævet, at de skal flytte tilbage, skal de bøde Kongens Ret. Men hvis
20 de har tre Vintres Hævd paa deres Bebyggelse, uden at der er rejst Klage paa Tinge, da kan man ikke ved Retssag tvinge dem til at flytte tilbage.

Kap. 48. Hvis en Mand bosætter sig i Vangen.

²⁵ **H**vis nogen fra Adelbyen bosætter sig i Vangen, da skal han, selv om han bygger paa sin egen Grund, skaffe sig Forte og Fægang paa sin egen Jord skadesløst for alle Ejerne eller igen flytte tilbage til Adelbyen.

Kap. 49. Om Rebning af Jord.

³⁰ **I**ngen i Byen maa undslaa sig for Rebning, hvem der end stiller Krav derom. Hvis nogen vil bevise, at han har

Stuf eller Særkøb i en Del (af Bymarken) eller i Byen, skal han dog tillade, at der foretages Rebning, men han skal have lige saa meget (ved Rebningen), som han havde, før han eller hans Forfædre fik det Særkøb eller Stuf, og det skal ikke komme nogen Mand til Skade undtagen den, der bør bære Tabet, 5 det vil sige Sælgeren. En Mand er altid nærmere til at bevise sin Ret til Rebning, end hans Modpart er til at modbevise den.

Kap. 50. Hvorledes man ad retslig Vej skal fremtvinge Rebning.

Den, som ad retslig Vej vil fremtvinge Rebning, skal først 10 rejse Klage paa Tinget over, at han er forfordelt af sine Medejere og har mindre, end han bør have, og forlange Udligning ved Rebning. Da skal der fastsættes et Ting for ham og hans Modpart, (det skal være) det nærmest følgende Ting, hvis de bor inden for Herredet. Bor nogen uden for Herredet, 15 da fastsættes et Ting en halv Maaned efter. Sagsøgeren skal stævne den sagsøgte fem Nætter før Tinget i hans Hus med to Mænd. De skal ogsaa vidne paa Tinget, at han var lovlig stævnet. Kommer den indstævnedede til Stede og svarer, da fastsættes en Frist paa fem Dage af Tinget for dem til at 20 rebe den Jord, hvorom de er uenige. Der skal udtages Tinghøringer, som er gode og paalidelige Mænd, til at være til Stede og paase, om den sagsøgte tilbyder Retfærdighed. De skal paa Tinget sige, hvad der er sket paa Lovdagen, og efter deres Vidnesbyrd skal man fastsætte Rebning, hvis det er 25 nødvendigt, eller dømme, at det, som Tinghøringerne var enige om, skal staa fast. Har den sagsøgte Forfald paa Genmæletinget og ikke selv kan komme, da skal der fastsættes et andet Ting for ham, men længere end til tredie Ting maa der ikke meldes Forfald, medmindre han ligger i Sygeseng, saa 30 at han ikke kan komme, eller er i Kongens Tjeneste eller Ærinde eller uden for Landet paa Pilgrimsfærd eller er

stævnet for en højere Ret eller til højere Forsvar, eller han skal værge sin Jord, og det er hans rette Lovdag. Disse Omstændigheder er lovligt Forfald i alle Retssager, men hvis man tager til Genmæle paa Tinget, kan alle Forfald dog
5 hindre Lovdagen undtagen alene Pilgrimsfærd. Men vedtager alle Ejere Rebning paa Tinget, kan een Mand eller to ikke senere forhindre den.

Kap. 51. At ingen maa bebygge Forten.

Ingen Mand maa bygge paa Forten, for Forten tilhører alle.
10 **D**en, der er Medejer i Byen, kan altid, af hvad Størrelse hans Ejendom i Byen end er, rejse Sag angaaende Forten, hvis nogen har formindsket eller forringet den. Alle Tofter, der ligger i Byen, baade gamle Tofter og svorne Tofter, skal have Forte. Det er en svoren Toft, hvis alle Mænd tager en
15 Del, som før var Agerland, og gør den til Toft, dog saaledes, at der af den samme svorne Toft ogsaa skal gøres Forte. Naar der bor Mænd uden for Adelbyen, skal de skaffe sig Forte af deres egen Grund. Men er alle flyttet fra Moderbyen, og der sidder en tilbage, da er han nærmere til at kalde
20 dem tilbage, end de er til at kalde ham bort, medmindre han tier og taaler det for længe, det vil sige tre Vintre, uden at der er rejst Klage. Bliver hele Byen øde, skiftes det, der før var Forte, som anden Jord til By og til Bol.

Kap. 52. Hvad tolv Lodsejere skal sværge om.

25 **T**olv Lodsejere skal vidne med deres Ed (om Grænser) mellem Toft og Forte, mellem Toft og Agerland og mellem Skov og Agerland og mellem Aasene og Agerenderne indbyrdes og om Kongens Hovedvej. Men er der ikke tolv Mænd i den By, da skal man udtage af den By, der er dem
30 nærmest, indtil der er tolv. Hvad de tolv sværger, efter at de er lovlig tilsagt, paa den rette Lovdag, som er fastsat paa

Tinge, det skal staa fast; men er de uenige, da skal det staa fast, som de fleste udtaler om det, hvorom Striden drejer sig. Men sværger seks et og seks noget andet, da skal der udtages endnu tre, og det, som de to af dem slutter sig til, skal staa fast. Selv om der kommer flere Nævninger til, skal det, som de første fastslog, staa ved Magt. Enhver Mand, der bor i Byen, skal og kan sværge sig til Forte og Udgang, hvis han har tre Vintres Hævd paa sin Udgang, uden at der er rejst Indsigelse.

Kap. 53. Hvis en Mands Skov og en andens Mark 10
støder op til hinanden.

Støder en Mands Skov og en anden Mands Mark op til hinanden, da naar Skovejerens Ejendomsret saa langt, som Grenene rækker, og Rødderne rinder, medmindre det er Almindingsskov, for der ejer Kongen Jorden og Bønderne 15
Skoven.

Kap. 54. Om Mageskifte.

Ingen kan tvinge en anden til Mageskifte mod hans Vilje.

Kap. 55. Hvis en By skal solskiftes. 20

Skal en By solskiftes, da skal enhver opgive sin Besiddelse i hele Markjorden, medmindre det er Ornum eller Kirkestuf eller en Mands Særkøb, om hvilket man ikke ved, i hvis Lod det skal gaa fra. Man maa hverken øge eller mindske en Del, hvori der ligger Stuf. Derpaa rebes først Tofterne, der 25
ligger i Byen, saaledes at ingen kan rejse Indvending. Men kommer en Mands Jord, som han har faaet tildelt ved Rebningen, til at ligge, hvor en anden Mand har en Bygning, og den, der bor derpaa, ikke vil flytte derfra, da har den, der gør Krav derpaa, Ret til at tage lige for lige af hans ubebyggede 30
Jord, hvor han vil paa Marken. Man skal værge Landbotoft

som den Toft, hvorpaa man selv bor, og paa samme Maade Gaardsædetoft og en hvilken som helst Toft, hvorpaa der er en Bygning, som er bygget, før der blev rejst Sag om Rebning af Marken. Men bygger en Mand paa en anden Mands Jord 5 enten Hjelm eller andre Huse, da maa den, der ejer Jorden, ikke nedbryde de Huse, undtagen alene efter Tingsdom og efter tre Lovdages Frist. Men rømmer den, der byggede det, til første Lovdag og giver Edsbevis paa, at han mente, det var hans eget, skal han være sagesløs. Men lader han Sagen 10 komme til Dom, skal han bøde tre Mark til Bonden og ligesaa til Kongen. Ligesom Tofterne i Byen skiftes, skal hele Markjorden skiftes. Det samme gælder, naar et Gærde ad retslig Vej skal flyttes, som naar et Hus skal flyttes.

Kap. 56. Om Veje.

15 **T**il hver By skal med Rette føre fire Veje, de, som fra Arilds Tid har ført derhen, og dem maa ingen spærre eller ødelægge; men den, som spærre eller ødelægger dem, skal bøde tre Mark til Kongen og dog gøre Vejen godt farbar. Paa hver Bymark skal de Ejere, der bor paa Marken, istand- 20 sætte den offentlige Hovedvej. Men er den meget ufarbar, enten paa Grund af Mose eller store Aaer, da skal hele Kirkesognet være behjælpelig med at bygge Bro, hvis det er nødvendigt. Men er det hele Herredets Vej, da skal hele Herredet hjælpe med til at bygge Bro og senere med at holde den. Ingen 25 maa lukke eller spærre svorne Veje, der fører til Købstad eller Ting eller Strand eller til Skov. En Hovedvej skal være fjorten Alen bred, men Forte skal være femten Favne bred eller saa bred, som alle Ejerne vil nøjes med.

Kap. 57. Hvorledes man skal bygge Mølle.

30 **E**n Mand maa ikke opføre Mølle fra ny, medmindre han har Dæmning og Dæmningssted, saaledes at der ikke

sker Oversvømmelse paa en anden Mands Ager eller Eng, eller man ved Opstemning af Vandet ødelægger de gamle Møller, der er Møller fra Arilds Tid. Bliver en Mølle opført uden Indsigelse, og uden at der rejses Klage over den af nogen, og den, der opførte den, faar Lovhævd paa den, da 5 skal han føre Bevis for Flod og Flodsted og Dæmning og Dæmningsdige med Kønsnavn. Lovhævd er tre Flodmaal, uden at der er rejst Klage. Gøres der Indsigelse, før Møllen bliver bygget, eller før den, der byggede den, har Lovhævd paa den, da skal Synsmænd udmeldes for at undersøge, om 10 den bevirker Oversvømmelse paa sin egen eller paa andre Mænds Grund, for ingen maa fremkalde Oversvømmelse paa anden Mands Jord uden hans Vilje og heller ikke grave eller bygge Hus paa den. Den samme Lov gælder om Fiskedam som om Mølle. Man maa ikke lede Vandet fra 15 den Rende, hvor det har været fra gammel Tid, bort fra anden Mands Mølle eller Fiskedam eller fra en anden Mands Jord.

Her ender første Bog.

2. Bog.

20

Her begynder anden Bog.

Kap. 1. Om Sandemænd.

Der skal være otte Sandemænd i hvert Herred, to i hver Fjerding. Dog maa der ikke være mere end een af noget Fællig. Hver af dem skal have Ejendom i den Fjerding, hvor 25 han er Sandemand, og i det mindste være Fællesbryde og ikke Landbo. Ingen kan afsætte dem, medmindre de forbryder deres Hovedlod ved at sværge falsk, eller de tager mere Hesteleje, end de skal. Dog maa ingen have baade Forlening og Sandemandshverv i samme Herred. 30

Kap. 2. Hvad Sandemænd skal sværge om.

Sandemænd skal sværge om Manddrab, om Afhug, om Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Markeskel, om Saar, om Kirkegods, hvis det drejer sig om mere end en
5 Mark Sølv, og om Frihedsberøvelse.

Kap. 3. Hvorledes de skal sværge.

Sandemænd skal sværge paa Landstinget om Manddrab, Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Afhug, og hvis en Mand med Vold bliver berøvet sin Frihed, men paa Her-
10 redstinget om Sag mod en Bonde, om Kirkegods og om Saar; om Markeskel paa det Sted, hvor den omstridte Jord ligger.

Kap. 4. Hvorledes de skal indsættes og afsættes.

Kongens Brev skal lyse dem til at være Sandemænd paa Herredstinget i det Herred, hvor de skal være Sande-
15 mænd, og Kongens Ombudsmand skal tage dem i Ed, og de skal sværge saaledes, naar de tages i Ed, at Gud skal hjælpe ham, saa sandt som han ikke for Gods eller paa Grund af Slægtskab eller af Partiskhed vil gøre andet i sit Sandemands-
hvert end det, han ved er rettest og sandest.

20 Kap. 5. Hvis de tager mere end ret Hesteleje.

Bliver Sandemænd overbevist om, at de tager mere i Hesteleje, end de har Ret til, da har de for det første forbrudt deres Hovedlod og dernæst deres Sandemands-
stilling. Deres rette Hesteleje er en halv Mark Sølv til alle
25 otte. Selv om en af dem modtager den halve Mark Sølv, skal han dele den med alle de andre. Den, der kræver Med-
virkning af Sandemænd, skal give dem Hesteleje, hvad enten de sværger med ham eller imod ham eller overhovedet ikke
sværger. Paa det samme Ting, hvor de skal sværge, skal de

modtage deres Hesteleje med Tingsvidne. Da kommer der ikke senere Retstvist derom. Men tilbageholdes Hestelejen længere, kan der rejses Ranssag om den.

Kap. 6. Hvornaar de skal sværge.

Paa mindre end seks Uger kan en Retssag, hvori Sande- 5
mænd medvirker, ikke afsluttes, fordi der kræves tre Ting med en halv Maaned mellem hvert. Paa det første Ting skal man lyse sin lovlige Sag og det, man vil svare for. Da skal Tingmændene fastsætte et Ting for Parterne en halv Maaned derefter og stævne Sandemændene dertil. Paa det tredie Ting 10
skal den ene Part da rejse Sag og den anden svare, og man skal lade Vidner bevidne, at Sandemændene er lovlig tilsagt til at sværge. Da skal der gives Dom for, at de skal sværge. Uden Dom skal de ikke sværge. Efter at Dommen er afsagt, kan de ikke undlade det, men de skal sværge om Sagen, hvis 15
de ikke vil have deres Hovedlod forbrudt. Sandemænd og Ransnævninger maa træffe Afgørelse i de Sager, hvortil de er lovlig tilsagt, paa alle de Tider af Aaret, da der holdes Ting, for Mordere og Tyve og Ransmænd skal aldrig have Fred, fordi de (selv) ikke lader nogen i Fred. 20

Kap. 7. Hvis Sandemænd er uenige.

Er Sandemændene uenige, da skal det staa fast, som de fleste udtaler, med den ene Undtagelse, at otte af de bedste og paalideligste Mænd i Bygden og Biskoppen vidner, at de har handlet mod Loven eller gjort Uret eller begge Dele. 25
Men selv om de alle sværger det samme, og det dog er saa aabenbar Mened, at alle ved, at det var Mened, saasom hvis de sværger, at en Mand er en anden Mands Drabsmand, og han ikke var i Bygden, da den anden blev dræbt, og ikke i det Land, da kan de dog godt forbyrde deres Hovedlod, for 30
Sandheden skal altid være stærkere og kærere end Bevis ved

Ed. Men hvis de fleste gode Mænd i Bygden ikke rejser Sag mod dem, og de alle sværger det samme, da skal det staa fast. Sværger nogle paa et Ting, og de andre ikke er paa Tinget, da skal de godtgøre, at de havde Forfald, at de enten ikke
5 vidste, at der holdtes Ting, eller at de havde lovligt Forfald, da skal de sværge paa det første Ting, der holdes derefter, eller godtgøre, at de har Forfald, saaledes som før er sagt. Men sværger de ikke paa det tredje Ting, efter at de andre har svoret, har de forbrudt deres Hovedlod, hvis de var inden for
10 Landet og ikke laa i Sygeseng.

Kap. 8. Om Manddrab.

Bliver en Mand dræbt om Torsdagen før Middag eller en hvilken som helst Dag før Torsdag, og er der Landsting paa den første Lørdag derefter, da skal Frænderne lyse det
15 paa dette Ting. Men bliver en Mand dræbt om Torsdagen efter Middag, da skal de vente til det andet Ting derefter.

Kap. 9. Hvis Sagen ikke lovligt forfølges.

Forfølges Sagen ikke lovligt, og der ikke lyses i Overensstemmelse med Loven, og det rette Ting gaar over, da
20 kan man ikke rejse Sag uden Kongens Tilladelse. Men giver Kongen ikke Tilladelse til, at Sagen rejses, da kan Sagsøgeren ikke faa mere end ret Mandebod, det er tre Gange atten Mark Penge eller fuld Værdi for saa mange Penge, eller Kønsnævn, hvis den sagsøgte nægter. Men hvis den, der skal rejse Sagen,
25 ikke gør det paa det rette lovlige Ting og ikke faar Tilladelse af Kongen til at rejse Sagen inden Dag og Aar, da kan Kongen fastsætte Bøder for den sagsøgte, hvis han vedgaar, men nægter han, skal han forsvare sig med Kønsnævn. Men vil Sagsøgeren ikke tage mod nogen af disse Vilkaar, som er
30 omtalt, da har Kongen Ret til at erklære den sagsøgte og hans Frænder sagesløse og fri for Tiltale i den Sag, for ingen skal føre Sag af Ondskab mod en anden Mand.

Kap. 10. Hvis Kongen giver Tilladelse til at rejse Sag.

Giver Kongen Tilladelse til at rejse Sag, da skal den, der forfølger Sagen, lyse paa Landstinget med Kongens Brev, at han har faaet Tilladelse til at rejse Sag efter sin døde Frænde, og paa det Ting skal han bekendtgøre den døde Banemands Navn, som om Drabet var sket i den nærmest foregaaende Uge, og derefter forfølge Sagen, saaledes som der før blev sagt om Manddrab. Men hvis nogen faar Kongens Brev med Tilladelse til at rejse Sag og gemmer det tre Ting over, da skal det ikke være ham til Nytte. 10

Kap. 11. Hvilke Sandemænd, der skal medvirke.

Hvor en Mand end bliver dræbt, hvad enten det er i Købstad eller paa Landet, og hvorfra han end er, skal altid de Sandemænd sværge, som er Sandemænd der, hvor Gerningen blev gjort. Det samme gælder om alt, hvorom Sandemænd skal sværge. 15

Kap. 12. Hvorledes de skal sværge.

Vil Sandemænd sværge en Mand til Bøder, skal de bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han hævnede enten Saar eller Hug eller var nødt til at værges sit eget Liv eller sit eget Gods og derfor skal beholde sin Fred. Men vil de sværge ham fredløs, da skal de sværge, at han dræbte sagesløs Mand og derfor skal miste sin Fred. Men hvis en Drabssag bliver lyst paa Landstinget, da skal Sandemændene udfinde, hvem der er Drabsmanden, eller hvad der voldte den dræbtes Drab og Død. 25

Kap. 13. Om Tegngæld.

Aftales der Mandebod hjemme, og der ikke bliver svoret i Sagen (af Sandemænd), da skal Kongen have Tegngæld, det er tolv Mark Penge. Men sværges en Mand til 30

Bøder, da tager Kongen ikke mere end Blodbøde. Men flyr han som fredløs eller dør, da skal Kongen af hans Bo have tre Mark i Blodbøde. Det samme skal han have, selv om han beholder sin Fred.

5

Kap. 14. Om Afhug.

Vil Sandemænd sværge en Mand fredløs paa Grund af Afhug, da skal de sværge, at han greb en sagesløs Mand og satte ham i Stok og mishandlede ham og lige saa godt kunde have taget hans Liv som hans Lemmer og af den
10 Grund skal miste sin Fred. Men vil de sværge ham til Bøder, da skal de sværge, at i den Kamp, hvor de mødtes, vilde han ikke tage den andens Liv eller Lemmer, men det skete ved Vaade, hvorfor han bør beholde sin Fred.

Kap. 15. Om hvilke Afhug Sandemænd skal sværge.

15

Om alle Afhug, saavel hvis det drejer sig om Øje som om andet, skal de sværge. Hvor der skal bødes Fjededels Mandebod for et Afhug, kan en Mand sværges fredløs derfor.

Kap. 16. Om Voldtægt mod Kvinder.

20

Rejser man Sag paa Grund af en Kvinde, der er voldtaget, og vil Sandemændene sværge Gerningsmanden fredløs, da skal de sværge, at hun blev taget med Vold mod sin Vilje og taget til Spotkone, og at den, der forgreb sig paa hende, derfor skal være fredløs. Men ved de, at hun ikke blev voldtaget, da skal de sværge, at han ikke tog hende med Vold, og
25 at det ikke var mod hendes Vilje, og at han derfor bør beholde sin Fred.

Kap. 17. Hvis en Kvinde bliver voldtaget.

Hvis en Kvinde siger, at hun er voldtaget, saa snart hun er undsluppet Gerningsmanden og har sin Frihed, da

skal hun fremføre Klage over den Vold, der er overgaaet hende, for Granderne og Grandkvinderne paa Kirkestævne og derefter paa Tinge. Da er det nok troligt, at der er overgaaet hende Vold, og Sandemændene er da pligtige til at sværge om en saadan Sag. Men finder hun sig deri og tier, 5 efter at det er aabenlyst og bekendt for Granderne og Grandkvinderne, at den Mand har haft den Kvinde, eller hvis hun bliver med Barn og ikke klager før, da er det sandsynligt, at hun ikke blev voldtaget, selv om der ellers er handlet ilde med hende, og da behøver Sandemænd ikke at medvirke. 10 Hvis der rejses Sag mod nogen for Voldtægt, og Sandemændene sværger ham sagesløs, da er Sagsøgeren udelukket baade fra Bod og ligeledes fra (at kræve) Bevis i Lejermaals-sag, fordi det større Bevis altid udelukker det mindre.

Kap. 18. Om lønligt Samleje.

15

Lader en Mø — eller en anden Kvinde — nogen ligge hos sig i Løndom med sin Vilje, og det bliver bekendt, da kan hendes Frænder, selv om hun tier og ikke anklager nogen, dog rejse Sag mod den, som de vil beskyldte for den Gerning, og faa enten Frændeed af ham, hvis han nægter, eller ni 20 Marks Bøde, hvis han tilstaar, eller fælde ham ved Edsbevis eller sagsøge ham til at miste sin Mandhelg, hvis han ikke vil staa til Rette. Men efter at Frænderne een Gang har taget mod Bøde for hende, kan de ikke, hvis hun derefter skikker sig ilde og forlader den ene og tager en anden, hver Gang 25 tage mod Bøde for hende, medmindre der bliver begaaet Vold imod hende. De, der er nærmest til at være Værge, og ikke nogen anden skal rejse disse Sager, og af den Bøde tager hun intet, fordi det skete med hendes egen Vilje, og heller ingen af hendes Slægtninge undtagen hendes rette Værge, 30 som skulde raade for hendes Giftermaal.

Kap. 19. Hvis en Kvinde dør paa Grund af Barnefødsel.

Dør enten en Mands Hustru eller hans Slegfred paa Grund af Barnefødsel, da skal Sandemændene ikke træffe Afgørelse om hendes Død, fordi Barnet ikke blev avlet med
5 hende uden hendes egen Vilje.

Kap. 20. Om Slegfreddatter.

Bliver en Mands Slegfreddatter beligget, og hun ikke er tinglyst, da maa ingen af hendes Slægt paa fædrene Side rejse Sag derfor, men de, som er nærmest paa mødrene Side
10 og skulde raade for hendes Giftermaal, (skal gøre det). Den Søn, som en Kvinde undfanger i Løndom, faar ikke noget af den Bod, som hans Fader erlægger i Lejermaalsbøde for hans Moder.

Kap. 21. Om Markeskel.

15 **E**r man uenige om Markeskel, da skal Sandemændene i det Herred fastsætte Skellet enten med Stok eller med Sten og derefter sværge paa det Sted, hvorom Striden drejer sig, at de har gjort Ret. Men hvis det Skel, man er uenige om, baade er Markeskel og Herredsskel, skal fire af det ene Herred
20 og fire af det andet Herred — de, der bor nærmest — træffe Afgørelse derom efter deres bedste Overbevisning og sværge, at de har gjort Ret, og derefter lyse det paa Tinge. Men er der nogen Erindring om, at der tidligere er svoret derom, og lever nogen af de Mænd, der svor, da skal der ikke sværges
25 mere derom. Men har man ingen Erindring om, at der tidligere er svoret derom, og Kongen vil lade ride Markeskel, da skal det ogsaa have fuld Gyldighed, dog maa det ikke ske uden Varsel, saa det er ubekendt for nogen af dem, der er Part i Sagen. Sikrere er det dog, at Markeskellet sværges,
30 end at det rides, for de, der bor nærmest, ved altid bedst Besked. Gaar Markeskellet saaledes, at nogle, der bor i den

ene By, har købt (Jord) i den anden By, da skal de rejse Krav om, hvad de har købt, paa deres Genmæleting — det er Tinget, før der bliver svoret, eller før Kongen lader ride Markeskel — og gøre Krav paa den købte Stuf og vedgaa Markeskellet, (før der bliver svoret derom). Da skal de værges deres Køb med Kønsnævn, hvis det er mærket med Sten eller med Grøft, uanset om der sværges Markeskel andetsteds. Men rejser de ikke Krav om deres købte Stuf og ikke vedgaa Markeskellet, før det bliver svoret, da nytter det dem ikke senere at rejse Krav.

10

Kap. 22. Hvis en Mand bliver fredløs.

Bliver en Mand svoret fredløs, og vil hans Modpart ikke tage mod Bøder, da skal han flygte fra Landet inden Dag og Maaned. Flygter han ikke, da kan Kongen lægge Beslag paa hans Gods, og Kongen maa ikke tage Fredkøb af ham, før han er blevet forligt med den dødes Slægt. Men flygter han fra Landet eller dør, da skal hans nærmeste Frænder bøde to Rater, men trodser han og bliver i Landet, da skal hans Frænder alligevel bøde to Rater. Den, der er nærmest paa fædrene Side, saasom Faderen eller ældste Søn eller, hvis disse ikke findes, andre Frænder, skal tage mod Bidrag af de fædrene Frænder og bøde en Rate paa den fædrene Side. Men den nærmeste paa mødrene Side saasom Broder eller andre nærmeste Frænder paa mødrene Side, hvis der ingen Broder findes, skal tage mod Bidrag af de mødrene Frænder og bøde en Rate. Men har den, der er flygtet som fredløs, to Brødre, der selv har Gods og lovligt kan staa til Ansvar derfor, da er den ældste af dem Formand i den Rate, der bødes paa den fædrene Side, og den yngste Formand i den Rate, der bødes paa den mødrene Side; men er der kun een Broder, da er han Formand i den Rate, der bødes paa fædrene Side. Men har den fredløse to Sønner, da er de

30

nærmest til at udrede de to omtalte Rater, dog skal den ældste udrede den Rate, der skal bødes paa den fædrene Side. Men er der kun een Søn, da skal han udrede den Rate, der skal bødes paa den fædrene Side, og den anden erlægges af den, 5 der er nærmest paa den mødrene Side.

Kap. 23. At et Kloster ikke maa modtage fredløs Mand.

Et Kloster maa ikke modtage fredløs Mand. Men hvis et Kloster tager mod en Mand, der er lovfældt af en eller anden Grund, da skal det bøde fuldt for hans Forseelse, hvis 10 han er Munk eller Klosterbroder, eller udlevere ham, hvis han er i verdslig Klædning.

Kap. 24. Om ejendomsløs Mand.

En ejendomsløs Mand kan man ikke tvinge til at udrede Ættebod. Den Mand er ejendomsløs, som ikke selv har 15 Hus og Jord og ikke udreder Leding og Landeværn. Men er to Mænd uenige om, hvem af dem der er nærmest til at udrede Ættebod, da skal den, der først kræves, enten gaa ind paa at bøde den Rate eller med Kønsnavn udpege en anden af den fredløses nærmeste Frænder som nærmere end ham.

20 Kap. 25. Hvem der skal bøde med en anden.

Den, der er længere ude i Slægt end fjerde Mand, behøver ikke at bøde, uden han selv vil. Paa samme Maade skal, hvis Bod modtages, de, der er længere ude end fjerde Mand, ikke tage noget, medmindre Frænderne vil give dem det. 25 Lærde Mænd og Kvinder bøder ikke og tager ikke mod Bod, hvor nær de end er i Slægt, for de maa ikke hævne sig paa nogen, og ingen maa hævne sig paa dem. Er lærde Mænd eller Kvinder den dræbtes nærmeste Arvinger, da skal de modtage en Rate som Arv og Overbod, hvis der ikke findes 30 andre Søkende, og Frænderne to Rater.

Kap. 26. Hvis man huser en fredløs Mand.

Den, som med sit Vidende huser en fredløs Mand efter Dag og Maaned, skal bøde tre Mark til Kongen. Nægter han, skal han væрге sig med tolv Mænds Ed paa, at han ikke vidste, at Manden var fredløs, eller paa, at han overhovedet 5 ikke husede ham.

Kap. 27. Hvis en Mand sværges til Bøder.

Sværges en Mand til Bøder, skal han bøde en Rate af sit Eget og siden kræve Støtte af sine Frænder til de to andre. Men faar den Mand, der bliver svoret til Bøder eller aftaler 10 Bøder, intet af Frænderne, skal han dog udrede hele den Bod, som han aftalte, eller som han blev svoret til, for det, man aftaler, det skal man udrede. Men hjælper Frænderne ham ikke, da kan han sagsøge dem, for at der kan tages Nam hos dem. Man maa ikke af Frænderne modtage Bidrag til Bod for 15 nogen Forbrydelse, man begaar, undtagen alene for Manddrab.

Kap. 28. Hvorledes man skal rejse Sag angaaende Hærværk.

Den, som vil rejse Sag angaaende Hærværk, skal sagsøge og stævne til Tinget og forfølge Sagen, som det er sagt 20 om Manddrab.

Kap. 29. Hvad der er Hærværk.

Gaar en Mand med Overlæg ind i en anden Mands Hus og bryder ind i Huset og tager enten Kvæg eller Klæder eller Vaaben eller andet Gods, som Bonden ejer, bort fra 25 Bonden selv eller hans Tyende, som holder paa det, da er det Hærværk. Ligeledes hvis en Mand slaar eller saarer Bonden eller hans Hustru eller hans Tyende, som er i Fælliget i hans eget Hus, det er ogsaa Hærværk. Men mødes de alle i

god Forstaaelse i en Bondes Gaard og senere bliver uenige, da er det ikke Hærværk, for det er da sket ved Vaade. Men binder en Mand Bonden i hans eget Hus uden hans Skyld eller tager Bondens Datter eller Bondens Kone og fører dem 5 bort med Vold, det er ogsaa Hærværk.

Kap. 30. Hvis en Mand rider en anden Mands Korn ned.

Rider en Mand en anden Mands Korn ned med Vold eller driver sit Kvæg derind i med Vold, det er ogsaa Hærværk. Dog kræves der Syn af gode Mænd paa næste Ting.

10 Kap. 31. Hvad der forstaaes ved en Mands Hus.

Hvor som helst en Mand rejser Bod enten af Tæpper eller ved Gravning eller opfører en Risbod og selv er draget derind med sine Ejendele, der kan man øve Hærværk mod ham som i hans eget Hus. Ligesaa hvis man opholder 15 sig paa et Skib, der er ladet med Varer. Hvis en Mand lejer et eller andet Hus, er det hans eget, lige indtil Lejemaalet er udløbet.

Kap. 32. At Landbo er sin egen Husbonde.

Landbo er sin egen Husbonde, og mod ham kan man øve 20 Hærværk, men ikke mod Bryde, thi om det, som øves i den Gaard, hvori Bryden sidder, er det Bonden, der skal rejse Sag. Men øves der Vold mod Bryden selv eller hans Kone eller hans Børn, da kan Bryden selv rejse Sag uden om Husbonden.

25 Kap. 33. Der skal være seks til at vidne om Hærværk.

Den, som vil rejse Sag om Hærværk, skal have seks gode Mænds Vidnesbyrd fra det Herred, hvori Gerningen er øvet paa det Ting, som er det lovlige Ting, og de seks skal

vidne, at man har forbrudt sig saaledes imod ham, at han lovligt kan rejse Sag om Hærværk. Men brister Vidnesbyrdet for ham, da skal den sagsøgte værge sig med Kønnsævn.

Kap. 34. Hvis en Mands Kvæg dræber en Mand.

Hvis en Mands Hest eller andet Husdyr, som man har 5 Lov til at have, saasom Hornkvæg eller Svin eller Hund slaar en Mand ihjel, og der bliver aflagt Ed paa, at Dyret har forvoldt Mandens Død, skal Bonden, der ejede det, bøde ni Mark Penge og dog give Edsbevis paa, at han ikke vidste, at Dyret havde den Vane. Men hænder det tre Gange stadig 10 med det samme Dyr, mens Bonden har det i sin Besiddelse, skal han bøde fulde Bøder.

Kap. 35. Hvis man opføder vilde Dyr.

Men opføder en Mand vilde Dyr saasom Ulvehvalpe eller 15 Bjørnehvalpe, da skal den, der opføder dem og har dem i sin Besiddelse, bøde fulde Bøder for den Fortrød, de gør. Men slipper de løs, og dræber en anden Mand dem, skal han ikke bøde derfor, men (saa længe de er) i Bondens Vare- 20 tægt, maa de ikke dræbes.

Kap. 36. Hvis en Mand faar sin Død af en livløs Ting. 20

Hvis en Mand drukner i en anden Mands Brønd, som 25 vedkommende ejer alene, da skal Ejeren bøde tre Mark Penge derfor, men ejer alle Granderne den, skal der ikke bødes derfor. Det samme gælder Lergrave. Men drukner en Mand i en Mølle-dam eller Fiskegaard eller en anden gravet Dam, 25 eller en Mand falder ned fra et Hus, eller et Hus falder ned over ham, da skal der ikke bødes derfor.

Kap. 37. Hvis en Mand har Hus paa en anden Mands Jord.

Faar en Mand Hus paa en anden Mands Jord, saaledes at han er lovlig Ejer af det, og nogen bryder det Hus ned uden hans Vilje, da kan Ejeren af Huset rejse Hærværkssag, og Ejeren af Jorden skal ikke rejse Sag.

Kap. 38. Hvis en Mand berøves noget i en anden Mands Gaard.

Bryder en Mand ind i en Bondes Hus og borttager hans Gæsts Hest eller andre Ting, der tilhører Gæsten, da kan Bonden rejse Hærværkssag for Indbrud i Huset og Gæsten Ranssag for sine Ejendele, som han har mistet. Men røver en Mand Bondens Vogn, som hans Hustru sidder i, da er det ogsaa fuldt Hærværk.

Kap. 39. Om Nævninger.

Nævninger skal sværge om Haandran, om Boran, om Jordran, som nogle kalder Markran, om Vaadesgerning og om Tyveri. Disse Sager skal forfølges paa tre Ting. Paa det første Ting lyser man Ranet, og der fastsættes da et Ting for hans Modpart. Paa det andet Ting gøres det første Ting nyt, det vil sige, at to Mænd eller flere skal vidne, at det er Parternes Genmæleting, og at den sagsøgte var lovlig stævnet til at staa til Rette for Sagsøgeren, og derefter skal den, der har rejst Sagen, aflægge Ed. Paa det tredie Ting skal Nævningerne sværge den sagsøgte enten skyldig eller uskyldig i Ranet. Men vedgaar den sagsøgte, før Sagsøgeren aflægger sin Ed, (at have taget) dennes Ejendele, da skal Nævningerne ikke træffe Afgørelse derom, og Kongen skal ikke have sin Bøde, men Bonden skal dog have sin Bøde. Men den sagsøgte maa udrede det hele og præstere Edsbevis paa, at han har faaet det, han sagsøges for, ved Vaade, idet han mente, at det var hans eget,

eller at han fik det med Sagsøgerens Vilje. Men brister Eds beviset for ham, skal han udlevere det, Sagsøgeren gør Krav paa, og bøde tre Mark baade til Bonden og til Kongen. Men vedgaar han ikke, før Sagsøgeren sigter ham ved sin Ed, da skal Nævningerne sværge derom, og han kan da ikke føre 5 andet Edsbevis.

Kap. 40. Hvis et Ran lyses og ikke forfølges.

Den, der sværger Ran paa Genmæletinget, men ikke vil forfølge Sagen med Nævninger, skal bøde tre Mark til Bonden og ligeledes til Kongen, og Nævninger skal ikke 10 sværge i den Sag.

Kap. 41. Hvornaar Nævninger skal sværge.

Paa tredie Ting, efter at det er lyst paa Tinge, at en Mand har begaaet Ran, eller der er rejst Sag mod en Mand for noget andet, som Nævninger skal træffe Afgørelse om, skal 15 de dømmes til at sværge ret. Derefter skal Nævningerne raadføre sig med de bedste Mænd, der er i Herredet, om de skal sværge eller ej, eller om hvad de skal sværge, for selv om de alle sværger det samme, kan de dog forbyrde deres Boslod, hvis de sværger imod de bedste og fleste Mænd i Herredet. 20

Kap. 42. Hvorledes Nævningerne skal sværge.

Saaledes skal Nævningerne sværge: Gud og den hellige Bog, som jeg holder paa, hjælpe mig, saa sandt som den Mand ranede det Gods, som han er sagsøgt for, og er derfor skyldig at udlevere det og bøde tre Mark til Bonden og lige- 25 ledes til Kongen.

Kap. 43. Om hvor meget Ranet skal beløbe sig til,
for at der kan sværges.

Haandran kan være Hat eller Handske, eller hvad man holder i Haanden, som er lige saa meget værd som et
5 Par Handsker, for det er en større Skam at blive fraranet noget paa den Maade end paa andre Maader. Ingen andre Ran, hvorom Nævninger skal sværge, maa angaa Ejendele til mindre end en halv Mark. Ejendele til en halv Mark er, hvad der er en halv Mark Penge værd.

10 Kap. 44. Om Boran.

Det er Boran, hvis man gaar ind i en anden Mands Gaard og fører noget bort af hans Kvæg eller Klæder eller Vaaben eller andre Ting, som er en halv Mark Penge værd.

Kap. 45. Om Jordran.

15 **D**et er Jordran, hvis man gaar ind i en anden Mands Fold ude paa Marken og der tager Hest eller Hornkvæg eller andre Husdyr eller Korn eller Hø eller Tømmer eller andre Ting, der er en halv Mark Penge værd.

Kap. 46. Hvis en Mand bliver fældet i en Ranssag.

20 **D**en Mand, der bliver fældet i en Ranssag af Nævninger, er skyldig at udrede til Bonden, der fælder ham, det, han fældes for, og desuden tre Mark og det samme til Kongen.

Kap. 47. Hvis en Mand med Vold afhøster en anden Mands Ager eller Eng.

25 **S**laar en Mand en anden Mands Eng fra Ende til anden eller mejer en Ager fra Ende til anden saa megen Sæd

eller Eng, som der er, og bringer det afhøstede bort, da kan Sagsøgeren, selv om det drejer sig om mindre end en halv Mark, dog rejse Ranssag.

Kap. 48. Om Vaadesgerninger.

Bliver en Mand sagsøgt for Helligbrøde eller Blodsudgydelse, og han svarer, at han gjorde det af Vaade, og Nævningerne, der skal afgøre Sagen, sværger, at det er Vaadesgerning, da skal han bøde til den, han forbrød sig imod, og hverken til Kongen eller Biskoppen. 5

Kap. 49. Hvor gammelt et Barn skal være, for at det kan begaa Helligbrøde. 10

Er et Barn mindre end femten Vintre gammelt, skal det bøde til den, det forbrød sig imod, og ikke til Kongen eller til Biskoppen, undtagen alene for Manddrab.

Kap. 50. Hvorledes Nævninger skal indsættes. 15

Der skal være otte Nævninger i hvert Herred, to i hver Fjerding, og de skal være Tremarksmænd, Adelbønder og ikke Bryder eller Landboer, men saadanne, som udreder fuldt Landeværn for sig, og Bønderne skal komme til Tinget med dem paa det Ting, der er nærmest efter den tolvte Dag, og nævne for Ombudsmanden, hvem de har udtaget. Ombudsmanden skal tage dem i Ed, saaledes at de beder Gud hjælpe sig, (saa sandt som de), saa længe de er Nævninger — og i alle de Sager, hvor det bliver forlangt, at de skal sværge, og som de bør sværge i — skal sværge det retteste uden Partiskhed. Men glemmer Bønderne at udtage Nævningerne, eller vil de ikke gøre det, eller vil de ikke gøre Rede for dem over for Ombudsmanden, da maa han selv udtage Nævningerne. Men er der Uenighed inden for en Fjerding, idet nogle vil have en og andre en anden, da skal de, som de 20 25 30

flESTE har valgt, være Nævninger. Dog skal det iagttages, at saa længe der findes nogen, som ikke har været Nævning, og som er i Stand til at være sin egen Værge, da maa en, der før har været Nævning, ikke tvinges dertil. Dog hvis nogen
5 udtages, som før har været Nævning, og han selv vil være det, da kan Ombudsmanden ikke vrage ham. Men kan han ikke selv paavise, at der er nogen i hans Fjerding, der ikke har været Nævning, efter at han selv har været det, og han ikke vil modtage Hvervet, da skal han bøde tre Mark.

10 Kap. 51. Hvis en Mand ikke vil være Nævning.

Sagsøger Ombudsmanden Bonden lovligt for tre Mark, fordi han ikke vilde være Nævning, og faar dem af ham, da er Bonden ikke fri dermed, men saa ofte det forlanges, at han skal være Nævning, og han ikke vil, skal han bøde
15 tre Mark, lige indtil han bliver saa fattig, at han ikke har tre Mark til at tjene som Sikkerhed.

Kap. 52. At Nævninger ikke skal træffe Afgørelse den Dag, da de indsættes.

20 Nævninger skal ikke sværge eller træffe Afgørelse i nogen Sag paa den samme Dag, som de bliver taget i Ed, for de maa ikke have mindre end syv Nætters Frist til at finde Sandheden i det, de skal træffe Afgørelse om.

Kap. 53. Hvis Ombudsmanden ikke vil indsætte Nævninger.

25 Vil Ombudsmanden hverken udtage Nævninger inden tre Ting efter det første Ting efter tolvte Dag eller lovligt sagsøge nogen, fordi han ikke vil være Nævning, da har Kongen fuld Ret til at tage hans Embede fra ham, fordi han

gør Bønderne retsløse, for enhver der sagsøges for Ran, har Krav paa at blive enten værget eller fældet paa fuldt lovlig Maade.

Kap. 54. Hvis Nævninger er uenige.

Sværger fire et og de andre fire noget andet, da skal tre ⁵ tilkaldes fra det nærmeste Herred — de, der bor nærmest — og hvad de fire Nævninger, som to (af de tilkaldte) følger, (sværger), det skal staa fast.

Kap. 55. At en (Ombuds)mand ikke maa overlade sit Embede til sine Svende. 10

Ingen Mand, der har (Ombudsmands)embede, maa overlade sin Svend at forestaa det, men det skal overlades til en Bonde, der kan forestaa det, og som bor i det (Ombudsmands)omraade og har Penge at stille som Sikkerhed, saa han kan gøre Ret mod dem, han forser sig imod. 15

Kap. 56. Hvis en Nævning dør eller drager bort.

Dør en Nævning eller drager paa Pilgrimsfærd eller drager bort fra Syslet eller fra Herredet eller bliver Bryde, da skal hans Fjerdingsmænd udtage en anden og Ombudsmanden tage ham i Ed, saaledes som før er sagt. 20

Kap. 57. Hvornaar man skal rejse Ranssag.

Den, som vil rejse Ranssag mod en Mand, skal rejse Sagen inden et Aar, efter at Ranet er sket. Rejser han Sag senere, faar han ikke mere end tolv Mænds Ed (af den sagsøgte). 25

Kap. 58. Hvis en Mand lovligt sagsøger
en anden for Ran.

Hvis en Mand fuldfører sit Søgmaal mod en anden for Ran, og den sagsøgte ikke vil rette for sig, da fastsættes
5 der en Femt for Sagsøgeren til at modtage sit Gods ved hans Hus og desuden en Bøde paa tre Mark. Men er den sagsøgte overhørig og ikke vil bøde, da skal der tildømmes Sagsøgeren Ret til at tage sit Gods ved Nam, lønligt og ikke aabenlyst, uden for Gaardsledet, dog skal Namtageren sige til en eller
10 flere af Granderne, at han har taget Nam. Men der skal ikke tages Nam uden Tingsdom, for hvis han tager, før han faar Dom for det, da kan han blive enten Ransmand eller Tyv derfor.

Kap. 59. Hvilke Nævninger der skal træffe
15 Afgørelse om Ran.

Har baade den, der raner, og den, der bliver ranet fra, Jord i det Herred, hvor den, der bliver rejst Ranssag imod, bor, da skal de Nævninger, der er i dette Herred, træffe Afgørelse derom, selv om den, der rejste Ranssagen,
20 bor i et andet Herred, hvad enten Jorden bliver dyrket af Landbo eller Bryde, eller han selv pløjede den efter den sidste Afgrøde.

Kap. 60. Om Fællesgods og Pant og Gæld.

Med Hensyn til Fællesgods og Pant og Gæld — hvis
25 nogen rejser Sag paa Tinge og paastaar, at han har laant en anden sine Penge eller sin Hest eller andre Ting, hvad det end kan være, eller sat dem i Pant — da er den sagsøgte pligtig til at udlevere saa meget, som han indrømmer, og give tolv Mænds Ed derpaa, men bliver han fældet ved
30 Edsbeviset, skal han udlevere alt det, der er rejst Sag om.

Men lader han der gaa Dom i Sagen og sidder den overhørig og ikke udreder inden Lovdagen, da er han pligtig til at udrede tre Mark til Bonden ud over det, der er rejst Sag om, og tre Mark til Kongen, som om han var fældet af Nævninger, og derefter maa der tages Nam, hvis Sagen er 5 lovligt behandlet paa Tinget. Men er der aftalt Edsbevis, og det ikke er sket paa Tinget, da er den ikke lovligt behandlet. Men alt det, en Mand pantsætter paa Tinget, skal han ogsaa løse paa Tinget.

Kap. 61. Om Borgen.

10

Hvis en Mand borger for en anden, og den, der er gaet i Borgen, ikke vil betale, da skal han sagsøges lige som for anden Gæld; thi det, som en Mand gaar i Borgen for, det skal han betale, og ingen Mand kan sige sig løs fra Borgen. Dog skal Nævninger ikke træde til og træffe Afgørelse, for 15 det behandles som anden Gæld.

Kap. 62. Hvis nogen gaar i Borgen for en Mand, som har forbrudt Liv eller Lemmer.

Gaar nogen i Borgen for en Tyv eller en anden Mand, der har forbrudt sit Liv eller sine Lemmer, da skal 20 han overgive ham til Ombudsmanden og ikke til den Mand, han modtog ham af. Men gaar det saaledes, at han slipper bort, enten ved et Uheld eller med Samtykke af ham, der gik i Borgen, da skal denne bøde for alle de Forbrydelser, som den, han gik i Borgen for, begik, og desuden fyrretyve Mark 25 baade til Bonden og til Kongen, fordi han ikke overgav Manden.

Kap. 63. Hvis den, der har stillet Borgen, vil flygte.

Den Mand, der stiller Borgen, er ikke pligtig at staa nogen 30 Mand til Ansvar for sin Gerning undtagen ham alene,

der gik i Borgen for ham. Men vil den, der har stillet Borgen, flygte, og den, der gik i Borgen, opdager det, da skal han meddele det til Ombudsmanden, og han skal tage ham i Forvaring for ham, men selv maa han ikke gribe ham, med-
5 mindre han satte ham i Stok eller lagde ham i Lænker, da han gik i Borgen for ham.

Kap. 64. Hvem der maa gaa i Borgen.

Lærde Mænd og Klostermænd og Kvinder og de, der ikke har naaet Lovalder, det er atten Vintre, kan ikke gaa i
10 Borgen for Mænd, der skal miste enten Liv eller Lemmer, men Klerke eller Enker kan gaa i Borgen for Penge, hvis den, der skal tage Borgen, ønsker det, for de har eget Gods at betale af. Men Møer eller Børn eller en Mands Hustru eller
15 Klostermænd med Undtagelse af Abbeden kan ikke gaa i Borgen for Penge eller for andet, for ingen, der ikke har eget Gods, kan afhænde noget. Ej heller kan Husbondens Søn, som er i Fællig med sin Fader, gaa i Borgen, selv om han er fuldvoksen.

Kap. 65. Hvem der kan eller skal sværge.

Ien Retssag kan godt en Mand lyse (Sagen) og en anden
20 sværge, og den, som bliver fraranet noget, skal selv sværge, selv om en anden lyser (Sagen), hvis han er sin egen Værge, for han ved bedst selv, hvem der ranede fra ham. Men bliver de, der ikke er deres egen Værge, fraranet noget, da skal deres
25 Værge baade lyse og sværge og forfølge den Sag til Ende som andre. Men rejses der Ranssag mod nogen, der ikke er deres egen Værge, da skal deres Værge ogsaa svare for dem.

Kap. 66. Hvorledes en Bryde kan sværge om Ran.

En Bryde kan godt sværge i Ranssag om alt det, som hører
30 til den Gaard, som han er Bryde for, men Bonden skal

dog overdrage ham at føre den Retssag og lyse paa Tinget, at han er Fællesbryde og ikke (kun) Bestyrer. Men har Bryden selv en Gaard og en Bryde derpaa, da er han Husbonde der og Værge for den, selv om han andetsteds er Bryde, og maa for den Gaard rejse Ranssag, hvis noget bliver ranet fra ham 5 der.

Kap. 67. Om en Mand, der er fældet efter Loven.

Hvis en Mand bliver fældet med Ransnævninger eller paa nogen anden Maade enten til (at bøde) Kongens Ret eller Bondens Ret, saa at han er pligtig at betale sine tre Mark, 10 da maa hans Gods ikke afhændes — hverken Løsøre eller andet — før han har gjort sin Skyldighed baade over for Bonden og ligeledes over for Kongen, og han maa ikke sagsøge nogen Mand, hvis han kommer i Retstrætte, og ingen maa tage ham til Bryde, medmindre han vil staa til Rette for 15 ham; thi efter at en Mand er fældet eller sagsøgt, maa han ikke flytte sit rørlige Gods og ikke begive sig andetsteds hen.

Kap. 68. Hvis en Mand tager en fældet Mand til sig.

Optager en Mand i sin Gaard eller i sit Fællig en Mand, der er lovlig fældet eller sagsøgt, da skal den, der sag- 20 søgte ham, rejse Sag mod Bonden, som han er draget hen til, paa et Ting og paa et andet og et tredie. Vil den, der modtog ham, hverken staa til Rette for ham eller sende ham bort med sine Ejendele, da skal Sagsøgeren have Dom paa Tinge til at tage Nam i Gaarden hos den Bonde, som har modtaget 25 ham. Men er han sagsøgt og ikke fældet paa det Tidspunkt, da han kommer under Bondens Beskyttelse, da skal han atter drage bort med sine Ejendele, for han kan ikke med Rette beholde ham og ikke modtage ham, før han har rettet for sig i den Sag, der er rejst imod ham. 30

Kap. 69. Hvis en lovfældt Mand har en anden Mands Gods.

Man skal ikke laane en lovfældt Mand sine Trækdyr eller give ham dem i Leje eller overgive ham andre Ejendele, 5 saaledes at han har dem i sin Besiddelse saa længe, at man tror, det er hans egne, selv om det er en anden Mands Gods. Og bliver det taget, mens det er i hans Besiddelse, da skal Ejeren rejse Krav mod den, han laante eller gav det i Leje til, og ikke rejse Sag mod den, der tog det.

10 Kap. 70. En sagsøgt Mand maa ikke gøre sig ejendomsløs.

Men bliver en Mand sagsøgt, mens han er i en anden Mands Gaard i Brydefællig, og der er Vidner paa, at han blev optaget i Fællig, da maa han ikke tillyse Bonden alt 15 sit Gods og gøre sig ejendomsløs, medmindre det skete, før han blev sagsøgt. Dog har Bonden Ret til, naar de skilles, at give sin Bryde saa meget, han vil, medmindre deres Fællig blev lyst paa Tinget, da maa han ikke give ham mindre, end der er Tingsvidne paa. Men bliver Bondens Bestyrer fældet 20 for Ran eller for anden Sag, da skal Bonden bøde for ham eller udlevere ham med hans Penge, hvis han har nogen; men har han ingen Penge, skal han dog udlevere ham.

Kap. 71. Hvad der forstaas ved Agerran.

Det er Agerran, hvis en Mand tager en anden Mands 25 Korn, naar denne har pløjet og saæt, uden at der er rejst Indsigelse, og Jorden ikke er blevet fradømt ham ved Tingsdom før Midsommer, selv om den, der tog Kornet, ejede den Ager, som han tog Kornet paa, for hvis nogen pløjer og saar, uden at der rejses Indsigelse, og den, der ejer 30 Jorden, tier, da kan han bevise sin (Ret til) Sæden med tolv

Mænds Ed paa, at han fik den Ager med (Ejerens) Tilladelse og Vilje. Brister Edsbeviset for ham, da har han forbrudt Sæden og sit Arbejde. Men siger han, at han saaede af Vaade og ikke med Vilje, da har han Ret til at faa Erstatning for Sæden og har forspildt sit Arbejde. Disse Retssager skal alle 5 føres før Midsommer, men føres de ikke før Midsommer, da skal den skære, der saaede, og give Bonden fuld Skyld af hans Ager. Men om al den Sæd, der er fradømt før Midsommer, som før er sagt, gælder det, at hvis den, der saaede, senere tager den, da kan han blive Ransmand derfor. Ligeledes hvis 10 den, der saaede paa en anden Mands Jord, siger, at Jorden er hans egen, og der rejses Sag før Midsommer, da bør den Sæd opbevares hos en upartisk Mand, og den Part, der vinder Jorden, faar Sæden. Men tager nogen af dem Sæden, før der er ført lovlig Sag om Jorden, og den anden Part vinder 15 Jorden, da er den, der tog Sæden, Ransmand.

Kap. 72. Om Afpløjning.

For Afpløjning bliver en Mand ikke Ransmand, medmindre han tilegner sig Jordstykket, efter at det ved lovlig Rebning er taget fra ham. Men den, som opløjer en anden Mands 20 Sæd, har derved altid forbrudt tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen, selv om Jorden er hans, for man skal skaffe sig sin Ret ved Rettergang og ikke tage sig selv til Rette. Saaledes er det ogsaa, hvis en Mand slaar en anden Mands Eng. Men slaar han hele Engen fra den ene Ende til den 25 anden og siger, at det er hans egen, og Jorden senere bliver frakendt ham, da er han Ransmand derfor. Dog skal han baade for Afpløjning, og hvis han beskyldes for, at han har høstet ind over Agerrenen, og for Afhøstning give den, der rejser Sag, tolv Mands Ed paa, at han mente, det var hans 30 eget, og aflevere Kornet eller Høet, der stod paa vedkommen- des Jord, men ikke bøde tillige. Men brister Edsbeviset

for ham, skal han aflevere (det afhøstede), og bøde tre Mark til Bonden og det samme til Kongen. Men hvis han ikke vil udlevere Afgrøden, efter at der er givet Edsbevis, men beholder den mere end tre Lovdage, skal han ogsaa bøde, som
5 det er sagt.

Kap. 73. Hvis en Mand hugger i en anden Mands Skov.

Drager en Mand hen i en anden Mands Skov, som han ikke selv har Lod i, og fælder (Træer) og læsser paa sin Vogn, og kommer den Mand, der er rette Ejer, til Stede og
10 finder ham ved Stubben, eller før han er kommet ud til Hovedvejen, og tager han de Ting fra den anden, som denne kører med, da er han ikke Ransmand af den Grund. Men kommer Manden ud til Hovedvejen og gør rigtig Rede for, af hvem han har faaet det, da maa den anden ikke standse
15 ham, men skal drage med ham til hans Hus og lade Godset syne med Vidner, og kan han ikke faa ret Hjemmel derfor, skal han sagsøge ham, som Loven er, enten for Ran eller Tyveri. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Korn og Hø.

Kap. 74. Hvis en Mand kører over en anden Mands
20 Ager eller Eng.

Men vil en Mand køre over en anden Mands Ager eller Eng, hvor der ikke skal være Vej, og jager den, der ejer Ageren, ham bort, og han da efterlader Vogn eller andre Ting, da er den, der hindrede ham i at køre over hans Eng
25 eller Korn, ikke Ransmand af den Grund.

Kap. 75. Hvis en Mand tilføjer en anden Mand
Overlast paa alfar Vej.

Træffer en Mand en anden Mand paa alfar Vej og tilføjer ham Overlast, saaledes at han enten tager hans Trækdyr

fra ham eller vælter hans Vogn eller hindre ham, saa han ikke kan drage bort med sine Ejendele, men efterlader dem der, da er den, der ranede fra ham, hvad enten han førte de Ejendele bort eller lod dem ligge tilbage, altid hans Ransmænd, forsaavidt angaar de Ejendele; men vedkender den anden sig sine Ejendele og tager dem i sin Besiddelse igen ligesom før, da kan han ikke sagsøge ham for Ran med Hensyn til det, han selv har i sin Besiddelse. Men hvis Ransmanden fører det, han ranede, til sit Hus, hvad enten det er en Hest eller andre Ejendele, han ranede, og drager den, der blev ranet fra, hen og genkender sine Ejendele i hans Gaard med gode Mænds Vidnesbyrd, eller — hvad enten Ransmanden førte dem hjem eller lod dem ligge — Ejermanden finder dem med Vidnesbyrd af gode Mænd, der vidste, at han var blevet dem fraranet, da kan han rejse Sag om Ran.

Kap. 76. Om Kongens og Biskoppens Mænds Bryder.

Alle Kongens Mænds Bryder skal bøde til deres egen Husbond, hvis de forbryder sig til tre Marks (Bøder) og ikke til Ombudsmanden. Det samme er Tilfældet med Biskoppens Mænds Bryder.

20

Kap. 77. Om Biskopsnævninger.

Der skal være to Biskopsnævninger i hvert Kirkesogn eller to i hver Fjerding, og dem skal Sognemændene udtage, og Ombudsmanden skal tage dem i Ed. De skal ikke være (Nævninger) sammen mere end et Aar. Efter Jul skal de skiftes som andre Nævninger, og de skal kun sværge om Helligbrøde, det vil sige, hvis man slaas paa en Helligdag.

Kap. 78. Hvis Nævningerne er uenige.

Er Nævningerne i et Kirkesogn uenige, da skal en Nævning fra en anden Fjerding afgøre Sagen, det skal dog altid

30

være den, der bor nærmest. Biskopsnævninger kan ikke forsværge mere end en halv Mark. Men sværger de urigtigt, og bliver de fældet, da skal de bøde til Kongen som andre Nævninger.

5 Kap. 79. Hvorledes der skal rejses Sag for
 Helligbrøde.

Vil Biskoppens Ombudsmand sagsøge en Mand, da skal han rejse Klage paa Tinget over den, han vil sagsøge, og lade ham stævne til et Ting og nævne paa Tinget den, han
10 slog, og den Helligdag, da han blev slaet, og paa den femte Dag efter Tinget skal Nævninger træffe Afgørelse ved Kirken og ikke paa Tinget. De samme Udsagn, som Sagsøgeren fremfører paa Tinget, skal han gentage ved Kirken. Den, der sagsøges for Helligbrøde, maa nyde alle de Forfald, som ovenfor
15 er nævnt.

 Kap. 80. At Nævningerne ikke skal gaa fra
 Kirken uden at sværge.

Nævningerne skal paa den Dag, der bliver fastsat paa Tinget, træffe Afgørelse om den Sag, som de paa Tinget
20 er tilkaldt til, selv om Ombudsmanden og den sagsøgte ikke kommer, for hvis de gaar fra Kirken uden at sværge, da har de forbrudt deres tre Mark. Men har Nævningerne ikke Forfald og ikke kommer til Kirken paa Lovdagen, da fortaber de ogsaa de tre Mark. Men har de lovligt Forfald, da skal de
25 træffe Afgørelse en Femt efter det næste Ting, de kommer til.

 Kap. 81. Mod hvem der kan begaa Helligbrøde.

En Mand kan ikke begaa Helligbrøde mod sin Hustru og sine Børn, som er i Fællig med ham, medmindre han tilføjer dem Saar med Od eller Æg eller sønderslaa deres
30 Lemmer, for han skal revse dem med Stok eller med Vaand,

hvis de forser sig, og ikke med Vaaben. Det samme gælder ogsaa om Tjenestetyende. Men mod Husbonden kan Hustruen nok begaa Helligbrøde. Børn kan paa alle Tider af Aaret begaa Helligbrøde mod deres Forældre. Saaledes ogsaa Søskende mod hinanden, hvis de er udskilt af Fælliget. Tier ⁵ begge Parter, som begik Helligbrøde, og er forligte, kan Ombudsmanden dog rejse Sag mod den, han vil.

Kap. 82. Paa hvilke Tider der kan begaas Helligbrøde.

Fra den Lørdag Aften, da Advent begynder, og til ottende Dag efter Helligtrekonger, til Solen er gaaet ned. Den, ¹⁰ der slaas i den Tid, han øver Helligbrøde. Saaledes er det ogsaa (i Tiden), fra de ni Ugers Faste begynder, og til første Søndag efter Paaske og hele Pinseugen og alle de Dage, da Præsten byder at holde Helg, fra om Aftenen, naar Solen gaar ned, og til næste Dag om Aftenen, naar Solen er gaaet ¹⁵ ned. Men for Helligdagsarbejde kan man ikke sagsøges, undtagen for (Arbejde paa) de Dage, da Præsten paabyder Helg. Det er ogsaa (Tiden) mellem to Solnedgange. I en saadan Sag skal man værge sig med tolv Mænds Ed og ikke med Nævninger. 20

Kap. 83. Den Dag, da der øves Helligbrøde,
skal nævnes.

Naar en Mand sagsøges for Helligbrøde, skal man nævne den Dag, da han forbrød sig, og hvorledes han forbrød sig, og den Udtalelse, han fremsætter paa Tinge, den skal ²⁵ han staa ved.

Kap. 84. Hvis Ombudsmanden nævner den Dag,
da der er øvet Helligbrøde.

Nævner Ombudsmanden den Dag, angaaende hvilken han sagsøger Manden, da kan der ikke senere rejses Sag ³⁰

for, hvad han har forbrudt forud for den Dag, der blev nævnt. Ingen Helligbrødesag maa staa hen i mere end et Aar.

Kap. 85. At der for een Sag kan bødes flere Tremarksbøder.

5 **H**ugger en Mand en anden i Kirken eller paa Kirkegaarden paa en Helligdag, da bødes der særligt for Kirke og Kirkegaard og særligt for Helligbrøde og ligeledes for Blodsudgydelse. Men hugger han en præsteviet Mand eller en Munk, da bøder han lige saa meget mere.

10 Kap. 86. Om Tyveri.

Hvis en Mand rejser Tyverisag mod en anden Mand og griber ham med noget (af det stjaalne) i Hænde, skal han binde det paa hans Ryg og føre ham til Tinget og overgive ham til Kongens Ombudsmand, og Ombudsmanden
15 skal have Tingsdom for, hvad Tyven har forbrudt ved et saadant Tyveri.

Kap. 87. Hvad en Tyv kan hænges for.

Har han stjaalet Koster til en Værdi af en halv Marks Værdi eller mere, da kan Ombudsmanden hænge ham
20 uden Dom og gør ingen Synd derved, fordi hans Gerning har dømt ham, og han hænger ham for Rettens og Kongens Magts Skyld og ikke af Hævn. Men Bonden maa ikke selv hænge sin Tyv, fordi han gør det af Hævn. Selv om der er handlet ilde imod ham, maa han ikke selv tage sig til Rette.

25 Kap. 88. Hvis Ombudsmanden ikke vil tage mod Tyven af Bonden.

Hvis Ombudsmanden — eller hans Stedfortræder — ikke vil tage mod Tyven, da har han forbrudt sit Embede, fordi han gør Bonden retsløs, og skal bøde fyrretyve Mark til

Kongen og ligesaa til Tyvens Frænder. Men kommer Tyven senere løs, da skal Bonden, der bandt ham, dog være sagesløs.

Kap. 89. Hvis en Tyv stjæler mindre end en halv Mark.

Uanset hvad en Tyv stjæler af mindre Værdi end en halv 5 Mark, skal han dog, hvis han bliver grebet med det og ført til Tinget, have Tyvsmærke og give Kongen tre Mark og Bonden det stjaalne og det dobbelte Beløb. Men kommer Tyven til Tinget bundet med Tyvekosterne — hvor ringe Tyveriet end er — og han i Forvejen har Tyvsmærke, da 10 kan han hænges, og Bonden kan tage det stjaalne og det dobbelte Beløb, som det er sagt, og Kongen hele hans Hovedlod.

Kap. 90. Bonden maa ikke lade en Tyv løbe uden Tingsdom.

15

Tager en Mand en Tyv eller en anden Mand og binder ham og ikke fører ham til Tinget, men slipper ham fri forinden, da skal han bøde fyrretyve Mark til ham og lige saa meget til Kongen. Dog maa Ombudsmanden ikke sagsøge ham, (der har været bundet), medmindre Bonden først 20 rejser Klage over, at han selv har været udsat for Tyveri. Men hvis en Tyv — efter at han er fanget og bundet med Tyvekosterne med gode Mænds Vidnesbyrd — slipper ud og bliver løs, enten fra Bondens Hus eller paa Vejen til Tinget eller paa Tinget, uden Tingsdom, da kan man gribe ham, hvor 25 man finder ham, og gøre ham hans Ret. Dog hvis han slipper løs, saa at han frit kan drage omkring, og han kommer ubunden til Tinget, da kan man ikke gribe ham paa Tinget for den Sag, han beskyldes for; men man skal rejse Sag mod ham paa Tinget og sagsøge ham efter Landets Lov, thi 30 hvilken Sag man end rejser mod en Mand, har han dog Ret

til at have Fred til og fra Tinget, medmindre han selv tilstaar Tyveriet paa Tinget.

Kap. 91. Hvis Ombudsmanden slipper Tyven løs.

5 **T**ager Ombudsmanden mod en bunden Tyv paa Tinget af Bonden og senere slipper ham løs uden Tyvsmærke, da kan han ikke rejse Klage mod Bonden, der bandt ham.

Kap. 92. Hvis man tager en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde.

10 **G**riber man en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde, og han ikke kan henvise til, hvor han har faaet det, da kan han bindes, men henviser han til nogen, og Henvisningen eller Hjemmelen glipper, da gælder det samme. Men man kan ikke henvise videre end til den tredie Mand. Trediemanden skal altid udlevere de Koster, som han vedgaar. Han skal
15 dog have sin Garant ved Udleveringen af de Koster, med Hensyn til hvilke der er blevet henvist til ham, og skal ikke bøde derfor, men have tabt Købesummen. Men har han Vidner paa, at han købte det paa Torvet, da skal han dog give Edsbevis paa, at han ikke er Tyv og ikke Tyvs Medvider og ikke
20 kender sin Sælger levende eller død, og have tabt Købesummen. Garant er Vidne, og Vidnesbyrd fritager for Bast og Baand og Kongens Ret.

Kap. 93. Hvad man skal have Garant til.

25 **T**il tilskaaret Klæde og færdigt Redskab og til Vaaben, til Hest eller Hornkvæg og til andre Husdyr og til alt det, der er særlig mærket, skal man have Garant. Garantens er det Vidne, som var til Stede, da Købet afgjordes. Det maa ikke være færre end to Mænd.

Kap. 94. Om Baand.

En Mand maa ikke binde en anden Mand, medmindre han griber ham med noget (af det stjaalne) i Hænde, eller han griber ham ved Nattetid i sit Hus, og der er sikre Tegn paa, at han vilde stjæle Bondens Ejendele. 5

Kap. 95. Hvorledes man skal søge efter sine stjaalne Ejendele.

Mister en Mand sine Ejendele, da skal han følge efter til den By, hvor han mener, at hans Ejendele er kommet hen, og lyse for alle Granderne efter det, han har mistet. Indrømmer nogen Mand, (at han har) de Ejendele, og siger, af hvem han har faaet dem, da er han fritaget for Tyvsnavn, hvis den, han fik dem af, tilstaar. Men hvis en vejfarende Mand, som han ikke kendte, lagde eller efterlod de Ejendele i hans Hus eller overgav ham dem til Opbevaring, da er han pligtig at bevise med tolv Mænds Ed, at han ikke er Tyv og ikke Tyvs Medvider og aldrig har lagt Skjul paa, (at han havde) de Ejendele. Dog er den, der har Godset i Hænde, pligtig at være Borgen for de Ejendele til det næste Ting, og paa det Ting udtages paalidelige Tinghøringer til at paase, at den, der har Ejendele i Hænde, overgiver dem, og Sagsøgeren modtager dem, for da kan den, der lagde Ejendele ind til Opbevaring, ikke rejse Sag imod ham. Men kommer den, der lagde Ejendele ind til Opbevaring, senere og rejser Krav om dem, da skal de samme Tinghøringer, som tog dem ud, sørge for, at de bliver tilbageleveret, og Parterne skal derefter forfølge Sagen som ret er. 10 15 20 25

Kap. 96. Hvis ingen i Byen indrømmer,
(at han har) de Ejendele.

Nægter alle, der bor i Byen, (at de har) de Ejendele, som man lyser efter, da kan han forlange at foretage Ransagning over hele Byen, og de kan ikke nægte ham det; men en 30

enkelt eller to Mænds Gaarde maa en Mand ikke ransage, medmindre han stiller sine tre Mark i Sikkerhed for det Tilfælde, at han ikke finder Tyvekosterne derinde. Men naar man tillader, at der ransages over hele Byen, da skal Ombudsmanden overvære det, hvis han er til Stede. Er han ikke til Stede, da kan Bønderne selv ransage og begynde, hvor i Byen de vil, og hvor de end finder Kosterne, som den bestjaalne har efterlyst, da kan vedkommende, hvis de findes under Husbondens eller Hustruens Laas, ikke senere give en anden Skylden derfor, fordi de tidligere har nægtet, og da er han Tyv med Hensyn til de Koster og har dermed forbrudt sin Hals — hvis Tyveriet er saa stort — og sit Gods, det vil sige sin Hovedlod i Løsøre. Men Børnene eller Hustruen mister ikke deres Hovedlod, medmindre det stjaalne findes under deres Laas og Lukke, eller Børnene er saa forhærdede, at de kan gemme og skjule.

Kap. 97. Hvis noget bliver fundet under Bondens Laas.

Hvis den Mand, der ransager, finder sine Ejendele i Bondens Lade eller Stuehus eller i andre Huse, som der ikke er Laas for, da har Bonden Ret til at føre Bevis for, at han ikke er Tyven og ikke Tyvs Medvider, men at det er bragt til ham af Avind, og han skal da være sagesløs, hvis han ikke bliver fældet ved Edsbeviset. Dog kan Sagsøgeren afgøre, om han hellere vil have tolv Mands Ed eller forfølge Sagen med Nævninger. Men bliver han fældet ved Edsbeviset, da er han Tyv i den Sag.

Kap. 98. (Hvornaar) mange skal bindes for en Sag.

Saa mange, som bliver paagrebet, naar der finder Tyveri Sted i et Hus, skal alle anses for Tyve, og de har alle forbrudt deres Løsøre. Men for de Ejendele, der bliver fundet i et Hus, maa ingen bindes uden Husbonden alene, fordi han

er Værge for Huset, medmindre det sker, at man finder noget under hans Indsidders eller Indsidderkones Laas eller Lukke saasom i deres Kiste eller deres Bod.

Kap. 99. Hvis noget bliver fundet i Bondens
Søns Besiddelse.

5

Finder man noget i Bondens Søns Kiste, som han selv har Nøgle til, eller i hans Kammer, som han har særligt Lukke for, da er han ogsaa Tyv for sin Gerning, og det gælder hans Hals, hvis han bliver fældet eller taget med (det stjaalne) i Hænde. Da skal Sønnens Hovedlod opgøres for 10 at betale Bonden hans Ret og Kongen hans Ret.

Kap. 100. Hvor meget man kan forbyrde ved Tyveri.

Husbonden eller Hustruen eller enhver anden i Fælliget kan ikke ved Tyveri forbyrde mere end sin egen Hals og sin egen Hovedlod, medmindre en stjæler, og en anden 15 vidende derom skjuler det, eller hvis flere bliver grebet i den Gerning. Ingen kan overhovedet ved Tyveri forbyrde mere end sin egen Hovedlod. Men bliver Husbonden sagsøgt, enten til fyrretyve Mark eller til tre Mark, og er hans Hovedlod ikke saa stor, da skal alle de, der er i Fællig med ham, udrede. 20 Men hvilken som helst anden i Fælliget, der bliver fældet, skal udrede sin Hovedlod og ikke mere.

Kap. 101. Om Nam.

Hvis en Mand sagsøger en anden til Nam og tager Nam hos ham een Gang, da maa han aldrig mere tage Nam 25 for den Sag, selv om han har taget mindre, end der tilkommer ham, eller for nogen Sag, som vedkommende tidligere var fældet for, fordi den sidste (Sag) ophæver alle tidligere, hvis der bliver taget Nam.

Kap. 102. Hvem der maa gaa i Borgen.

Hvis en Mand rejser Tyverisag mod en anden Mand, som selv har Jord, da kan denne gaa i Borgen for sig selv, men hvis der rejses Tyverisag mod en Landbo, da skal den, 5 der ejer Jorden, gaa i Borgen for ham og ligesaa Bonden for Bryden. Men hvis der rejses Tyverisag mod en Tjenestekarl, da skal hans Husbond gaa i Borgen for ham, hvis han vil; men vil han ikke, da skal han skaffe sig en anden, hvor han kan. Men kan han ikke faa nogen til at gaa i Borgen for sig, da kan 10 Ombudsmanden tage ham i Forvaring, indtil han kan komme for Retten. Det samme gælder ogsaa med Hensyn til Indsidder og Indsidderkone.

Kap. 103. Hvis en Landbo bliver Tyv.

Hvis en Bondes Landbo bliver fældet for Tyveri eller 15 grebet med (det stjaalne) i Hænde, da skal Bonden, der rejste Sag mod ham, først udtage sin Ret, det er det fulde Beløb og det dobbelte deraf, og Ombudsmanden alle hans levende Kreaturer, der kan gaa over Dørtærskelen, og Husbonden skal have Jordejerdelen. Det, som ikke selv kan 20 gaa ud af Døren, udgør Jordejerdelen. Men er der ikke andet en Jordejerdelen, da skiftes den i to lige store Dele mellem Ombudsmanden og Husbonden, naar Sagsøgeren har faaet sin Ret. Men findes der noget levende Kreatur, selv om det kun er et Faar eller et Svin, kan Ombudsmanden ikke faa 25 mere som sin Ret.

Kap. 104. Hvis en Mand vil tilbagesøge sine Ejendele, (som han finder) i en anden Mands Besiddelse.

Hvis en Mand genkender sin Hest eller sin Okse i en anden Mands Besiddelse og paastaar, at det er hans, 30 og den, der har Dyret i sin Besiddelse, nægter og paastaar, at det er hans, og siger, at det er hjemmefødt hos ham, da

skal han bevise med tolv Mænds Ed og to Granders Vidnesbyrd, at det er hjemmefødt hos ham. Men siger han, at han købte det, da skal han skaffe sin Sælger til Stede, det vil sige den, han købte af, og han skal hjemle ham det. Men har han ingen Hjemmel til det, og den, der rejser Krav om 5 det, siger, at det er hjemmefødt hos ham, da skal han paavise Ejendomsmærke som Bevis for, at det er hjemmefødt hos ham. Vidnesbyrd om, at et Dyr er hjemmefødt, er tolv Mænds Ed og to Nævningers Vidnesbyrd.

Kap. 105. Hvis en Mand finder en anden paa sin Hest. 10

Tager en Tyv en anden Mands Hest, enten inde ved Stalden eller paa Marken, og Bonden straks savner sin Hest eller bliver opmærksom derpaa og straks følger efter Tyven, da maa han gribe ham, uanset hvor han indhenter ham. Men gaar der nogen Tid efter Tyveriet, enten to Dage eller mere, 15 og han da finder Tyven paa sin Hest, og vedkommende tilbyder ham Hjemmel enten i en By eller i to andre længere fremme, da skal Bonden følge ham til den By, som han forlanger, for der at faa Borgen eller Hjemmel. Men opnaar han ikke at faa Borgen eller Hjemmel, da kan Bonden tage 20 Tyven i Forvaring.

Kap. 106. Hvorledes man skal gaa frem i en Sag,
der hviler paa Mistanke.

Ved en Mand, hvem Tyven er, og dog ikke kan faa sine Ejendele at se, da skal han rejse Sag mod den Mand, som 25 han formoder er skyldig i den Sag, og lade ham stævne til Tinget, saaledes som det tidligere er sagt om Ranssag, og paa det andet Ting skal han aflægge Ed paa, at vedkommende er skyldig i Sagen til saa stort Beløb, som han tør give sin Ed paa. Paa det tredie Ting skal Nævningerne da træde til 30 og enten sværge ham sagesløs med Hensyn til de Koster eller til Tyv.

Kap. 107. Hvis en Mand bliver svoret til Tyv.

Men bliver han svoret til Tyv, da skal han først udlevere saa meget, som Sagsøgeren fældede ham for, og uden det dobbelte og tre Mark til Kongen, medmindre han 5 tilstaar Tyveriet paa Tinget, eller (det stjaalne) bliver fundet i hans Besiddelse, da skal han behandles som andre Tyve, og Kongen tager hans Hovedlod. Men trodser han, efter at der er svoret, og vil ikke opfylde, da skal Sagsøgeren med Vidner fra sit Herredsting drage til Landstinget og der 10 bevidne, at den Mand var sagsøgt saaledes og ikke vil staa til Rette, endskønt han tre Lovdage var blevet paamindet i sin Gaard. Da skal der fastsættes et Landsting for ham. Kommer han da ikke og tager til Genmæle og staar til Rette for Sagsøgeren, da forbrydes hans Hals, som om han var 15 taget med det stjaalne.

Kap. 108. Hvis en Mand kalder en anden Mand Tyv paa Tinget i alles Paahør.

Men kalder en Mand en anden Mand Tyv paa Tinget i alles Paahør og ikke forfølger Sagen mod ham efter 20 Loven, skal han bøde tre Mark til ham, han kaldte Tyv, og tre Mark til Kongen.

Kap. 109. Hvis Tyven er syg eller ikke er hjemme.

Hvis den, der sagsøges for Tyveri, er syg, saaledes at han ikke kan komme til Tinget, da skal man vente, til 25 han bliver rask. Men er han draget paa Pilgrimsfærd, da skal man vente, indtil han kommer hjem. Er han inden for Riget, men dog uden for Landet, da fastsættes der en Maanedes Frist for ham. Alle de Forfald, som før er nævnt, gælder ogsaa her, hvis han ikke var hjemme, da der blev rejst Sag 30 imod ham. Men hørte han, at der blev rejst Sag imod ham, og derefter flygtede, da hjælper intet Forfald ham, medmindre Kongen har ladet ham kalde.

Kap. 110. Hvis der ransages i et Hus, og Bonden ikke er hjemme.

Hvis man ransager i Bondens Hus, og han ikke selv er hjemme, og de stjaalne Ting findes derinde, da maa man ikke binde Hustruen eller føre hende bort ubunden, 5 men Granderne skal gaa i Borgen for de Ting og staa inde for dem, indtil Bonden kommer hjem, at de ikke føres bort og ikke skjules. Men naar Bonden kommer hjem, da skal den, der tog Borgen for Tingene, rejse Sag, saaledes som før er sagt. Det afhænger helt af Bondens Svar, hvorledes han skal 10 forfølge Sagen.

Kap. 111. Om Hittegods.

Hvis en Mand finder noget og ikke siger til og ikke lyser ved Kirke eller paa Tinge, at han har fundet saadanne Ting, da kan han blive Tyv derfor, som om han havde stjaalet 15 det. Den, der finder noget, skal sige, hvad han fandt; men den, der har tabt det og lyser efter det, skal meddele Farve og Kendetegn og Mærke.

Kap. 112. Hvis en Mand finder Sølv eller Guld.

Finder en Mand Sølv eller Guld enten i Høje eller efter 20 sin Plov eller paa nogen anden Maade, da skal Kongen have det. Men nægter han, at han fandt det, skal han værge sig med Frændeed.

Kap. 113. Hvis en Mand giver en anden noget

i Forvaring.

25

Giver en Mand en anden noget i Forvaring eller Pant, og der opstaar Ild i Huset, og det brænder sammen med Bondens andre Ejendele, da skal denne være sagesløs, hvis der er Vidner paa, at Bonden mistede sine Ejendele sammen med hans. Men vil han ikke nøjes med det Vidnesbyrd, da 30

skal Bonden bevise med Kønnsnævn, at han ikke led Skade ved hans Skyld. Men er han Købstadmand, skal han væрге sig med Nævn (udtaget af) det fornemste Gilde. Svigter Edsbeviset, skal han udlevere Ejendelene og bøde tre Mark 5 til Bonden og tre Mark til Kongen. Men er hans egne Ting ikke blevet borte sammen med den andens, da skal han erstatte i Forhold til det, der blev overgivet ham, og ikke forsvare sig med Edsbevis. Men Laan eller Gods, der er modtaget efter Vurdering, kan ikke gaa tabt.

10 Kap. 114. Hvis en Mand stjæler i Leding.

Bliver en Mand i Leding beskyldt for Tyveri af Styrismanden eller af en af Skibsmandskabet, og gribes han ikke med noget (af det stjaalne) i Hænde, da skal han væрге sig med de to Mænd, der er ham nærmest paa Toften paa 15 den Side, hvor han er, og seks andre af Mandskabet, som han kan faa til det. Men er der ikke saa mange Mænd, skal han væрге sig med dem, der er, undtagen de Mænd, der sigter ham. Fælder de ham til en Værdi af en halv Mark eller mere, da skal man gaa frem mod ham som mod andre Tyve, 20 og han har baade forbrudt de Ejendele, der er der, og sin Hovedlod hjemme. Men kommer han hjem usigtet eller lover Edsbevis i Leding og ikke giver det, før han kommer hjem, da maa han væрге sig med tolv Mænds Ed.

3. Bog.

25 Kap. 1. Om Leding.

Naar Leding udbydes, da skal enhver — lige saa mange som de er i en Havne — drage ud sit Aar uden at blive udtaget dertil, medmindre de er saa gamle eller saa unge, at de ikke er i Stand til at drage ud, eller det er Kvinder eller 30 lærde Mænd. Disse skal alle stille Mænd for sig, dog saa-

danne, som er duelige. Styrismanden maa ikke tvinge nogen til at drage i Leding, saa længe der i samme Havnelag findes en Mand, som ikke har været ude, siden den anden (sidst) drog ud. Men vil en duelig Mand drage ud i Stedet for en anden, som er hans Havnebroder, da kan Styrismanden ikke 5 forhindre det.

Kap. 2. Hvis en Tjenestekarl eller Træl
kommer i Leding.

Bonden maa ikke sende sin Tjenestekarl i Leding for sig, medmindre Styrismanden tillader det, for hvis en Tjene- 10 stekarl kommer i Leding i Stedet for Bonden, da skal han hudstryges. Men kommer en Træl i Leding paa sin Husbonds Havne, da kan Kongen tage ham til sig, hvis han vil, eller erklære ham fri over for enhver.

Kap. 3. Om Heste- og Brynjeleje. 15

Styrismanden skal selv skaffe sig Hest og Brynje og for begge Dele tage ni Skæpper Rug af hver Havne til Sankt Mikkels Dag, men dog ikke andre Aar, end naar Leding udbydes. Den Styrismand, der ikke er Ombudsmand, og som tager mere med Tvang, skal bøde tre Mark til Kongen. Men 20 hvis han er Ombudsmand, skal han miste sit Embede.

Kap. 4. Om Vaaben.

Hver Styrismand skal have fuldt Vaabenudstyr og uden en Armbrøst og tre Tylvter Pile og en Mand, der kan skyde med den, hvis han ikke selv kan skyde. Og 25 hver Havnebonde, der er paa Skibet, skal have Skjold og tre Folkevaaben: Sværd, Kedelhat og Spyd.

Kap. 5. Hvem der skal udruste Skibet.

Skib og Skibsudrustning og Skjolde skal alle de Mænd, der er i Skipenet, købe, men Styrismanden skal bygge Skibet for saa mange Penge, som Skibsmandskabet bliver enige om, men vil han ikke nøjes med det, de har tilbudt ham, da kan Skibsmandskabet bygge sig et Skib selv, dog maa de ikke underbyde ham med en Mark eller to. Naar Skibet er bygget, da skal hele Skibsmandskabet paa den Dag, der bliver fastsat for dem, trække Skibet ud samt trække det op, naar det kommer hjem. Men den, som ikke kommer til Stede, skal betale Bøde, saaledes som den bliver fastsat, og som Mandskabet giver sit Samtykke til. Men den sigtede kan tilbageholde den Bøde saa længe, at Styrismanden kan inddrive den med (en Tillægsbøde paa) tre Mark. Da skal der føres Bevis af Skurds mænd eller Skibsnævninger, som nogle kalder Skibsbødenævninger. Den Bøde faar Styrismanden ikke alene, men den skal komme hele Skibsmandskabet til Gode. Men inddriver han den med (Tillægsbøden paa) tre Mark, da faar Mandskabet Bøden og Styrismanden de tre Mark.

Kap. 6. Hvis nogen forsømmer Ledingsydelse.

Tilbageholder nogen sit Bidrag til Betalingen for Skibet eller Skibsudrustningen eller til Køb af Skjolde eller ikke paa den rette Lovdag vil føre sin Proviant ud til Skibet eller andre Rejsefor nødenheder, som han er pligtig til at bringe derud, hvad enten han selv skal have det med i Leding, eller han skal overgive det til sin Havnebroder, da kan Styrismanden bringe hans Kvæg til Skibet, dog maa han ikke bringe en anden Mands Kvæg til Skibet, før Skibet er sat ud og Ejendelene ført ombord, og den Lovdag, som var fastsat for Besætningen, er oversiddet. Men bringer han det ikke til Skibet, før han er sejlet fra Havnen, da kan hans

Fuldmægtig ikke senere tage det, mens han er borte, og han selv ikke, efter at han er kommet hjem, før han paa lovlig Maade har rejst Sag for at faa det. Men naar Bondens Kvæg bliver bragt til Skibet, og han ikke vil løse det, før Skibet sejler bort, da skal han løse det med det dobbelte af det, han 5 før skulde udrede.

Kap. 7. Om Kongens og Biskoppens Mænd.

Overalt hvor Kongens eller Biskoppens Mænd er, hvad enten de har een Gaard eller flere, er de pligtige at have fulde Vaaben og drage i Leding paa sin egen Bekostning og mod- 10 tage sin Sold. Men sidder han hjemme uden lovligt Forfald eller Orlov, da skal han betale Kongen Tredingshavne af hver Gaard, han har, eller være Innebonde, hvis han ikke vil betale, som det er sagt.

Kap. 8. Hvem der maa tage Mænd.

15

Kongen maa tage sig Mænd overalt i sit Rige, i hvilket Skipen han vil, og Hertugen (ligeledes) i sit Hertugdømme, men andre af Kongens Børn eller Frænder eller Grever maa ikke tage Mænd undtagen i deres eget Retsomraade eller deres Len, og Biskopperne skal heller ikke tage 20 Mænd uden for deres Bispedømme.

Kap. 9. At man ikke maa formindske et Skipen.

Klostermænd maa ikke købe Jord, som der gaar Landeværn af, siden det almindelige Konsilium fandt Sted, som Pave Innocens holdt. Hvad de har købt siden, deraf 25 skal de udrede Leding eller faa de Vilkaar af Kongen, som han fastsætter. Det gælder baade med Hensyn til graa Munke og sorte Munke og alle (andre) Munke.

Kap. 10. Om lærde Mænds Jord.

Præster, der vil leve ugift, skal af een Gaard ikke udrede (Ledings)afgift, hvad enten Gaarden ligger paa Kirkens Jord eller paa deres egen Jord, hvis de har nogen.

5 Kap. 11. Om Landboers Ledingsydelse.

Landboer — hvem de end tilhører: Biskop, Præst, Kloster, Kirke, en Bonde eller Hirdmand — som ikke før var fri eller fritaget ved Privilegier, skal udrede Leding og Landeværn, hvis de dyrker rebet Jord, medmindre Kongen fritager
10 dem.

Kap. 12. Af hvor megen Jord der skal udredes Leding.

En Bonde, der har en Mark Guld i Jord eller mere, skal udrede Tredingshavne, for Tredingshavne svares ikke af mindre end af en Mark Guld. Men af fire Mark Sølv udredes
15 Sjettingshavne og af to Mark Sølv Tolvtingshavne. Af mindre end to Mark Sølv udredes ikke Leding. Men opstaar der Strid mellem Styrismanden og Manden, der skal udrede Leding, da skal Skurds mænd eller Skibsnævninger med deres Ed afgøre, hvad den sagsøgte skal udrede.

20 Kap. 13. Af hvor stor Fæsteafgift en Landbo skal udrede (Leding).

En Landbo, der svarer otte Ørtug Sølv i Landgilde, skal udrede Tredingshavne. Den, der svarer fire Ørtug, skal udrede Sjettingshavne, men svarer han mindre end fire Ørtug
25 Sølv — hvad enten det drejer sig om rebet Jord eller Kende-land — skal han udrede otte Ørtug Sølv til Kongen.

Kap. 14. Hvis en Mand bor paa sin egen Jord og tager en anden Mands Fællig til sig.

Hvis en Mand bor paa sin egen Jord og tager en anden Mands Fællig til sig, da skal han, hvad enten han er Herremand eller ikke, udrede lige saa meget, som den anden gjorde før. 5

Kap. 15. Hvorledes Herremænd kan fæste Jord uden at udrede Leding deraf.

Hvis en Herremand har mindre Jord end en fuld Plovs Jord, da kan han tilfæste sig Jord, lige indtil han har en Plovs Jord, og skal dog ikke udrede Leding af den Jord, han fæstede. 10

Kap. 16. Hvis en Mand har Jord i flere Skipen.

Har en Mand Jord i flere Skipen og dyrker det hele til een Gaard og lægger hele Afgroden i een Lade, da udredes der ikke mere end een Afgift deraf; men lægger han den i flere Lader, da svarer han flere Afgifter. Bor en Mand paa Kværsædejord og dyrker Jord i et Skipen og lægger i Lade der, hvor han bor, og ikke andetsteds, da skal han udrede Kværsæde og ikke Leding. Bor en Mand derimod i et Skipen og dyrker Kværsædejord og lægger Sæden i det Skipen, hvor han bor, da skal han udrede Leding og ikke Kværsæde. Leding skal altid udredes af den Afgrode, der er taget, og ikke af den, der paa det Tidspunkt staar paa Jorden, eller som skal saas. 25

Kap. 17. Man maa ikke opkøbe en anden Mands Skipen.

Staar nogle af en Mands Huse i et Skipen og nogle i et andet, da skal Ledingen altid ydes eller Kværsæden udredes der, hvor Laden staar, eller Kornet lægges, og andre 30

Afgifter skal erlægges der, hvor Beboelseshuset staar. Erhverver en Mand Jord i en anden Mands Skipen og dyrker den til den samme Gaard, som han før beboede, da skal han ikke af den Grund betale mere end een Afgift.

5 Kap. 18. At man ikke maa formindske et Skipen.

Hvis en Havnebonde har en fuld Plovs Jord og senere køber mere, skal han af den Købejord udrede lige saa meget, som der før svaredes af den, men har han mindre, da maa han købe til, saaledes at han har en Plovs Jord. Men
 10 Herremænd maa købe saa meget, som de formaar, fordi de svarer fuldt deraf, idet de vover deres Hals for Kongens og for Landets Fred. Ofte sker det ogsaa saaledes, at den Jord, som Herremænd køber, og den, de i Forvejen havde, gaar til Skipenet efter deres Død.

15 Kap. 19. At man ikke maa lægge to Tredingshavne sammen.

Bor Søkende sammen i Fællig, hvor mange de end er, og hvor god Jord de end har, og de dyrker den sammen til en Gaard, da skal de udrede een Afgift, men skilles de, da
 20 skal de hver for sig svare Afgift. Men efter at de er blevet skilt, kan de ikke atter lægge (deres Gods) sammen og betale een Afgift, medmindre den ene fledfører sig til den anden.

Kap. 20. Hvem der skal arve Styrishavne.

Søn arver Styrishavne efter Fader og Fader efter Søn og
 25 Broder efter Broder, men Søster og Moder og Datter arver ikke Styrishavne og heller ikke Slegfredsøn. Selv om en Mand skøder til sin Slegfredsøn alt det, han har, kan han dog ikke tilskøde ham Styrishavne, for hvis der ikke er Ægtesøn efter Fader eller Fader efter Søn, da arver Kongen
 30 Styrishavnen. De Styrishavne, der ligger til Bispedømmet, de følger altid Bispedømmet.

Kap. 21. Om Bødesag.

Aftaler en Mand rette Bøder for Manddrab uden Overbod, da skal han bøde trende atten Mark, det er tre Gange atten Mark Penge, eller fuld Værdi (for dette Beløb); men alt skal bødes inden for et Aar. Men Overbod er altid saa 5 meget, som der forud bliver sagt, naar Boden aftales, for Frygt bevirker størst Overbod. Hvis en Mand bliver svoret til Bøder, da er det ogsaa trende atten Mark, som det er sagt.

Kap. 22. Hvor fyrretyve Mark følger en anden Bod.

Dræber en Mand en anden i Leding eller i en Forsamling 10 eller paa Tinge eller paa Tingvej eller i sit eget Hus eller i et Herred, hvor Kongen opholder sig, eller i Kirken eller paa Kirkegaarden eller i Købstaden eller med Kniv eller en Bonde, der holder paa sin Plov, da skal Drabsmanden foruden ret Mandebod altid bøde fyrretyve Mark til den 15 dræbtes Arvinger og ligeledes til Kongen, hvis han beholder sin Fred og betaler Bøder. Men flygter han som fredløs, da skal hans Frænder dog bøde, som før er sagt. Hvis en Mand paa nogen af de Steder, som nu er omtalt, saarer eller slaar en anden, da skal han altid udover den øvrige rette Bod 20 bøde fyrretyve Mark til Bonden og ligesaa til Kongen, medmindre der bliver lagt Baghold for eller rettet Angreb mod nogen paa de Steder, der er omtalt, da skal Angriberen bøde, som det er sagt, og den, der værgede sig, være sagesløs, for 25 enhver har med fuld Ret Lov til at værges selv.

Kap. 23. Dræber en Mand en anden Mand, efter at der er betalt Bøder.

Dræber en Mand en anden Mand, efter at der er betalt Bøder, eller saarer ham eller hævner sig paa ham paa 30 nogen Maade for den Sag, der er afgjort, da skal han, hvis han beholder sin Fred og (bliver i) Landet og skal betale

Bøder, først udlevere alt det, der var taget i Bod for den Gerning, som den anden tidligere var overbevist om, og derefter bøde de rette Bøder for Drab, hvis han er dræbt, og for Saar, hvis han er saaret. Men bliver en Mand grebet
 5 for en saadan Gerning, som er omtalt i disse to Kapitler, og Kongen lader ham straffe (paa Livet), da skal hans Frænder ikke des mindre bøde de to Rater, der hedder Ættebod, for, naar Kongen straffer ham paa hans Hals, svarer det til en fuld Fredløshedssag for ham.

10 Kap. 24. Hvorledes der skal bødes for Valrov.

Hvad en Mand røver fra en Mand, der er dræbt, enten Klæder eller Vaaben eller Sølv eller Penge, det er Valrov, hvis han havde det paa sig, og derfor skal der bødes fyrretyve Mark. Det skal man værge sig for med Kønnsævn.

15 Kap. 25. Hvorledes der skal bødes for Afhug
 paa en levende Mand.

Mister en Mand sin Tunge eller Næse eller begge Øjne eller begge Hænder eller begge Fødder eller det Redskab, der hænger i Bukserne, da skal der for hver af disse
 20 bødes fuld Mandebod. Men mister en Mand et Øje eller en Haand eller en Fod, skal der for hver af disse bødes halv Mandebod. Men mister en Mand sit Øre, da skal der bødes Fjerdedels Mandebod, fordi det kan dækkes med Hue og med Haar. For Tommelfinger bødes Fjerdedels Mandebod
 25 og for de andre fire (tilsammen) ligeledes Fjerdedels Mandebod, dog saaledes, at for de to nærmeste bødes for hver en Ottendedel af en Mandebod og for hver af de to yderste en Sekstendedel af en Mandebod, og hvis en Negl og det yderste Led bliver afhugget, skal man bøde derfor, som om
 30 Fingeren var helt afhugget.

Kap. 26. Om Lemlæstelse.

Bliver en Mands Lemmer beskadiget, men dog (saaledes, at det paagældende Lem er) nogenlunde brugeligt, saa at han kan bøje og strække det, da skal der bødes derfor, som det vurderes til af gode Mænd. Men bliver det dødt og unyttigt, da skal der bødes for det, som om det var helt borte. 5

Kap. 27. Om Saarbøder.

Bliver en Mand saaret og rejser Sag paa lovlig Maade mod Gerningsmanden, da skal Saaret bødes inden tredie Femt, og Legemsskaden skal henstaa, til Aaret er ude. Saaledes 10 som Legemsskaden da vurderes, skal den bødes, endskønt der tidligere er bødet for Saaret. Men vil Gerningsmanden ikke bøde, saaledes som der er sagt, da kan han søge hans Mandhelg.

Kap. 28. Hvis en Mand lader nogen søge hans Mandhelg. 15

Lader en Mand nogen søge hans Mandhelg, da skal han først bøde fulde Bøder for den Gerning, han blev sagsøgt for, og derefter tre Mark til Bonden ud over de rette Bøder og tre Mark til Kongen. Dræber nogen den Mand, hvis 20 Mandhelg man har søgt, da skal han beholde sin Fred, og slaar han ham, skal han ikke bøde derfor.

Kap. 29. Om Saar i Ansigtet.

For alle de Saar, som man ikke kan dække med Klæder eller med Haaret, saasom Saar i Ansigtet og paa Haanden, 25 skal der altid bødes dobbelt saa meget som for andre Saar. Men bliver der Lyde derefter, saasom hvis Munden bliver skæv, eller Øje eller Næse (bliver beskadiget), da skal den vurderes af gode Mænd og bødes derefter.

Kap. 30. Hvorledes der bødes for Saar.

I rette Saarbøder skal der, naar der ikke er hugget ind til Benet og ikke gennemstukket, bødes tre Mark Penge. Men er det Hulsaar, eller er der hugget ind til Benet, saa
 5 at der tages Ben ud, eller der er Ar i selve Benet, og det flyder ud, eller der er tvemundet Saar, saasom hvis man bliver stukket gennem Laar eller Læg eller Arm eller Haand, eller hvor som helst en Mands Legeme bliver gennemstukket, da skal der altid bødes seks Marks Penge derfor. Men Sande-
 10 mændene kan sværge en Mand (skyldig at bøde for) indtil fem Saar i een Gerning og ikke mere.

Kap. 31. Hvis Saar lyses, og Sagen ikke forfølges.

Lyser en Mand sit Saar og ikke forfølger Sagen med Sande-
 15 mænd, da skal den sagsøgte bøde for saa mange (Saar), som han vedgaar, saaledes som det er sagt. Men beskyldes han for flere, skal han nægte med Kønsnævn. Men er der taget Ben ud, og Gerningsmanden (frivilligt) vedgaar det eller bliver nødt til det, skal han bøde tre Mark Penge for hvert af dem. Men vedgaar han det ikke, skal han nægte med
 20 Kønsnævn.

Kap. 32. Om Slag.

Før Stavhug og Stenhug og Benhug og Nævehug og Greb i Haaret og Kasten til Jorden skal den sagsøgte enten give seks Mark Penge eller Kønsnævn. Men bliver en Mand træl-
 25 slaet, saa han ikke kan flytte sig selv fra Stedet, men maa køres eller bæres derfra, og er der brækket Ben, saa han ligger deraf og er ufør, da er Gerningsmanden skyldig at betale hans Kost og give Lægeløn og desuden bøde tolv Mark Penge.

Kap. 33. Hvis en Mand faar Saar af en anden
Mands Husdyr.

Faar en Mand Saar af en anden Mands Husdyr, enten Hest eller Hornkvæg, Hund eller noget andet Dyr, da skal Bonden, der ejede Dyret, give Lægeløn. Men faar han 5 Lyde deraf, da skal Ejeren af Dyret bøde for Lyden, dog bliver (Bøden for) den Slags Lyde ikke højere end tre Mark. Men nægter han, skal han værge sig med tolv Mands Ed.

Kap. 34. Hvis en Mand rammer en Mands Hest,
som han sidder paa, eller hans Klæder. 10

Vil en Mand rette et Hug mod en anden Mand paa en Hest og rammer Hesten i Stedet for Manden, da skal han bøde tre Mark for det Saar, som Hesten fik, som om han huggede Manden, og den Hest, som han ramte, skal han tage imod og gøre lige saa rask, som den var, før den blev ramt. 15 Men dør Hesten eller faar den Lyde, skal han erstatte Hesten efter dens Værdi, før den blev hugget, og bøde tre Mark. Men rammer en Mand en anden Mands Klæder, og vedgaar han det, skal han bøde tre Mark. Nægter han, skal han give Kønsnævn. 20

Kap. 35. Hvis en Mand laaner en anden sine Vaaben.

Laaner en Mand en anden sine Vaaben og ikke ved, hvad den, der laaner dem, vil med dem, og gør denne siden en taabelig Gerning med dem, enten dræber eller saarer en Mand, og den, der laante Vaabnene, bliver sagsøgt derfor, 25 da skal han med tolv Mænds Ed bevise, at han ikke udlaante dem for at skade den, der fik Skaden. Bliver han fældet ved Edsbeviset, skal han bøde tre Mark. Men laaner han dem aabenlyst, naar to Mænd strides med voldsomme Ord, og gør den, der laante dem, da Skade med dem, da skal han 30 enten værge sig med Kønsnævn eller bøde tre Mark.

Kap. 36. Hvis en Mand bliver saaret af en andens Vaaben.

Paa hvilken Maade en Mand end faar Saar af en andens Vaaben, skal (Ejeren af Vaabnene) bøde tre Mark for
5 Saaret eller give Kønsnævn. Men har han selv Vaaben i Haanden, og en anden Mand faar Saar af Vaade, skal han bøde for Vaadegerning. Men for Vaade skal der ikke bødes til Kongen og ikke til Biskoppen.

Kap. 37. Hvis en Mand bliver saaret i Horseng.

Bliver en Mand saaret i Horseng med en anden Mands
10 Kone, og slipper han bort levende, men dør af Saarene, da skal han ligge paa sine egne Gerninger, og Bonden skal være sagesløs. Men bliver han skriftet og faar oprettet sin sidste Vilje, da skal han begraves paa Kirkegaarden,
15 hvis han dør. Men bliver han dræbt i Horseng, da skal den, der dræbte ham, føre Dyne og Lagen, som han blev dræbt i, blodige til Tinget med to Mænds Vidnesbyrd paa, at han blev dræbt i Horseng og ikke andetsteds. Da skal han ligge uden for Kirkegaarden og paa sine egne Gerninger. Men
20 hvor som helst en Mand bliver dræbt uden for Horseng, selv om han sigtes for Horsag, eller hvad han ellers sigtes for, da skal Sandemænd altid træde til for at afgøre Sagen.

Kap. 38. Om Bier.

Den, som har Bier, skal selv vogte dem med Hegn, saa
25 at anden Mands Kvæg ikke kan kaste dem ned eller ødelægge dem, men er Hegnet saa lavt, at en anden Mands Kvæg kan gaa ind i Bigaarden og ødelægge dem, kan han bebrejde sig selv det og faar ingen Bøde. Men bliver en Mands Kvæg stukket ihjel uden for en Mands Bigaard, skal Ejeren
30 af Bierne ikke bøde derfor. Men bliver det stukket ihjel i Bigaarden, skal Ejeren af Bierne erstatte efter Skadens Størrelse, fordi han ikke havde lovligt Hegn.

Kap. 39. Hvis en Mands Bier jager en anden
Mands Bier op.

Jager en Mands Bier en anden Mands Bier op, da skal Ejeren af de Bier, der jages op, sammen med andre Grander sige det til Ejeren af de andre Bier. Vil den, der har de livlige 5 Bier, være i Fællig med den anden, saavel om de Bier, der jages op, som om de andre, da maa det gerne være saaledes. Men vil han ikke det, og ødelægger de Bier senere dem, der jagede dem op, kan han bebrejde sig det selv, fordi han ikke vilde dele baade Gavn og Skade med den anden. 10

Kap. 40. Hvis en Mand finder Bier.

Finder en Mand Bier paa aaben Mark, og ingen Mand følger dem, da skal den, der fandt dem, have dem, selv om han hverken har Jord eller Skov paa den Mark. Men finder en Mand Bier i en anden Mands Skov, da maa han 15 ikke borttage dem, hvis de er fløjet op i et Træ, og faar ingen Del i dem, medmindre han følger dem til en Stub. Hvis han følger dem fra sin Gaard, da skal han enten have en Trediedel af dem, hvis de skal optages, eller en Øre Penge, hvis Ejeren af Træet vil løse dem. For naar de flyver ud af en Mands 20 Øjesyn, da tilhører de den, der finder dem. Hvis en Mand finder en Bisværm paa Kirkegaarden, da tilhører de den, der finder dem, og ingen anden Mand.

Kap. 41. Hvis en Mand tager en anden Mands
Bier med Magt eller stjæler dem. 25

Hvis en Mand gaar hen i en anden Mands Bigaard og tager Bistadet og fører Bierne derfra med Vold eller dræber dem og tager Honningen, da kan Biernes Ejer rejse Sag derfor, hvad enten han vil have Nævn eller Sandemænd, for det er snarere Hærværk end Ran. 30

Kap. 42. Om Ed aflagt paa en andens Vegne.

Ingen Mand maa nøde nogen til at aflægge Ed paa en andens Vegne, medmindre vedkommende selv vil paatage sig den. Men paatager han sig at aflægge en saadan Ed paa Tinget, da skal han, hvad Sag han end sagsøges for, føre det Edsbevis, han lovede, eller være lovlig fældet baade over for Bonden og over for Kongens Ombudsmand, for den, der lover noget uden at være tvunget af Loven, skal udføre det, han har lovet. Dog skal alle Eder paa andres Vegne, der loves paa Tinge, ogsaa aflægges paa Tinge.

Kap. 43. Hvor meget Husbonde og Hustru maa skøde til hinanden indbyrdes.

Hvor meget (eller hvor lidt) en Hustru end skøder til sin Husbonde eller en Husbonde til sin Hustru, da skal det, hvad enten de har Børn sammen eller ej, ikke staa ved Magt, hvis ikke Arvingerne vil samtykke deri efter deres Død. Men skøder en af Ægtefællerne i svingagtig Hensigt noget til en Mand, der er uden for Fælliget, og han derefter tilskøder Husbonden Hustruens Ejendom eller Hustruen Husbondens Ejendom, da skal det heller ikke holdes, medmindre de rette Arvinger samtykker deri, for det er sandsynligt, at Husbonden ved Magt eller Lempe kan faa Hustruen til at tilskøde sig, hvad han vil, og nogle Kvinder er saa listige, at de ogsaa godt kan faa deres Mænd til at tilskøde dem, hvad de forlanger.

Kap. 44. Hvad Husbonden og Hustruen kan skøde til hinanden indbyrdes.

Den Hustru, der selv har en Husbonde, maa ikke skøde bort og ikke paa anden Maade afhænde uden sin Husbondes Raad og de rette Arvingers Samtykke. Men taaler Husbonden, at Hustruen skøder noget bort, og faar den anden

Lovhævd paa det tilskødede, uden at Husbonden gør Indsigelse, da kan hendes Arvinger søge det, som hun skødede, tilbage, og Husbonden skal bøde baade tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen, fordi hans Kone skødede uden Hjemmel, og han vidste det og taalte det. Men søger han det selv tilbage, da skal han ikke bøde, og den, der købte af Bondens Kone, har tabt Købesummen. Men Husbondens Søn og Datter, som er i Fællig med deres Fader eller hans Tjenestefolk, maa ikke afhænde af Bondens Bo uden hans Vilje.

Kap. 45. Hvor meget en Kone, der har en Husbonde, maa give i Sjælegave.

En Hustru, der har Barn med sin Husbonde, maa ikke i Sjælegave give sin halve Hovedlod eller nogen værdifuld Genstand uden Husbondens Samtykke og Vilje. Men vil nogen rejse Krav om en saadan Sjælegave, da skal Husbonden forsvare sig med Kønsnævn, og Sandemænd skal ikke medvirke. Men bliver han fældet ved Kønsnævnet, skal han udrede det, der var givet for hendes Sjæl. Men har Hustruen ikke Barn med Husbonden, da maa hun give sin halve Hovedlod bort for sin Sjæl. Men rejser Kirke eller Kloster Krav derpaa, og er det mere end en halv Mark Sølv, da skal Sandemænd medvirke. Men med Hensyn til det, der ikke er skrevet i en Mands Testamente med gode Mænds Vidnesbyrd, og som Kloster eller Kirke eller Hospital rejser Krav om, skal Husbonden altid værge sig med Kønsnævn.

Kap. 46. Hvilke Sandemænd, der skal træffe Afgørelse med Hensyn til Sjælegave.

Hvis en Mand eller Kone har flere Gaarde, og (de ligger) i flere Lande eller i flere Bygder eller i flere Herreder, hvor de end er, naar de dør og giver noget for sig (i Sjælegave), skal altid Sandemændene i vedkommende Bygd medvirke.

Kap. 47. Om Agerfred.

Drager en Mand ved Nattetid til en anden Mands Ager og afskærer hans Korn eller tager hans afhøstede Korn, da er han Tyv derfor. Men er han en vejfarende Mand og
5 giver sin Hest et Neg eller lader den græsse paa Stubben, da er han hverken Ransmand eller Tyv derfor, men fører han noget bort af Ageren, da kan Ejeren af Ageren rejse Sag mod den, der tog det, hvad enten han vil gøre det for Ran eller for Tyveri.

10 Kap. 48. Hvis en Mand drager med en Hjord ind paa en anden Mands Ager eller Eng.

Drager en Mand med en Kvæghjord eller et Stod Heste eller en Flok Svin ind paa en anden Mands Ager og med Magt lader dem opæde hans Korn, da er han pligtig at
15 bøde fyrretyve Mark til ham derfor, for det er fuldt Hærværk. Men kommer Dyrene ind i en Mands Ager af Vaade paa Grund af Hyrdens Forsømmelighed, da skal den, der ejede Kvæget, erstatte Skaden og give Edsbevis paa, at det ikke var paa hans Befaling, at hans Kvæg kom derind. Men hvis
20 en Mand med Magt lader græsse paa en anden Mands Eng, da skal Ejeren af Kvæget betale Erstatning for Skaden og bøde tre Mark. Men kommer det derind af Vaade, skal han ogsaa betale Erstatning for Skaden. Bliver Kornet saa ødelagt som omtalt, da maa Ejeren af Kornet rejse Sag med
25 Sandemænd og med gode Mænds Vidnesbyrd om Hærværk. Men den, der sagsøges angaaende en Eng, skal værge sig med Kønsnævn, hvis han nægter.

Kap. 49. Hvad der skal forstaas ved Stod og Flok og Hjord.

30 **M**indre end tolv Stykker Hornkvæg udgør ikke en Hjord, tolv Heste et Stod eller tolv Svin en Flok. Men øde-

lægger nogen en anden Mands Korn med mindre end med tolv Kvæghoveder, saaledes som det er sagt, da maa der ikke rejses Sag om Hærværk. Men dog skal man altid for hver Voldsgerning værgе sig med Kønsnævn eller foruden Erstatningen bøde tre Marks Bøde. 5

Kap. 50. Om optaget Kvæg.

Hvis en Mand optager en anden Mands Kvæg i sit Korn eller sin Eng, og Ejeren af Kvæget kommer til Stede, hvad enten det er i Indhegningen eller paa alfar Vej, da maa han ikke tage det fra ham uden hans Vilje. Men tager han 10 det fra ham, da kan han blive Ransmand derfor. Men kommer den, der optog det, hjem med det til sit Hus, og Ejeren da tager det, da kan det blive Hærværk. Dog skal der ikke rejses Sag mod andre end den, der borttog det.

Kap. 51. Hvis en Mand tøjrer paa en anden Mands 15
Ager eller Eng.

Hvis en Mand er (Lods)jejer i Marken og tøjrer sit Kvæg paa en anden Mands Ager eller Eng, da er det Vold, og han er pligtig at erstatte Skaden og desuden bøde tre Mark eller, hvis han vedgaar det, at give Edsbevis paa, at 20 det ikke var paa hans Befaling, at det skete, samt erstatte Skaden. Men vejfarende Mand og Gæst maa man ikke nægte Græs.

Kap. 52. Hvis en Mand dræber en anden Mands 25
Kvæg paa sin Ager eller Eng.

Gaar en Mands Kvæg ind paa en anden Mands Ager, og kommer Ejeren af Kornet eller Agerhyrden til Stede og vil optage Kvæget, men ikke kan gøre det, og Kvæget har Hyrde, og det er kaadt og løber mod Ris eller Gærdestaver og bliver beskadiget derved eller dør, skal den, der 30

gennede det, hvis han vedgaar at have gjort det, tage det døde (Dyr) til sig og give et andet lige saa godt i Stedet uden Bøde, fordi det havde Hyrde, og den, der ejede Kvæget, skal erstatte Kornet til den, der ejede dette. Men dræber han
 5 Kvæget enten med Od eller Æg, skal han erstatte det og desuden bøde tre Mark. Men vedgaar han Drabet og kalder det Vaadesdrab, skal han erstatte Skaden og give tolv Mænds Ed paa, at det var af Vaade og ikke med Vilje. Men var det Kvæg, der ikke var under Opsigt, skal han ikke bøde derfor.

10 Kap. 53. Om Gornidding.

En Gornidding skal bøde baade den Skade, han gør, og tre Mark til Bonden og lige saa meget til Kongen, for det er Vold og ikke Vaade at dræbe Kvæg, der har lovligt Tøjr paa sig eller staar i Bondens Ornum, som han ejer alene.
 15 Hvor som helst en Mand dræber en anden Mands Kvæg^f som har Hyrde, hvad enten det er i Indhegning eller udenfor, da er han Gornidding og skal give Erstatning, som det er sagt, og bøde tre Mark til Bonden og lige saa meget til Kongen.

Kap. 54. Hvis en Mand rider en anden Mands Hest.

20 **H**vis en Mand rider en anden Mands Hest uden Ejerens Vilje, skal han bøde tre Mark til Bonden derfor. Men faar han den med (Ejerens) Vilje enten til Leje eller Laan og rider længere, end det er aftalt, da skal han bøde sine to Øre for hver Bymark, han rider over, lige indtil det bliver til
 25 seks Øre. Men hvad enten han rider uden Tilladelse eller rider længere, end det var aftalt, skal den altid (ved Afleveringen) være lige saa god, som den var, da han modtog den. Men dør Hesten, eller den bliver mager — men (i øvrigt) kommer hel og holden hjem — og han sværger, at det ikke
 30 var hans Skyld, da skal han ikke give Erstatning. Men var det Laan, skal den komme lydeløs hjem. Den, der bliver sagsøgt for de Sager, der er omtalt i disse to Kapitler, skal

værge sig med tolv Mænds Ed, hvis han nægter. Men vil han hverken bøde eller værge sig, saaledes som det er sagt, men lader sig sagsøge paa Tinge til Namsdom, da skal der for ingen af disse Sager bødes mindre end tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen.

5

Kap. 55. Om Stodheste.

Den, som har Stodheste, skal have dem i Fold paa sin egen Mark og have Hyrde til dem. Vil han ikke gøre det, men ødelægger Bøndernes Vang med dem, da kan de nedlægge Forbud mod dem paa Tinge, og lider Ejeren af Hestene senere nogen Skade, hvis de kommer i Vangen, maa han tage Skade for Hjemgæld. Men hvis nogen har Stodheste paa den Mark, som han ikke er Lodsejer i, da kan Ejerne lovligt kræve, at han skal tage sine Stodheste hjem, men hvis han ikke vil det, og Hestene senere lider nogen Skade, kan han bebrejde sig selv det, for uden Grandernes Vilje maa han lige saa lidt ødelægge deres Græs paa Fælleden som deres Korn med Stodheste. Men køber en Mand for en Mark eller to eller mere af en anden Mands Marker i svigagtig Hensigt, idet han vil ødelægge deres Jord med sine Stodheste, da kan Ejerne tvinge ham til kun at anbringe saa mange, som Marken kan taale efter Guldvurdering, og tage Del i Fælleden, som Svin tager Del i Olden, og de, der bor i Byen, skal bestemme Antallet, for de ved bedst, hvad deres Mark kan føde. Ligeledes hvis Hestene bliver skabede, og den, der ejer dem, ikke vil holde dem for sig selv paa sin egen Jord, da kan Ejerne nedlægge Forbud mod dem paa Tinge og drive dem i Dyndet og dræbe dem uden Bøde. Det samme gælder tamme Heste, hvis de bliver skabede, for det faar den ene Hest af den anden.

Kap. 56. Hvorledes man skal indløse Pant.

30

For Kvæg, der bliver optaget i Korn eller Eng, skal der gives lovligt Pant, saaledes som Ejerne bliver enige om,

naar de sætter deres Hegn, og det skal indløses, saaledes som de i Forvejen var enige om. Dog har den, der forvoldte Skaden, Ret til at udrede, saa meget han vil, og sværge med tolv Mænds Ed paa, at hans Kvæg ikke gjorde mere Skade.
 5 Bliver Pant, der er sat for optaget Kvæg, ikke indløst før Allehelgens Messe, da skal det være forbrudt.

Kap. 57. Om Gærde.

Hver Mand skal sætte sine Gærder, saaledes som alle Ejere samtykker i, og i Forhold til, hvad han ejer i By
 10 og Bol efter ret Rebning. Men for Stuf skal man ikke sætte Gærde, medmindre Stuffet støder op til Byens Forte, da skal der sættes Endegærde (mod Forten). Alle skal sætte Gærde for deres Tofter, der er bebyggede, men for ubebyggede Tofter i Byen skal Ejeren sætte Endegærde og alle Granderne
 15 Sidegærde, hvis Toften støder op til deres Jord. Men den, som ikke vil sætte sine Gærder paa den Lovdag, som Ejerne fastsætter, skal betale den Bøde, som fastsættes. Men vil han ikke sætte Gærder og ikke betale Bøden, da skal Granderne overdrage en at rejse Sag paa alles Vegne og faa ham dømt
 20 til at bøde tre Mark baade til Bonden og til Kongen.

Kap. 58. Om Agergærde.

Vanggærde skal hver Mand sætte i Forhold til hans Ejendoms Størrelse i Byen efter Guldværdi, men for Stuf skal der ikke gærdes. Men hvis det sker, at en Bys Fælle
 25 støder op til en anden Bys indhegnede Jord, da skal de, der ejer Fælleden, rejse det halve af Gærdet i Forhold til dem, der ejer Vangen, og de skal være lige om det, for de, der nu har Fælle, kan ad Aare faa indhegnet Mark der og behøve en saadan ligelig Fordeling (af Hegnspligten). Hvis det sker,
 30 at de, der har indhegnet Mark, eller de, der har Fælle, ikke vil sætte halvt Gærde og være lige om det, og de, der ejer

Vangen, faar Skade paa Grund af deres eget Gærdes Mangler, da skal de selv bære Skaden, men faar de Skade paa Grund af de andres Gærdes Mangler, hvad enten det er af deres eget Kvæg eller af andres, da skal den, der skulde sætte Gærdet, erstatte Skaden. Men hvis ingen vil vedkende sig det Gærde, 5 som var Skyld i Skaden, da skal Markens Ejere rebe Gærdet og faa at vide, hvem Gærdet tilhørte, og den, der bliver fældet ved ret Rebning, han har ikke Ret til at tilbyde Edsbevis, men skal betale den Bøde, som før var fastsat, og erstatte Skaden. Men vil de, der skulde sætte Gærde, ikke gøre det og ikke 10 udrede, da skal Ejerne af Vangen overdrage en Mand blandt dem selv at skaffe dem Ret. Men lader de, der skulde sætte Gærde, Dom overgaa sig, da ifalder hver af dem en Bøde af tre Mark til Bønderne og lige saa meget til Kongen.

Kap. 59. Hvor længe Gærderne skal staa. 15

Det Gærde, der er om Rugsæden, skal være sat til Paaske eller før og det om Vaarsæden til Pinsedag og skal staa til St. Mikkels Messe, medmindre alt Kornet kommer ind før. Den, der tager Gærdet op før, skal erstatte al den Skade, der opstaar paa Grund af, at det Gærde var fjernet. 20

Kap. 60. Om Abildgaard og Kaalgaard.

Abildgaard og Kaalgaard og Toftegaard skal enhver selv vogte med sit eget Gærde, hvis han vil have dem indhegnet, og værge dem for alle Slags Husdyr, undtagen alene for Geder og for Gærdebrydere som Okser og Svin, for man 25 kan sagsøge Bonden til at vogte sine Gærdebrydere. I disse Gaarde maa der ikke optages Husdyr, undtagen alene Geder, medmindre det bliver lyst paa Tinge. Men bryder en Mand ind i en anden Mands Abildgaard eller Kaalgaard og stjæler Kaal eller Æbler, da kan han blive Tyv derfor, ligesom om 30 han stjæl andre Ting i hans Hus. Men mister en Mand sine

Klæder i en anden Mands Abildgaard, da maa han ikke forfølge Sagen som Ranssag.

Kap. 61. Om Vrag.

5 **V**rag, som driver i Land, og som ingen Mand følger med eller kommer efter, det tilhører Kongen, fordi Kongen ejer alle Forstrande, og det, som ingen Mand ejer, det ejer Kongen ligeledes.

Kap. 62. Hvad der er Vrag.

10 **M**indre Fisk end Stør er ikke Vrag. Men hvad der har været i anden Mands Besiddelse saasom Kiste eller Tømmer eller Klæder eller nogen (anden) Ting, som man kan se har været i Hænder, er Vrag og tilhører Kongen, hvis ingen kommer efter det. Men Fisk, som en Mand kan bære, saasom Marsvin eller Sæl og deslige eller mindre Fisk, det er
15 ikke Vrag, undtagen alene Stør, for Hval og Løft og Stør og alle store Fisk, som man ikke kan bære, de er alle Vrag, og dem ejer Kongen. Dog skal den, som først finder en Hval, før han tager noget deraf, sige det til Ombudsmanden og for sin Umage have en Byrde, hvis han er gaende, en Heste-
20 byrde, hvis han er ridende, og et Vognlæs, hvis han er kørende. Men kommer en Mand til Stede med Skib, skal han have en Skibsladning, dog ikke til et større Skib end et seksaarers, det vil sige med tre Aarer paa hver Side. Efter at den første har taget sin Lod, skal ingen tage deraf uden Ombudsmandens
25 Tilladelse. Men tager en Mand uden hans Tilladelse, og sagsøger Ombudsmanden ham, skal han udlevere saa meget, som han tog, og desuden bøde tre Mark eller give Ed af tolv Mænd, saadanne som han kan faa i det Kirkesogn, hvori han bor, dog skal det være lovfaste Mænd. Men hvis en Ombuds-
30 mand faar en Hval og ikke giver Kongen hans Del deraf, skal han miste sit Embede.

Kap. 63. Om Skibbrud.

Lider en Mand Skibbrud, og er der Folk paa (Skibet), og de kommer levende i Land, har ingen Mand Ret til at komme deres Ejendele nær, hverken Ombudsmanden eller nogen anden, før de selv giver op og paa ingen Maade kan bjerge det, hverken ved egen Hjælp eller med lejede Mænd, og hverken Ombudsmanden eller anden Mand har Magt til at hindre dem i at faa de Folk, de kan leje eller faa uden Betaling. Men er der sandt Vidnesbyrd om, at Ombudsmanden eller hans Svende røver nogle af deres Ejendele fra dem, før de selv opgiver dem, eller forbyder Folk, som de kan leje dertil, at hjælpe dem, skal han miste sit Embede og dog udlevere alt det, han tog fra dem, og desuden bøde fulde Bøder. Men røver nogen anden fra dem, skal han først udlevere alt det, han tog, og desuden bøde tre Mark til dem og tre Mark til Kongen.

Kap. 64. Om Falsk.

Mod Beskyldning for Falsk og for Mordbrand, og hvis en Mand beskyldes for, at han er Stimand, skal man væрге sig med Herredsnævn, det vil sige tre Mænd af hver Fjerding, som er i det Herred, og de skal udtages af Ombudsmanden eller en uvildig Mand, der ikke har nogen Del i Sagen og ikke er i Slægt hverken med Sagsøgeren eller med den sagsøgte. Den sagsøgte kan af de udtagne udskyde sine aabenlyse Uvenner, saaledes som før er sagt, for ingen kan tvinges til at væрге sig med sine aabenlyse Uvenner. De, der blev udtaget, skal enten sværge den sagsøgte skyldig eller uskyldig i Gerningen, for man kan ikke tie en Mand fra hans Hals eller hans fyrretyve Mark.

Kap. 65. Hvad der forstaas ved Falsk.

Det er Falsk, hvis en Mand rejser Ambolt med Underlag og slaar Penge uden Kongens Tilladelse eller Befaling

eller smelter falsk Sølv og køber eller sælger med Penge, som han ved er falske, eller med falsk Sølv. Hvis en Mand begaar Falsk, da skal Kongen have hans Haand og den, der fik falske (Penge), Skadeserstatning. Men bliver en Mand
5 narret og faar enten falsk Sølv eller falske Penge og bringer dem til Møntmesteren eller Guldsmeden eller en anden Mand, der kan skønne derom og undersøge det, og ikke vil købe med det, før han har faaet det prøvet, om det er falsk eller ej, da skal han ikke kaldes Falskner. Men hvis han ved, af
10 hvem han har faaet dem, skal han rejse Sag mod ham og enten have Erstatning eller Edsbevis af ham. Men det forfalskede skal dog blive med Vidnesbyrd der, hvor det er fundet. Det forfalskede, der bliver fundet saaledes, skal ikke mere gives ud, men skal enten brændes eller sønderhugges eller kastes i
15 Havet, saaledes at ingen kan finde det.

Kap. 66. Om Mordbrand.

Det er Mordbrand, hvis en Mand enten ved Nattetid eller i Løndom drager hen og sætter Ild paa en anden Mands Hus. Bliver han grebet deri, skal han have sin Hals forbrudt,
20 og Skaden erstattes af hans Gods, og Bonden skal have fyrretyve Mark. Men bliver han fældet ved Edsbevis, skal han erstatte Skaden og selv rømme Landet, lige indtil Kongen viser Naade mod ham i hans Sag.

Kap. 67. Om Stimand.

Stimand er den, der ligger enten i Skov eller Skjul eller paa Hede eller ved alfar Vej og plyndrer enten ridende eller kørende eller gaaende og bringer sit Bytte i Skjul og fordølger sine Gerninger. Bliver han grebet deri, skal han have sin Hals og sin Hovedlod forbrudt til Kongen. Men
30 bliver han fældet ved Edsbevis, skal han erstatte Skaden af sit Gods og (desuden betale) fyrretyve Mark til Bonden og

selv skal han være i Kongens Magt, thi enhver Mand skal styrke Freden.

Kap. 68. Om Hedebrand.

Sætter en Mand Ild i Hede og opbrænder noget, en Mand har erhvervet ved sit Arbejde, saasom enten Lyng eller 5 Tørv, eller Ilden løber ind i Skoven og brænder og ødelægger Skoven, da skal den, der bar Ilden ud, erstatte Skaden, selv om han ikke havde i Sinde at brænde mere end sit eget og ikke at gøre Skade med Ilden. Ligeledes hvis Ilden løber i Hus eller i By, da gælder det samme. Men bærer en Hyrde 10 eller andet Tyende, som ikke er i Fællig med Bonden, Ild ud uden hans Befaling, og der da derved opstaar Vaade, da er Bonden ikke pligtig til at erstatte det. Vil man beskyldte ham derfor, skal han give Kønsnævn paa, at det ikke skete efter hans Opfordring eller Befaling. Det er dog mere forsigtigt, 15 at man ikke sætter Ild i Hede, medmindre alle Ejere bliver enige om at afbrænde enten Mose eller Hede og selv gaar med og passer paa, at der ikke kommer Ild i anden Mands Mark til Skade for dem. Men hvis der sættes Ild i Hede paa en Bymark, og den gør Skade paa en anden Bymark, skal 20 Ejerne af den Mark, hvori der først sattes Ild, enten erstatte Skaden eller udpege den, der først satte Ild paa.

Her ender Lovbogen skrevet paa Dansk.

Tillæg til Jyske Lov.

Om Trolddom.

25

Hvis en Mand beskylder en anden for, at han har forgiort noget, som tilhører ham, med Trolddom, og den sagsøgte ikke vedgaar, men nægter det, og Sagsøgeren beediger Sigtelsen imod ham, da skal den sagsøgte værge sig med Nævn i Kirkesognet, saavel over for Sagsøgeren som over for 30 Biskoppen.

SKAANSKE OG SJÆLLANDSKE
KIRKELOVE

Skaanske Kirkelov.

Dette er den Ret, der blev fastsat paa et Forhandlingsmøde i Stenhuset mellem Lund og Dalby af Biskop Eskil efter alle Skaaningers Bøn og særlig (i Samraad) med Tord Gældker, fordi Retten tidligere var alt for haard. 5

Kap. 1.

Hvis en Kirke bliver indviet, skal den ikke paa ny indvies — medmindre Alterstenen bliver løs, eller Alterhorn brydes af — selv om Kirken bliver istandsat, hvis den ikke er blevet saa beskadiget, at Guds Ret ikke tillader, at den er 10
uviet. Men hvis den skal vies, da skal Bønderne bespise Biskoppen tre Nætter og give Kapellanen en halv Mark og Fadeburssvenden en Øre, Relikvie skal Biskoppen skaffe til Veje.

Kap. 2.

15

Hvis en Kirke bliver uden Præst, skal Bønderne med Biskoppens Samtykke vælge en Præst dertil. Sker det, at en Præst forser sig mod en Bonde, skal han bøde for sin Forseelse og blive ved sin Kirke. Bønderne maa ikke afsætte en Præst, og han maa ikke skilles fra dem uden deres Sam- 20
tykke.

Kap. 3.

Bliver Freden brudt i Kirke eller paa Kirkegaard, skal den, der brød den, bøde Fredsbrudet med tre Mark, og Biskop-

Sjællandske Kirkelov.

Om Kirkeloven.

Dette er den Ret, der blev fastsat paa et Forhandlingsmøde i Ringsted Lund af Ærkebiskop Absalon, fordi Retten
5 mellem Biskop og Bønder tidligere var alt for haard.

Kap. 1. Hvis en Kirke skal indvies anden Gang.

Hvis en Kirke bliver indviet, skal den ikke anden Gang indvies, medmindre Alterstenen bliver løs, eller Hjørne brydes af, hvis den ikke bliver saa beskadiget, at der ikke kan
10 holdes Gudstjeneste i den.

Kap. 2. Om Kirkevielse.

Men skal man indvie den, da skal Sognemændene underholde Biskoppen en Nat paa deres Bekostning. Hans Kapellan skal de give en halv Mark og hans Fadeburssvend
15 en Øre. Relikvie skal Biskoppen skaffe til Veje paa sin Bekostning.

Kap. 3. Om præsteløs Kirke.

Bliver en Kirke uden Præst, da skal Sognemændene antage en Præst med Biskoppens Samtykke. Forser en Præst
20 sig over for sine Sognemænd, da skal han bøde for sin Forseelse efter sine Gerninger og forblive ved sin Kirke. Bønderne maa ikke afsætte en Præst, og han maa ikke skilles fra dem uden deres Samtykke.

pen skal rense Kirken eller Kirkegaarden og ikke kræve mere af Bønderne. Men hvis den, der har begaaet Fredsbrudet, ikke kan overkomme de tre Mark, skal Sognemændene skyde til, saaledes at der bliver tre Mark.

Men denne Lov gælder med Hensyn til Kirkeran: Tager en 5 Mand fra Kirken eller uden for Kirken noget, som er indviet til Gud, eller tager noget fra Kirken, som en anden Mand har lagt der, uden Tilladelse af den, der lagde det der, skal han udlevere det og bøde tre Mark. Men hvis han nægter, skal han føre Bevis med tolv Mænd, der er udtaget dertil af Kirke- 10 synet, dog ikke hans Uvenner.

Men hvis en Mand pløjer (noget) fra Kirkens Ager eller slaar Græs paa dens Eng, og der bliver rejst Klage over det, skal han tilbyde Rebning, hvis det er rebdragen Jord. Men rebes det fra ham, da skal han have forspildt sit Arbejde og 15 sin Sæd, hvis han har saaet. Men Kirkeran maa det ikke kaldes, medmindre han ikke vil rebe og fører (Afgrøden) hjem trods Forbud. Men hvad enten han udelukkende tager rebdragen Jord eller (ogsaa) af Kirkens Tokkejord, Ager eller Eng og siger, at han ejer den, skal han føre Bevis med 20 Nævn udtaget af Sognemændene eller tilbagelevere det og bøde tre Mark.

Kap. 4.

Hugger en Mand et »Svingelæs« i en Kirkeskov, og nægter han, skal han føre Bevis med tre Mænd eller bøde to 25 Øre, men hvis han begaar »Vedstort«, skal han nægte med tolv lovfaste Mænd eller bøde tre Mark.

Kap. 5.

Bryder en Mand Helg paa Kirkegaarden, og nægter han, skal han føre Bevis med tolv lovfaste Mænd, men hvis en 30 Mand bryder Helg i selve Kirken, hvad enten det er foran

Kap. 4. Hvis Freden bliver brudt i Kirken.

Bliver Freden brudt i Kirke eller paa Kirkegaard, skal den, der brød Freden, bøde tre Mark, og Biskoppen skal rense Kirken eller Kirkegaarden. Men hvis det er saa fattig en
5 Mand, der forser sig i Kirken, at han ikke har tre Mark, da skal Sognemændene skyde til, indtil han har tre Mark.

Kap. 5.

Tager en Mand fra Kirken eller uden for Kirken noget, som er indviet til Gud, eller tager noget fra Kirken, som
10 en anden Mand har lagt som Holdsgods, uden Tilladelse af den, som lagde det der, skal han udlevere det, han tog, og desuden bøde tre Mark. Men vil han give Edsbevis derfor, skal han værge sig med Nævn i Kirkesognet, og det maa dog ikke være partiske Nævninger.

15 Kap. 6. Om Kirkejord.

Men hvis en Mand pløjer (noget) fra Kirkens Ager eller Eng, og der bliver rejst Klage over det, skal han tilbyde Rebning og ret Opmaaling. Men rebes det fra ham, da skal han have forspildt sit Arbejde. Men Kirkeran maa det ikke
20 kaldes, medmindre han ikke vil rebe og fører (Afgroden) ind trods Forbudet. Men hvad enten han udelukkende tager af Kirkens rebdragne Jord eller (ogsaa) af Tokkejord eller Eng og siger, at han ejer den, skal han værge sig med Nævn i Kirkesognet, men brister Nævnet for ham, da skal han ud-
25 levere det og bøde tre Mark.

6 Sognemændene .. Mark] han faste des mere YR.

12-14 Men .. Nævninger] *mgf.* YR.22 Tokkejord] særskilt Tokkejord (»sær thockæ«) YR. 25 det] han tog *tilf.* YR.

eller bag i Kirken, skal han nægte med et Nævn paa tolv Mænd. Men hvis han ikke formaar det og hellere vil bære Jern, da skal han gøre det.

Hvis en Mand ligger paa sin Dødsseng og giver sin Ejendom til Gud, da maa han give Halvdelen af sin Hovedlod og 5 ikke mere i Sotteseng. Men hvis Arvingerne vil nægte det efter hans Død, og Præsterne siger, at det blev givet, da skal Arvingerne nægte det med tolv lovfaste Mænd. Men er der Vidner paa det, som hørte det og overværede det, og Arvingerne dog vil nægte det imod Vidnesbyrdet, da skal de bevise 10 det med et Nævn af tolv Mænd fra Kirkesognet. Men hvis en rask Mand vil give sig i Kloster, da kan han drage derind med hele sin Hovedlod.

Men flere Nævn om Kirkeran er der ikke.

Kap. 6.

15

Men med Hensyn til Slægtskab gælder denne Ret: Hvis en Mand fæster en kvindelig Slægtning (til Hustru), og Biskoppen erfarer det og nedlægger Forbud derimod, og Manden tager hende (til Hustru) trods Forbudet, før Sagen er lovlig behandlet, da skal han sættes i Ban. Men hvis 20 Sagen kommer til lovlig Behandling, da skal der udtages seks Mænd paa hans Side og seks paa hendes, og det skal være paa den Side, hvor de er i Slægt med hinanden, og disse skal ved deres Ed afgøre, om de skal være adskilt eller sammen. Det samme er Tilfældet, hvis han tager en Hustru, som før 25 har været gift med hans Frænde, eller som er en Slægtning af hans Kone. Men hvis det er gjort i Løndom, selv om det er kendt, da skal han, hvis han nægter, føre Bevis med lovfaste Mænd.

Kap. 7.

30

Men hvis en Mand øver Misgerning ved Slag eller Ran mod sin Fader eller Moder, Broder eller Søster,

Kap. 7. Om Kirkeskov.

Men hugger en Mand et »Svingelæs« i Kirkeskov, og nægter han, da skal han værge sig med tre Mænd eller bøde to Øre. Men begaar en Mand »Vedstort« i Kirkeskov, da skal han værge sig med Tylvtered eller bøde tre Mark. Men hvis en Mand bryder Helg paa Kirkegaarden, og han nægter, da skal han værge sig med tolv lovfaste Mænd, men forbryder en Mand sig i Kirken, da skal han værge sig med Nævn i Kirkesognet.

10 Kap. 8. Om Sjælegave.

Men vil nogen give i Sotteseng, da maa han ikke give mere end sin halve Hovedlod, men hvis hans Arvinger vil nægte det efter hans Død, og Præsten siger, at det blev givet, da kan Arvingerne nægte det med tolv lovfaste Mænd. Men er der Vidnesbyrd derom af to Mænd, der hørte paa det, kan Arvingerne nægte med Nævn i Kirkesognet og dog et upartisk Nævn. Men vil en Mand gaa i Kloster, naar han er rask, da maa han gaa derind med hele sin Hovedlod. Men flere Nævn om Kirkeran er der ikke.

20 Kap. 9. Om Ban.

Hvis en Mand fæster en kvindelig Slægtning (til Hustru), og Biskoppen erfarer det, og han nedlægger Forbud over for dem, og Manden derefter tager hende (til Hustru) mod Forbudet, før Sagen bliver lovlig behandlet, da skal Biskoppen sætte ham i Ban, men kommer Sagen til lovlig Behandling, da skal man dertil udtage seks Mænd paa hans Side og seks Mænd paa hendes Side, og det skal være paa den Side, hvor de er i Slægt med hinanden, og disse skal ved deres Ed afgøre, om de skal være adskilt eller sammen. Det

13 Præsten] ene tilf. YR. 19 Men .. ikke] mgl. YR.
23 over .. dem] der imod YR.

Søskendebørn eller Næstsøskendebørn, skal han nægte det med Nævn. Men drejer det sig om fjernere Slægtinge, da skal han føre Bevis med lovfaste Mænd. Men hvis en Præst bliver mishandlet, skal det nægtes med Nævn, men hvis det er synligt paa ham, eller der er Vidner, der har set paa det, 5 da skal der nægtes med Jernbyrd. Saaledes skal de Nævn være: hvis det drejer sig om Kirkeran, da skal Nævnet udtages af Kirkesognet, men hvis det drejer sig om Slægtskab, skal det udtages af Slægten. Men paa denne Maade skal Nævnet gaa frem: Nævningerne skal enten sværge med 10 den sagsøgte eller med Sagsøgerne. Men hvis nogen vil unddrage sig og ikke vil sværge med nogen af dem, da skal han bøde seks Øre for hver Indkaldelse, hvor han ikke sværger, medmindre der godtgøres lovligt Forfald for ham, og dog stadig være pligtig til at sværge. Men den Bonde, der er sag- 15 søgt, skal altid være ufældet, indtil det ene eller det andet bliver svoret.

Men paa denne Maade skal man gaa frem ved Plovjerns-Jernbyrd. Bliver en Mand dræbt, og ingen tilstaar, da skal Sagsøgeren rejse Jernbyrdssag mod ni Mænd, og derefter 20 skal han lade (Drabsmanden sætte) i Ban. Vil han derefter rejse Sag mod nogen, da skal han sværge imod ham med tolv lovfaste Mænd, at han er skyldig, og vedkommende skal derefter gaa paa Plovjern. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Trolddom eller Forgørelse. Men hvis enten en Mand eller 25 Kvinde faar Rygte for saadan Gerning, skal de rense sig ved Jernbyrd, hvis ingen vil sværge imod dem.

Kap. 8.

Men hvad angaar de Forseelser, der bliver begaaet i Kirken eller paa Kirkegaarden eller med Hensyn til 30 Kirkeran, Slægtskabsforseelser, Mishandling af indviede Mænd eller Manddrab, skal man bøde for dem, selv om de bliver begaaet uden for Helg.

samme er Tilfældet, hvis en Mand tager en Hustru, som før har været gift med hans Frænde, eller (han tager) en Slægting af sin Kone. Men bliver det gjort i Løndom, da skal han, selv om de er i Slægt, værge sig med en Tolvmandsed.

5 Kap. 10. Om Slagsmaal mellem Slægtninge
 og om Ran.

Dette er Ret om Slagsmaal mellem Slægtninge: Næstsøskendebørn og alle nærmere Grader skal nægte med Nævn. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Ran fra Slægtinge. Men bliver en Præst slaæet, da skal det nægtes med
10 Nævn i Kirkesognet som ved Kirkeran. Men for Slagsmaal mellem Slægtninge skal man tage Nævn i sin Slægt og ligeledes for Ran fra Slægtninge. Men paa denne Maade skal Nævnet gaa frem: Nævningerne skal enten sværge med den
15 sagsøgte eller med Sagsøgeren. Men hvis nogen af dem vil unddrage sig og ikke vil sværge, da skal han bøde seks Øre for hver Indkaldelse, hvor han ikke sværger, medmindre han lader sit lovlige Forfald bevidne, og dog stadig være pligtig til at sværge. Men den Mand, der er sagsøgt, skal altid være ufældet, indtil det ene eller det andet bliver svoret.

20

 Kap. 11. Om Manddrab og om Troldom
 og om Forgørelse.

Dette er Ret med Hensyn til Plovjerns-Jernbyrd: Bliver en Mand dræbt, og ingen tilstaar det, da skal Sagsøgerne rejse Sag til Afgørelse ved Nævn mod ni Mænd.
25 Derefter skal han lade (Drabsmanden) sætte i Band. Men vil han endnu rejse Sag mod en tiende Mand, da skal han sværge imod ham med tolv lovfaste Mænd, og vedkommende skal

4 er .. Slægt] havde Børn YR. 4 Tolvmandsed] hvis han nægter tilf. YR.

10-12 Men .. Slægtninge] mgl. YR. 16 sværge] paa nogen af Siderne tilf. YR.

Kap. 9.

Dette er de Tider, der skal kaldes og holdes som Helg: Høsthelg fra Olafsmesseaften og til en Dag efter Mikkelsmessedag, Julehelg fra det Tidspunkt, da Advent begynder, og til ottende Dag efter Helligtrekonger og fra Niugersfasten 5 (begynder), til Paaskeugen ender, Pinseugen og Korsugen og alle paabudte Helligdage fra om Middagen (den foregaaende Dag), som er halvhellig, og til den følgende Dags Aften. Men den, som bryder Helg i den Tid, skal bøde tre Mark eller nægte med tolv lovfaste Mænd. Men hvad en Mand forbryder 10 af Vaade og ikke med Vilje, derfor skal han ikke bøde for Helligbrøde. Helligbrødesag skal ikke rejses mod en Mand, der er yngre end femten Vintre.

Man maa ikke rejse Horsag mod en Mands Kone, før Husbonden har rejst Sag imod hende. Men hvis han rejser Sag 15 mod hende, skal hun rense sig ved Jernbyrd, baade over for Husbonden og Biskoppen.

Kap. 10.

Træl kan ikke ved Helligbrøde forbryde andet end sin Hud. 20

Kap. 11.

Ingen Sag skal rejses uden for Bygden, medmindre en Mand aabenlyst skilles fra sin Kone, eller han tager en kvindelig Slægtning til Ægte. Men alle andre Sager skal henstaa upaa- 25 talt, til Biskoppen kommer i den Bygd. (Biskoppens) Om- budsmand skal lyse Sagen for den sagsøgte Grander og for ham selv og iøvrigt lade den henstaa og være urørt, indtil Biskoppen kommer til Stede, og han skal stævne alle de sagsøgte for sig, og hver skal staa til Ansvar i sin Sag. Men har nogen Sygdoms Forfald, da skal det sværges med to 30

værge sig med Nævn. Den samme Lov gælder med Hensyn til Trolddom og Forgørelse.

Kap. 12. Om Helligbrøde.

Dette er de Tider, da man skal holde Helg: Høsthelg fra
 5 St. Olafs Dag og til St. Jeronimus' Dag, Julehelg fra
 Advent og til ottende Dag efter Helligtrekonger, (fra) Niugers-
 fasten (begynder), og til Paaskeugen ender, og Korsdagene
 og alle paabudte Helligdage fra om Middagen (den fore-
 gaaende Dag), naar det er halvhelligt, og til den følgende
 10 Dags Aften. Men den, som bryder Helg i den Tid, skal bøde
 tre Mark eller værge sig med en Tylvtered.

Kap. 13. Om Vaade.

Naar en Mand forbryder sig af Vaade og ikke med sin
 Vilje, skal Biskoppens Ret ikke bødes derfor.

15 Kap. 14. Om Helligbrøde og Hor.

Men Helligbrødesag skal man ikke rejse mod en Mand,
 der er yngre end femten Vintre. Horsag maa ingen
 Mand rejse mod en Mands Kone uden Bonden selv. Men
 vil han rejse Sag mod hende, da skal hun værge sig med
 20 Nævn, baade mod ham og mod Biskoppen.

Kap. 15.

Træl kan ikke ved Helligbrøde forbryde mere end sin
 Hud.

Man skal ikke rejse nogen Sag uden for Bygden undtagen
 25 for Ægtefolks Skilsmisse, men alle andre Sager skal hen-
 staa, til Biskoppen kommer i den Bygd. (Biskoppens)

5 St. Jeronimus' Dag] Dagen efter Mikkelsmesse YR (jf. Sk.Kl.).
 6-7 fra .. og(1)] mgl. YR. 7-8 Korsdagene og] Korsugen YR. 9 naar ..
 halvhelligt] som er halvhellig YR.

18 Bonden] *saaledes* YR; ÆR har han.

Mænd, og derefter skal Sagen henstaa, til Biskoppen kommer næste Gang. Men hvis han da endnu er syg, skal han sende for sig en Mand, der kan gøre Fyldest for ham. Men hvis en Mand bliver sagsøgt og undslaar sig og ikke vil oppebie, at Biskoppen kommer til Bygden, da skal han besværes med 5 (at drage til) et fjernere Sted. Enhver skal først tage Mænd af sin egen By til Edsbevis af lovfaste Mænd. Men hvis han ikke kan faa dem der, skal han tage dem af Kirkesognet. Men hvis der bliver sagsøgt saa mange paa een Gang, at der ikke kan skaffes Mænd i Kirkesognet (til at sværge) med hver 10 især, da skal de samme Mænd staa frem og sværge for alle.

Men paa denne Maade skal en Sag rejses. En Mand skal stævnes paa sin Brofjæl i sine Granders Paahør. Sidder han to Stævninger overhørig, skal han bøde for hver af dem med seks Øre eller nægte med seks Mænd. Sidder han tredie 15 Stævning overhørig, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Da skal han stævnes fjerde Gang i Kirken paa en Helligdag i Præstens og Sognemændenes Paahør. Sidder han den Stævning overhørig, da er han (lovlig) sagsøgt baade med Hensyn til Stævningen og til Hovedsagen. Hvis han da 20 ikke vil bøde, da skal der forbydes ham (Adgang til) Gudstjenesten og til Menighedens Samfund, men han skal ikke sættes i Ban, før der er gaaet et Aar, medmindre han forstyrrer Menighedens Gudstjeneste og Samfund, men gør han det, da skal han sættes i Ban, og den, som har Samkvem 25 med ham, skal bøde tre Mark og rammes af Bansættelsen. Vil den bansatte løse sig af Bannet første Aar, skal han bøde for Stævningen og Sagen og tre Mark for Bansættelsen. Men gaar det paa andet Aar, skal han bøde for Stævningen og Sagen og seks Mark for Bansættelsen. Men gaar det paa 30 tredie Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og ni Mark for Bansættelsen. Gaar det paa fjerde Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og fyrretyve Mark for Bansættelsen og aldrig mere.

Ombudsmænd skal lyse det for den sagsøgte og for hans Grander, og derefter skal Sagen henstaa, til Biskoppen kommer næste Gang. Men har han da endnu ikke afgjort Sagen, da skal han sende for sig en, der fuldt ud kan svare for ham.

5 Men hvis en Mand bliver sagsøgt og ikke vil oppebie, at Biskoppen kommer i Bygden, da maa Biskoppen gøre ham yderligere Besvær.

Kap. 16.

10 **M**en rejser Biskoppens Ombudsmand Sag mod en Mand, da skal han værge sig med sine Grander, men hvis han ikke kan faa (tilstrækkelig mange) Grander, da skal han tage dem i Kirkesognet. Men rejser han Sag mod saa mange, at man ikke kan faa tilstrækkelig til Edsbevis, da skal de sværge indbyrdes, til alle er værget.

15 Kap. 17. Om Ban og om Forbud.

Man skal stævne en Mand paa hans Brofjæl i Granders Paahør. Sidder han to Stævninger (overhørig), skal han bøde for hver af dem med seks Øre eller nægte hver af dem med seks Mænd. Sidder han tredie Stævning (over-

20 hørig), da skal han bøde tre Mark eller nægte med tolv Mænd. Men fjerde Gang skal Præsten stævne ham i Ornat. Kommer han da endnu ikke, da er han fældet baade med Hensyn til Søgsmålet og Hovedsagen, og da skal Præsten sætte ham i Forbud, men ikke bansætte ham, før der er gaaet Aar og

25 Dag, medmindre han forstyrrer Gudstjenesten for Sognemændene, men gør han det, da skal han sættes i Ban, og den, som derefter har Samkvem med ham, skal rammes af Bansættelsen og bøde tre Mark.

18 hver .. dem] *mgl.* YR. 22 endnu] *mgl.* YR.

Kap. 12.

Det skal alle Mænd ogsaa vide, at hvis en Mand begaar en lønlig Synd og bliver skriftet derfor, før han bliver sagsøgt, og har Præsten til Vidne derpaa, da skal han være sagesløs. 5

Til Gengæld for denne Ret gav Bønderne Biskoppen en Trediedel af Tienden af al deres Sæd og (lovede) at føre den hjem til et Sted inden for Kirkesognet. Men hvis der bliver rejst Sag mod en Bonde, for at han overhovedet ikke har udredet sin Tiende, skal han forsvare sig med tolv lovfaste 10 Mænd. Bliver der rejst Sag mod ham, for at han kun har udredet noget, men ikke alt, skal han bevise med sin Ed, (at han har udredet det hele), eller udlevere Tienden og bøde en halv Mark.

Men hvis nogle Sager er glemt, skal de dog forfølges i 15 Henhold til denne Ret.

Kap. 13.

Men hvis Bønder og Biskop er uenige om, hvad der er Lov, da skal dette Skriftstykke afgøre (Striden) imellem dem. 20

Denne Ret blev fastsat Lørdagen nærmest efter St. Jacobs Messe i den syttende Vinter, efter at Kong Valdemar var blevet Enekonge, og da Ærkebiskop Eskil havde været Ærkebiskop over Skaane i fem og tredive Vintre. Fra den Dag, da Verden blev skabt, til den Dag, denne Ret blev fastsat, 25 (var der) seks Tusind og tre Hundrede og fyrretyve Vintre paa nær fem Maaneder to Uger og to Dage. Og efter at Gud blev født i denne Verden, indtil denne Lov blev fastsat (var der) tusind, et Hundrede og fyrretyve Vintre og syv Maaneder og tolv Dage. 30

Kap. 18.

Men hvis den, der med Rette er sat i Ban, vil (løses) af Bannet det første Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og tre Mark for Bansættelsen. Men gaar 5 det paa andet Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og seks Mark for Bansættelsen. Men gaar det paa tredie Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og ni Mark for Bansættelsen. Men gaar det paa fjerde Aar, da skal han bøde for Stævningen og Sagen og fyrretyve Mark 10 for Bansættelsen og derefter aldrig mere.

Kap. 19.

Det skal man ogsaa vide, at for hver lønlig Synd, som en Mand er skriftet for, skal han være sagesløs, hvis han har Præsten til Vidne derpaa, før han bliver sagsøgt derfor.

15

Kap. 20.

Til Gengæld for denne Ret har Bønderne lovet Biskoppen en Trediedel af Tienden af al deres Sæd og at føre den hjem til et Sted inden for Kirkesognet. Men hvis en Mand bliver beskyldt for, at han ikke har udredet sin 20 Tiende, da skal han værge sig med en Tylvtered. Men beskylder man ham for, at han (kun) har udredet noget, men ikke det hele, da skal han udlevere og bøde en halv Mark eller værge sig med sin egen Ed.

Kap. 21.

25 **E**r Biskop og Bønder uenige om, hvad der er Lov, da skal denne Ret og dette Skriftstykke afgøre (Striden) mellem dem.

10 derefter aldrig] ikke YR.

Tillæg til Skaanske Kirkelov efter AM 37,4^o.

Dette Haandskrift lod Niels Erlandsen, Gældker i Lund, skrive efter det gamle Haandskrift, som Ærkebiskop Eskil og Biskop Absalon med Kong Valdemars Samtykke gav Skaaningerne, og som ligger i Lund med deres Segl ⁵ under, og lod til hvert Herred sende et saadant Haandskrift, for at Bønderne kunde lovligt værge sig og ikke skulde finde sig i Uret.

Denne Ret blev fastsat paa et Forhandlingsmøde og lyst paa Landstinget paa Onsdagen før St. Jacobs Dag i den fjortende Vinter, efter at Kong Valdemar var blevet Ene-
konge, og i Ærkebiskop Absalons trettende Vinter og tre
5 Uger og tre Dage, efter at Sankt Knud i Ringsted var lagt
i Skrin, og Knud, Kong Valdemars Søn, var kronet og viet
til Konge, og tre Vintre og fem Uger, siden Rygen blev
vundet til Kristendom af Kong Valdemar og lagt til Sjællands
Bispedømme af Kong Valdemar og af Pave Alexander. Fra
10 den Dag, da Verden blev skabt og til den Dag, da denne Ret
blev fastsat, var der gaaet seks Tusind Vintre og tre Hun-
drede og halvfjerdsindstyve Vintre paa nær fem Maaneder
og seksten Dage. Denne Ret blev fastsat tusind og hundrede
og halvfjerdsindstyve Vintre og syv Maaneder og tolv Dage,
15 efter at Gud blev født.

2 Onsdagen] som er fire Dage *tilf.* YR. 13-15 Denne .. født]
og efter at Gud blev født, var gaaet tusind og hundrede og halv-
fjerdsindstyve Vintre og syv Maaneder og tolv Dage YR.